

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка (м. Суми)
кафедра соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності
Департамент соціального захисту населення
Сумської обласної державної адміністрації
Служба у справах дітей Сумської обласної державної адміністрації
Сумський обласний центр соціальних служб
Громадська організація «Ліга сучасних жінок» (м. Суми)
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (м. Суми)
кафедра педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту
Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ)
кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів)
кафедра соціальної роботи
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя (м. Ніжин)
кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи
Черкаський державний технологічний університет (м. Черкаси)
кафедра соціального забезпечення
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків)
кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки
Криворізький державний педагогічний університет (м. Кривий Ріг)
кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СІМ'Ї ТА ДИТИНИ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ ГРОМАДИ

***Матеріали
IV Всеукраїнської науково-практичної конференції
09 червня 2022 року***

Суми

УДК 316.356.2:316.61:37.013.42(063)

С69

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
(протокол № 10 від 27.06.2022 р.)*

Редакційна колегія:

- А. О. Полянничко* – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності СумДПУ імені А. С. Макаренка;
- Є. В. Стеценко* – старший лаборант кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності СумДПУ імені А. С. Макаренка.

С69 Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (09 червня 2022 року, м. Суми). Суми: СумДПУ імені А. С.Макаренка, 2022. 326 с.

Збірник містить матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади».

У збірнику розглядаються технології соціально-педагогічної, психологічної, корекційної та соціокультурної підтримки сім'ї і дитини у вітчизняному та зарубіжному контексті; партнерство державних та громадських організацій у сфері надання соціальних послуг сім'ї та дитині; гендерний підхід як засіб оптимізації соціальної підтримки і соціально-правового захисту сім'ї та дитини; підготовка фахівців соціальної та соціокультурної сфери до соціальної підтримки сім'ї та дитини.

УДК 316.356.2:316.61:37.013.42(063)

© Колектив авторів, 2022

© СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022

ЗМІСТ

ДОПОВІДІ НА ПЛЕНАРНОМУ ЗАСІДАННІ

Василюк Т.Г. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	13
Калаур С.М. ПОТРЕБА ОРГАНІЗАЦІЇ КВАЛІФІКОВАНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНО ЗАНЕДБАНИМ ПІДЛІТКАМ.....	15
Конончук А.І. ФАКТОРИ ВРАЗЛИВОСТІ СІМ'Ї.....	19
Нагорна Н.С. СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМ'Ї ТА ДИТИНИ.....	22
Тарануха Т.П., Журба І.О. СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА В ГРОМАДІ СІМ'Ї, ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ, ЯКІ ПОТРАПИЛИ У СКЛАДНІ ЖИТТЄВІ ОБСТАВИНИ.....	25
Черкашина Т.В., Василенко О.М. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ПРИЙОМНИМИ СІМ'ЯМИ.....	29

СЕКЦІЯ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМ'Ї ТА ДИТИНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Боєцька А.С., Останіна Н.С. РОЛЬ БАТЬКІВ І УЧИТЕЛІВ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ В УМОВАХ НУШ: ВИМОГА ЧАСУ.....	31
Бозовчук Н.В., Лютий В.П. ЧИННИКИ РИЗИКУ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	37

Бондаренко Д.О., Тернова Л.Ю. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ ШЛЯХОМ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ.....	40
Бондарєва Ю.Л., Гончаренко О.В. ДИТЯЧИЙ БУДИНОК СІМЕЙНОГО ТИПУ ЯК ОДНА З НАЙЕФЕКТИВНІШИХ СІМЕЙНИХ ФОРМ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ І ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ.....	42
Варава К.В., Веретенко Т.Г. ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	45
Віляєва В.В., Рижанова А.О. СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ПЕРШОКУРСНИКІВ У ЗВО В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	48
Войтко К.М., Останіна Н.С. СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПРИЙОМНИМИ СІМ'ЯМИ.....	52
Гарбар Д.В., Пономаренко Л.І. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ	56
Гиря О.О. ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ.....	60
Головко Д.О., Тернова Л.Ю. ПАТРОНАТНІ СІМ'Ї ТА ДИТЯЧІ БУДИНКИ СІМЕЙНОГО ТИПУ.....	63
Єфремова Г.Л. ВПЛИВ СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА НА ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ.....	65
Зичков А.К., Зичкова В.О. РОБОТА З БАТЬКАМИ ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР РАННЬОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ.....	68
Зінченко Т.В. УСВІДОМЛЕНЕ БАТЬКІВСТВО ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ДИТИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	71
Катеринич А.А., Вайнола Р.Х. ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТІ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ З ІНВАЛІДНІСТЮ З ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	73

Клочко О.О., Клочко О.М. ІННОВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'Ї В УКРАЇНІ.....	76
Кобзар Т.В., Пономаренко Л.І. СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ....	79
Ковальчук К.В., Єсіна Н.О. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ..	82
Конончук О.А. ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ У ПІДВИЩЕННІ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ БАТЬКІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	85
Кухарь С.І., Іонова І.М. ПОНЯТТЯ МЕНЕДЖМЕНТУ І САМОМЕНЕДЖМЕНТУ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ.....	89
Ладоня А.О, Єсіна Н.О. ПРОГРАМА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРИЙОМНІЙ СІМ'Ї.....	93
Лисюк З.Ф., Лях Т.Л. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ООП.....	97
Лук'янова Д.А., Пономаренко Л.І. ІНТЕГРАЦІЯ ВИХОВНИХ ЗУСИЛЬ СУСПІЛЬСТВА ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ.....	101
Макаренко С.Р., Полякова О.М. НАСЛІДКИ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ ТА МОЛОДІ.....	104
Матяш Д.О., Полякова О.М. ПРИЧИНИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	107
Мельничук О.Р., Петрочко Ж.В. СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ МЕДІАЦІЇ ЯК СПОСОБУ МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ.....	111
Попенака А.С., Полякова О.М. НАСЛІДКИ ПІДЛІТКОВОГО АЛКОГОЛІЗМУ.....	113

Руденко Н.В., Іонова І.М. СОЦІАЛЬНИЙ МАРКЕТИНГ ТА ЙОГО МІСЦЕ У СФЕРІ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ.....	117
Сеага Семі ХАРАКТЕРИСТИКА ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ РОБОТИ З АГРЕСИВНИМИ ПІДЛІТКАМИ.....	119
Татаренко О.А., Петрочко Ж.В. ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕХНІК У ПРОФІЛАКТИЦІ АГРЕСИВНОСТІ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ.....	122
Чалкова І.Ю., Коленіченко Т.І. ПСИХОСОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ДІТЯМ ПІД ЧАС ВІЙНИ..	124

Секція 2.

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ, ПСИХОЛОГІЧНОЇ І КОРЕКЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ СІМ'Ї ТА ДИТИНИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Андрухова К.В., Рижанова А.О. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ІНТЕРНЕТ- ЗАЛЕЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ КІНОПРОДУКЦІЇ.....	126
Борисюк С.О., Степченко Л.М. ГРУПОВІ ФОРМИ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДОПОМОГИ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ.....	131
Воловик А.С., Шевченко Т.Ю. ВИВЧЕННЯ ІЗРАЇЛЬСЬКОГО ДОСВІДУ ЩОДО НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ ТА ДІТЯМ, ЯКІ СТАЛИ ЖЕРТВАМИ ТРАВМУЮЧИХ СИТУАЦІЙ.....	133
Дем'яненко О.С., Полянничко А.О. ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ.....	136
Дрозд І.В., Дуля А.В. «ПРОСТІР ДОБРА І ПІДТРИМКИ»: ПРОГРАМА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ.....	138
Кошова-Куклішина Л.С., Денисюк О.М. ФОРМУВАННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ НАВИЧОК БЕЗПЕЧНОГО СПІЛКУВАННЯ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ.....	141

Красношапка Ю.О., Пономаренко Л.І. СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ.....	144
Кулик Т., Новгородський Р.Г. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦЕТЕРАПІЇ В УМОВАХ НІЖИНСЬКОГО ДИТЯЧОГО БУДИНКУ-ІНТЕРНАТУ.....	148
Лісяна А.О., Рижанова А.О. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА КІБЕРБУЛІНГУ ПІДЛІТКІВ В ЗЗСО: АНАЛІЗ ДОСВІДУ.....	152
Луценко О.А. ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМЕЙ ТА РОБОТИ З БАТЬКАМИ ОБОХ СТАТЕЙ В ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЯХ І ГРОМАДАХ.....	156
Прядко Л.О. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В РОДИНІ.....	160
Сичова В.В., Вакуленко С.М. РАННЄ ВТРУЧАННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЩО МАЮТЬ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ.....	162
Тірон В.О., Знобей О.В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМ'Ї ТА ДИТИНИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ КРИЗ.....	165
Хлєбїк С.Р. ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОСВІТИ БАТЬКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	168

Секція 3.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ СІМ'Ї ТА ДИТИНИ

Горчинський Р.А., Лях Т.Л. ОРГАНІЗАЦІЯ ВУЛИЧНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ ЯК ДІЄВА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ДИТИНИ.....	172
---	-----

Грищук А.О., Рижанова А.О.	
ПРОФІЛАКТИКА ЕЙДЖИЗМУ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЗАСОБАМИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	174
Лехолетова М.М.	
УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ.....	177
Макар Л.М.	
ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДОПОМОГИ БАТЬКАМ В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ.....	179
Онищик О.І., Останіна Н.С.	
ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ТА ЇХ БАТЬКІВ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ.....	183
Сорока О.В.	
ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ АРТ-ТЕРАПІЇ У РОБОТІ МЕНЕДЖЕРІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	187

Секція 4.

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У ПИТАННЯХ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ І СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ СІМ'Ї ТА ДИТИНИ

Бойко П.В., Полякова О.М.	
ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ПРОФЕСІЙНУ ОРІЄНТАЦІЮ МОЛОДІ.....	191
Васильєва А.О., Ревко А.М.	
ВПЛИВ РЕКЛАМИ НА ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ДИТИНИ.....	194
Вахно В.Д., Ревко А.М.	
СУТЬ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ.....	196
Волкова А.А., Полякова О.М.	
ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ.....	199
Гриценко В.А., Пономаренко Л.І.	
СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЖІНКАМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ НАСИЛЬСТВА У СІМ'Ї.....	203
Губко В.О., Ревко А.М.	
ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У СІМ'Ї ЯК ДЕТЕРМІНАНТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ.....	207

Драган Ю.О. СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: ПЕРШІ ОСНОВНІ ТЕОРІЇ.....	209
Іванченко Ю.В., Гончаренко О.В. ВРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ КЛІЄНТІВ..	212
Кавицький О.О., Тернова Л.Ю. ПРОТИДІЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ.....	216
Маняк А.В., Гончаренко О.В. МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК.....	218
Москаленко Д.В., Гончаренко О.В. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ПІДҐРУНТЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК В УКРАЇНІ.....	222
Нагорна М.С., Гончаренко О.В. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДІ.....	226
Пилипенко А.А., Гончаренко О.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ.....	230
Подольська А.Ю., Луценко О.А. ВРАХУВАННЯ ДЕРЖАВОЮ ПОТРЕБ ТА ІНТЕРЕСІВ ЖІНОК, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	233
Скіпальська Г.Б., Полівко Г.Б. ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ НАДАВАЧІВ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ.....	238
Солошенко О.М., Швед О.В. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОПЕРАТОРІВ СЛУЖБИ «102» ЩОДО ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ.....	242

Секція 5.

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМ'Ї ТА ДИТИНИ

Волошенко М.О.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ БАКАЛАВРІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ..... 246

Гвоздьова У.А., Костіна В.В.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З СІМ'ЄЮ З ПРОФІЛАКТИКИ ПІДЛІТКОВОЇ ЖОРСТОКОСТІ..... 249

Гіленко Д.А.

СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ..... 252

Гончаренко О.В.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ГЕНДЕРНО ЧУТЛИВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ..... 255

Єрмолова А.О., Шевченко Т.С.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ..... 259

Єсіна Н.О.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ФАХІВЦІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ..... 263

Жаровська О.О., Рижанова А.О.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ З БАГАТОДІТНИМИ СІМ'ЯМИ В ЗЗСО..... 267

Мисюра Я.В., Лебедик Л.В.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ПИТАНЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМ'Ї ТА ДИТИНИ..... 269

Новицька А.О., Шеплякова І.О.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ..... 273

Талаш І.О. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ОПАНУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЄЮ КОНСУЛЬТУВАННЯ МАЙБУТНІМИ СОЦІАЛЬНИМИ ПЕДАГОГАМИ.....	275
Хижняк Л.М., Хижняк О.В. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДЛЯ СІМЕЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	278

Секція 6.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМ'Ї ТА ДИТИНИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ КРИЗ

Білько О.П., Шимко і.М. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З КАНДИДАТАМИ ЩОДО СТВОРЕННЯ СІМЕЙНИХ ФОРМ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	281
Знобей О.В. СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ.....	284
Кінаш Л.С., Пономаренко Л.І. ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	287
Лесь А.О., Полякова О.М. ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ У ВОЄННИЙ ЧАС.....	291
Мартинюк Я.В. СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДИ.....	294
Олійник М.О., Пономаренко Л.І. ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ ГРОМАДЯН.....	298
Останіна Н.С. СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДИТИНУ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	301
Петрочко Ж.В. ТИМЧАСОВЕ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ БЕЗ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, У СІМ'Ї ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВІЙНИ: ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД.....	305

Ромащенко К.Ю., Павлова С.Л., Карпова І.Г. ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПРАВОВОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	309
Созонова О.І., Останіна Н.С. РОЛЬ БАТЬКІВ У ЗАПОБІГАННІ ВЖИВАННЯ ДІТЬМИ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН.....	312
Сокол А.О. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ.....	316
Файдюк О.В. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	319
Якутович О.В., Петрочко Ж.В. НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	323

робочим інструментом для фахівців соціальної сфери в роботі з даною групою дітей.

Список використаних джерел

1. Архипчук Р. В. *Технологія соціальної адаптації соціальних сиріт в умовах соціально-реабілітаційних центрів*. Житомир, 2018. 17 с.

2. Каблюк В. В. *Індивідуальний підхід до учнів, як засіб досягнення високої результативності*. Всеосвіта - Національна освітня платформа. URL: <https://vseosvita.ua/library/individualnij-pidhid-do-uchniv-ak-zasib-dosagnenna-visokoi-rezultativnosti-235064.html> (дата звернення: 15.05.2022).

3. *Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування*: Закон України від 13.01.2005 р. № 2342-IV. Відомості Верховної Ради України. Дата оновлення: 31.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення: 10.05.2022).

4. *Сутність та організація соціального супроводу сім'ї*. URL: <https://studfile.net/preview/9317090/page:2/> (дата звернення: 28.04.2022).

Кошова-Куклішина Лариса Станіславівна,
магістрантка спеціальності 231 Соціальна робота
Київського університету імені Бориса Грінченка;

Денисюк Олена Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Київського університету імені Бориса Грінченка

ФОРМУВАННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ НАВИЧОК БЕЗПЕЧНОГО СПІЛКУВАННЯ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Інтернет-залежність особливо небезпечною є для дітей і підлітків, адже їм набагато складніше самотійно впоратися з потягом до онлайн-життя і вчасно зупинитися. Важливо розуміти, що інтернет є важливою частиною життя сучасної дитини, підлітка. Адже інтернет має багато плюсів: це розвиток, доступ до навчання, обізнаність дитини про світ. Інтернет, соціальні мережі допомагають дитині, підлітку розвивати комунікативні навички, шукати нових друзів, об'єднуватися за інтересами, самотійно здійснювати покупки, створювати собі сторінки в соціальних мережах та використовувати особливі нікнеми, що слугують їхньою особистою самопрезентацією у віртуальному світі. За результатами соціологічного опитування «Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді» респонденти повідомили, що перебування у соціальних мережах допомагає позбутися негативних емоцій. Висловлюватися про особисті почуття, говорити про секрети в Інтернеті підліткам легше, ніж в реальному житті віч-на-віч (4, с. 39-40). В умовах самоізоляції під час COVID-19 підлітки значно більше проводили час зі смартфонами та

комп'ютерами. Відтак не можна забувати про небезпечну сторону соціальних мереж.

Через нестійкий емоційний та психологічний стан, особливості прояву вольових якостей підліток стає об'єктом інформаційних загроз. Досить часто підлітки у соціальних мережах у негативному ключі висловлюють власну точку зору. Також бувають випадки, коли спілкування онлайн переростає у бійку чи цькування у режимі реального часу, через використання соціальних мереж, у підлітків можуть траплятися конфлікти з батьками, братами чи сестрами. Варто зазначити також, що у соціальних мережах є так звані «групи підтримки», які вводять в оману підлітка та змушують його робити неправомірні дії.

Перше, що може дати негативні наслідки, так це безмежне користування, коли це може перерости в залежність та дитина вже не може представити свій буденний день без мереж. Результати дослідження ЕСПАД засвідчили, що більша частина опитаних проводять забагато часу в соціальних мережах (55,4 %), а кожен четвертий (23,9 %) повідомив, що у нього псується настрій, коли немає можливості бути в соціальних мережах (5, с. 58). Тому дуже важливо, щоб у дітей були сформовані навички безпечного спілкування у соціальних мережах.

На думку дослідників, підлітки сприймають Інтернет як нову реальність, що має менше обмежень та дає більше свободи у спілкуванні з друзями, пошуку інформації та перегляду будь-якого контенту з метою «просто згаяти час». Саме підлітки, виявились найчисленнішою та вкрай вразливою до інтернет-залежності категорією. По-перше, для цього віку притаманне прагнення до пізнання всього нового, незвичайного, потреба в самотійності, самоствердженні, бажання копіювати звички і способи поведінки старших, страх відстати від однолітків, здаватися в їхніх очах смішним.

По-друге, вікові особливості підлітків характеризуються негативізмом як крайнім проявом реакції емансипації. Основну причину, яка занурює молоду людину у світ віртуальних подій, дослідники вбачають у комунікативній депривації, тобто дитина стає закритою для відвертого спілкування з однолітками, окрім того, вона втрачає емоційний контакт з батьками або педагогами, які на цьому етапі відіграють основну роль у соціально-психологічному становленні.

Дослідники з різних галузей, включаючи психологію, соціальні науки, охорону здоров'я та освіту, вивчають фактори, які впливають на поширеність інтернет-залежності у підлітків. Одним з таких факторів, пов'язаним із використанням Інтернету, який впливає на поведінку підлітків, є батьки. Батьки не можуть супроводжувати підлітків весь час, а натомість можуть давати поради перед тим, як підлітки користуються Інтернетом, разом використовувати Інтернет для

побудови стосунків між батьками та дітьми, підтримки один одного, обміну насолодою тощо (1, 2, 3).

Дослідницею Ю. Асєвою виявлено особливості стилів сімейного виховання кібер-адиктів. Так серед груп дослідження осіб із проявами кібер-адикцій переважають такі особливості сімейного виховання як гіпопротекція, нерозвиненість батьківських почуттів, винесення конфлікту між подружжям у сферу виховання, емоційне відторгнення підлітка, жорстоке поводження та переваги дитячих якостей.

Науковці підкреслюють, що ступінь функціональності сім'ї впливає на загальну поведінку підлітків, оскільки їх інтернет-залежності пов'язані з низькою функціональністю сім'ї. Дослідники наголошують, що підлітки з низькою функціональністю сім'ї мають менше ресурсів, гірші сімейні стосунки та меншу підтримку батьків.

Отже, досліджуючи питання формування у старшокласників навичок безпечного спілкування у соціальних мережах, розробляючи відповідні рекомендації для соціальних педагогів, важливо враховувати вікові особливості підлітків, емоційний та психологічний стан, в якому знаходиться дитина, стиль сімейного виховання, який переважає в родині підлітка. Важливо підвищувати обізнаність щодо безпечного спілкування підлітків в соціальних мережах, формувати культуру спілкування онлайн як у самих підлітків, так і у батьків.

Список використаних джерел

1. Асєва Ю. О. *Негармонійні стилі сімейного виховання кібер-адиктів (очима батьків). Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. 2020. Серія: «Психологія». Т. 31 (70) № 3. С. 1-7.*

2. Веретенко Т., Ярмоленко К. *Соціально-педагогічна профілактика Інтернет-залежності старшокласників. URL: <http://www.apfn-journal.in.ua/>*

3. Дубняк К. В. *Соціальні мережі Інтернет як засіб обміну інформацією. Держава та регіони. Серія : Соціальні комунікації. 2014. № 3. С. 122-126. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drsk_2014_3_28.*

4. *Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді : за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» : моногр. / О. М. Балакірєва, Т. В. Бондар та ін. ; наук. ред. О. М. Балакірєва ; ЮНІСЕФ, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка». К. : Поліграфічний центр «Фоліант», 2019. 127 с.*

5. *Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні : за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / О.М. Балакірєва (кер. авт. кол.), Д. М. Павлова, Н-М. К. Науєн, О. Г. Левцун, Н. П. Пивоварова, О. Т. Сакович; О. В. Флярковська. К. : ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2019. 214 с.*

Красношапка Юрій Олександрович,
студент спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;
Пономаренко Людмила Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;
заступник голови ГО «Ліга сучасних жінок»

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Ключові слова: Соціальна робота, соціальна допомога, діти, складні життєві обставини.

Соціальна робота загалом передбачає надання допомоги особам та дітям потрапившим в складні життєві обставини.

Ми вважаємо, що особливо важлива така допомога дітям, тому вони на відміну від дорослих та пенсіонерів не отримують коштів на регулярній основі, тому повні залежать від своєї сім'ї.

Проблеми дітей потрапивших в складні життєві обставини на сьогоднішній день досягли найбільшого розмаху з моменту отримання незалежності України. Війна, котра стала повномасштабною в 2022 році сильно змінила ситуацію в країні, і як результат величезна кількість людей потрапили в складні життєві обставини.

Сімейний кодекс України розглядає деякі категорії дітей потрапивших в складні життєві обставини, також він являється одним з головних документів в питаннях прав дітей. До таких категорій відносяться:

- Діти сироти;
- Діти позбавлені батьківського піклування;
- Одинокі матері або усиновлювачі;
- Діти з інвалідністю;
- Малозабезпечені сім'ї;
- Та інші [11].

Складні життєві обставини бувають різними, але всі вони мають той чи інший вплив на клієнтів, особливо сильно це стосується дітей, тому що вони найбільш вразливі до будь яких проблем. Інколи такі проблеми мають психологічний характер, і з ними допомагають боротись відповідні фахівці.

В напрямкові психології у соціальній допомозі визначають декілька напрямів, до яких відносять:

- Повідомлення клієнту об'єктивної інформації про його розлади;
- Психологічна корекція;
- Психологічне консультування

- Психопрофілактична робота.

У соціальній сфері допомогу населенню можна умовно поділити на дві значні частини. Перша буде відповідати за підтримання населення та попередження потрапляння його в умови коли нормальна діяльність особи порушується. В другому випадкові діяльність направлена на виведення людей з тих обставин, котрі перешкоджають нормальному існуванню [12].

Складні життєві обставини являються тим моментом коли права особи не виконуються через проблеми, які ця особа власноруч виконати не може.

Причин для потрапляння в складні життєві обставини декілька, проте станом на квітень 2021 року до списку належать такі умови:

- Часткова або повна втрата дитиною рухової активності, пам'яті;
- Наявність у дитини невиліковної хвороби, хвороби, що потребує тривалого лікування, психічних та поведінкових розладів, зокрема внаслідок вживання психоактивних речовин;

- Інвалідність;

- Бездомність;

- Наявність у дитини поведінкових розладів через розлучення батьків;

- Ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків з виховання дитини;

- Втрата дитиною соціальних зв'язків;

- Шкода, заподіяна дитині та її сім'ї пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією. Що характерно, всі перелічені причини являються достатніми підставами для втручання в ситуацію фахівців соціальної роботи [7].

При роботі в таких представників є певна ціль, а саме використання методів, засобів та можливостей соціальної роботи задля вирішення проблемної ситуації та повернення дитини чи сім'ї до нормальної життєдіяльності [13].

Проте поняття соціальної роботи дуже широке, і включає в себе допомогу не тільки дітям, а взагалі всім категоріям осіб потрапивших в складні життєві обставини, тому може поділятися на менш обширні складові.

Соціальна допомога має індивідуальний характер, тому, що надається виключно особам які опинилися в нужді, це відрізняє соціальну допомогу від іншого схожого терміна соціального страхування, котре передбачає матеріальне забезпечення громадян у разі настання страхового випадку.

Соціальна допомога дітям при цьому не являється окремою галуззю соціальної роботи. Соціальна допомога поділяється на категорії, і кожна категорія відповідає певній групі населення з проблемами одного характеру. Таким чином соціальна робота та

соціальна допомога дітям, котрі потрапили в складні життєві обставини являється низкою категорій дітей потрапивших в складні життєві обставини і всі ці категорії об'єднує вік клієнтів що і робить їх дітьми.

Загалом же система соціальної роботи, допомоги та захисту має простір для розвитку. Як в своїй роботі «Сучасний стан соціального захисту в Україні» зазначає А. М. Холодніцький на сьогоднішній день соціальний захист в Україні виглядає як «різноманітні пільги, соціальні виплати та соціальні послуги в Україні передбачені у 58 законах та більше ніж у 120 підзаконних нормативно-правових актах [10].

Таким чином можна спостерігати, що на сучасному етапі розвитку вітчизняній системі соціальної допомоги необхідна реформа з комплексним підходом при зміні принципів її побудови, системі слід дати оптимізуватись, при цьому автор рекомендує розвивати такі напрямки як соціальне обслуговування, спонсорство, стимулювання надання послуг за допомогою прямого бюджетного фінансування та залучення коштів недержавних структур.

Проте вітчизняна соціальна система передбачає і інші види надання допомоги, окрім виплат. В залежності від категорії до якої потрапляє особа чи дитина потрапивши в складні життєві обставини, державні установи соціальної направленості готові забезпечувати низку різноманітних видів допомоги.

Іншим прикладом технології надання соціальної допомоги, яку надають конкретні установи являється соціальний патронаж, котрий представляє з себе «допомогу звільненим особам шляхом здійснення комплексу правових, економічних, організаційних, психічних, соціальних та інших заходів зокрема надання послуг спрямованих на їх соціальну адаптацію» [9].

Отже соціальна робота з дітьми потрапившими в складні життєві обставини, ділиться на менші дисципліни, котрі відповідають за той чи інший аспект роботи. Соціальна допомога являється одним з таких аспектів основною направленістю якого являється надання матеріальної допомоги клієнтам, котрі її потребують. Проте соціальна допомога в деяких ситуаціях проявляється і в інших форматах наприклад психологічна допомога дітям котрі в наслідок складних життєвих обставин отримали ті чи інші психологічні девіації.

Список використаних джерел

1. Державна допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування: Міністерство Юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_3019

2. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 01.01.2022 р. №2811-XII: станом на 1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>

3. Допомога на дітей одиноким матерям призначається по новому: Міністерство соціальної політики України від 28.07.2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/z-1-lipnya-2020-r-dopomoga-na-ditej-odinokim-materyam-priznachayetsya-za-novimi-umovami-minsocpolitiki>

4. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 01.07.2020 р. №1768-III: станом на 2000р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text>

5. Державна соціальна допомога інвалідам з дитинства та дітям з інвалідністю. Сумський департамент соціального захисту населення при міській раді. URL: <https://dszn.smr.gov.ua/derzhavna-sotsialna-dopomoga-invalidam-z-ditinstva/>

6. Вольнова Л. Профілактика поведінкової поведінки підлітків: навч. посіб. 2-ге вид. випр. і допов. Київ: 2016. 189 с.

7. Розширено перелік складних життєвих обставин дітей, що визначають неохідність організації їх соціального захисту. Вінницька обласна військова адміністрація. URL: <http://izmail.maup.com.ua/biblioteka/akademichna-dobrochesnist2/dstu-8302-2015/prikladi-oformlennya-bibliografichnih-posilan-dstu-8302-2015>

8. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям: Постанова Каб. Міністрів України від 08.10.2021 р. №250. 2003 р.

9. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 20.01.2018 р. №3160-VI: станом на 2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17#Text>

10. Холодницький А. Сучасний стан соціального захисту в Україні: Житомирський державний технологічний університет. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiXhpO-i9L3AhVQEncKHUgXD2QQFnoECAgQAQ&url=https%3A%2F%2Fconf.ztu.edu.ua%2Fwp-content%2Fuploads%2F2017%2F06%2F233.pdf&usq=AOvVaw0OSKThRBGI7V52dWdLSwd6>

11. Сімейний кодекс України: кодекс від 19.02.2022 р. №2947-III: станом на 2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

12. Порядок здійснення соціального супроводу сімей, які перебувають в складних життєвих обставинах. 04.04.2022. Безоплатна правова допомога. URL:

https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D0%BE%D1%80%D1%8F%D0%B4%D0%BE%D0%BA_%D0%B7%D0%B4%D1%96%D0%B9%D1%81%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%B%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%81%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%83_%D1%81%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%B9,%D1%8F%D0%BA%D1%96_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B1%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%8E%D1%82%D1%8C_%D1%83_%D1%81%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%94%D0%B2%D0%B8%D1%85_%D0%BE%D0%B1%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%85

13. Про затвердження соціального стандарту соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах: Наказ Міністерства Соціальної Політики України від 22.02.2016 р. ; 621/28751. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE28751.html

Кулик Тетяна,
соціальний працівник
Ніжинського дитячого будинку-інтернату;
Новгородський Руслан Григорович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦЕТЕРАПІЇ В УМОВАХ НІЖИНСЬКОГО ДИТЯЧОГО БУДИНКУ-ІНТЕРНАТУ

Вихованці, які перебувають в умовах інтернатної установи – це особи з інвалідністю, що представляють собою своєрідну сукупність осіб, об'єднаних подібними умовами проживання в установі та обмеженим режимом тривалого перебування. Значна частина вихованців не виявляють значного інтересу до повсякденної діяльності, і, навіть, якщо деякі з них мають елементарні навички самообслуговування (самостійно вмитися або одягтися тощо) вони все рівно будуть користуватися допомогою співробітників, щоб вони зробили це за них.

Особи з інвалідністю в більшій мірі відмовляються проявляти будь яку активність тоді, коли вони навіть можуть продовжувати жити повноцінним життям. Така втрата інтересу вихованців до різного роду діяльності пов'язана із втратою цілеспрямованості або зменшення надії щодо повноцінного життя. Численні дослідження науковців доводять, що особи з інвалідністю можуть досягти значних успіхів у житті, займаючись продуктивною діяльністю. Незаперечним залишається той факт, коли людина має значні соціальні зв'язки, зайнята у продуктивній діяльності, у комунікативній сфері, веде до поліпшення загального стану здоров'я. Як відомо, життєва активність осіб з особливими потребами проявляється, в основному, у задоволенні різного роду особистих інтересів та виконанні суспільно-корисної, соціально значущої діяльності в умовах інтернатної установи. Про те супутніми проблемами є індивідуально-типологічні проблеми, котрі суттєво обмежують їх трудову активність. Найбільш актуальними виступають такі проблеми, як дефіцит спілкування, незадоволення окремими сферами життя, поступове погіршення здоров'я, отримання елементарної освіти тощо.

Працетерапія в умовах Ніжинського дитячого будинку-інтернату має не тільки важливе реабілітаційне та профілактичне значення у протистоянні суїцидів, депресії, нервово-психічних розладів осіб з інвалідністю, але й отримання освітньої послуги – отримання навичок професійної, виробничої роботи. Відповідно організацію різних форм працетерапії в Ніжинському дитячому будинку-інтернаті організовують такі фахівці як: сестра медична з лікувальної фізкультури, масажу; фахівець із фізичної реабілітації; учителі-реабілітологи; учитель-дефектолог; учитель-логопед; соціальні працівники; педагог соціальний;

вихователі; психологи та практичний психолог; інструктори з трудової адаптації; організатор культурно-дозвіллевої діяльності; медичний персонал [2].

Велику роль в організації працетерапії належить соціальним працівникам, які налагоджують систему спілкування протягом виконання суспільно-корисної діяльності вихованцем, інтереси та їх потреби під час праці тощо. Відповідно на плечі соціального працівника покладені функції посередника між лікарем і середнім медичним персоналом, з інструкторами з працетерапії і психологами, вихователями.

При організації різних видів працетерапії фахівці Ніжинського дитячого будинку-інтернату використовують диференційований підхід щодо контингенту, який буде залучатися до працетерапії з осіб з інвалідністю. Як правило фахівці закладу розбивають їх на такі групи:

1. До першої групи відносять вихованців закладу, які мають збережені елементарні трудові навички і потребу здійснювати трудову діяльність.

2. До другої групи відносять осіб, для яких трудова діяльність має менший інтерес і не складає психологічної значущості.

3. Третю групу складають вихованці, які мало мобільні й неактивні і реалізація їх активності пов'язана лише з самообслуговуванням.

4. Четверту групу вихованців становлять особи з інвалідністю, у яких відсутній взагалі інтерес до будь-якої цілеспрямованої діяльності. Тому, практично їх залучають епізодично до самообслуговування, коло їх спілкування обмежене, а інтерес до навколишнього середовища ослаблений.

5. П'ята група вихованців є фізично ослабленими і практично перебувають на постільному режимі і потребують стороннього догляду. Вони байдужі до навколишнього середовища та нерозбірливі у задоволенні потреб. Всі заходи по відношенню до цієї групи осіб зводяться до організації медичного догляду для підтримки життєдіяльності.

Для реалізації завдань працетерапії в інтернатній установі, створені лікувально-трудова майстерні, підсобне господарство, швейна майстерня, лікувально-трудова майстерня, художня майстерня, спеціально облаштований інклюзивний майданчик для осіб на візочках, кімната реабілітації «Кухня» та надаватися певні елементарні професійні навички [2].

Серед основних форм працетерапії для вихованців Ніжинського будинку-інтернату варто виділити наступні:

1. Виробнича працетерапія, яка спрямована на відновлення професійно важливих умінь та навичок вихованців, а також допомагає вирішувати завдання професійної орієнтації. Звичайно, що вона входить до програми з працетерапії на різних її етапах, в залежності від ступеня втрати навичок роботи вихованцем. В будинку інтернта до цієї форми можна віднести: підсобні роботи, щодо прибирання в межах інтернатної

установи; певні нескладні операції, які виконуються руками, з елементарними знаряддями праці; різні види робіт, що вимагають у вихованців використовувати власні творчості та спеціальні знання (здійснення ремонту, налагодження устаткування, конструювання, креслярські роботи, діяльність у ролі художника-оформлювача тощо).

2. Загально зміцнювальна працетерапія, як вже згадувалося спрямована на вирішення завдань соціальної реабілітації, вона підвищує життєвий тонус і настрій підопічного, забезпечує психотерапевтичний ефект. В рамках цього напряму особам з інвалідністю в дитячому будинку-інтернаті пропонуються робота в **кабінеті працетерапії** де в дуже комфортних умовах з'явилась можливість збиратися разом, ділитися досвідом, обговорювати і створювати ескізи для творчих робіт, з метою покращення умов самореалізації вихованців. У кабінеті вихованці мають можливість працювати з новими різновидами працетерапії – ліплення з солоного тіста (заготівля певних форм з тіста для картин оберегів, ліплення грибів, скатування кульок, ліплення овочів, фруктів, техніка розкатування тіста, видавлювання форм, ліплення виробів до традиційних свят – Пасхальні яйця, валентинки тощо), робота з пластиліном (розминання та розкачування пластиліну на підкладній дошці та між долонями, розкачування паличок однакової та різної величини, викладання драбинки (за зразком), вдавлювання поверхні тощо). Робота по виконання плетених і в'язаних з ниток виробів (виготовленні ляльок мотанок), аплікація з різного роду матеріалів; скручування різних матеріалів для виготовлення виробу; мокре валяння та інше.

Особливу увагу фахівці з працетерапії відводять **роботі з природним матеріалом**, який вихованці заготовляють самостійно. Робота з природним матеріалом – це робота, яка поєднує в собі не тільки терапевтичні функції, але дає можливість вихованцям познайомитися з різними засобами праці – інструментами та матеріалами для виготовлення виробів із природного матеріалу (ножиці, клей, пензлик, пластилін, папір, гумка, ніж тощо). Дана робота спрямована: на складання композицій з листя, квітів на аркуші за зразком; на виготовлення композицій з природного матеріалу за наслідуванням (за показом), за зразком, за словесною інструкцією (із листків, жолудів, каштанів, паличок, сухих квітів, соломи, грецькі горіхи, насіння, різних круп тощо); на наклеювання природного матеріалу на основу у формі картини.

3. Відновлювальна працетерапія в умовах дитячого будинку-інтернату застосовується при значних втратах вихованцями рухових функцій. Вона буде включати послідовне виконання ряду завдань, що повинні збільшувати амплітуду односпрямованих і різноспрямованих рухів відповідного органу, потім повернення сили і відновлення скоординованих рухів [3, с.194-195].

Звичайно, що вище загадані різновиди працетерапії не можуть

використовуватися у чистому вигляді, на практиці вони взаємодоповнюють одна одну. Зокрема, в Ніжинському дитячому будинку-інтернаті названі вище форми працетерапії пронизані побутовою адаптацією (навчання самообслуговування).

Організація працетерапії в Ніжинському дитячому будинку-інтернаті відбувається на засадах вільного вибору роду заняття для вихованця на підставі самопочуття, умінь і знань, його інтересів і переваг, що допомагає вихованцям відчувати свою самостійність, дієздатність і приналежність.

При організації працетерапії в Ніжинському дитячому будинку-інтернаті фахівці враховують психологічну та матеріальну зацікавленість вихованця при виконанні навіть найелементарніших різновидів праці. Діяльність вихованців організовується таким чином, що її результати використовуються самими вихованцями і співробітниками установи також, наприклад, допомога у збиранні врожаю на присадибній ділянці інтернату, ремонт власних речей, приготування солодоців, участь у традиційних святах. Фахівці працетерапії пропонують, як вже було проаналізовано широкий спектр різновидів праці для задоволення індивідуальних потреб і здібностей вихованців закладу.

Таким чином, заняття вихованців інтернатної установи працетерапією дозволяє сформуванню у них елементарні санітарно-гігієнічні та господарсько-побутові навички, залучити їх до різних видів трудової діяльності та навчити елементарним професійним навичкам.

Список використаних джерел

1. Мурза В.П. *Психолого-фізична реабілітація: підручник*. Київ: Олан, 2005. 608 с.
2. Ніжинський дитячий будинок-інтернат. URL: <https://nizhynrada.gov.ua/nmr/socialniy-zahist/nizhinskiy-dityachiy-budinok-internat>
3. *Основи фізичної реабілітації: Навчальний посібник / За заг. ред. Л.О.Вакуленко, В.В.Клапчука*. Тернопіль: ТНПУ, 2010. 234 с.
4. *Рекомендації з організації працетерапії для осіб, що проживають в інтернатних установах системи соціального захисту населення*. Київ, 2016. 95 с. URL: <http://ipzn.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Rekomendatsiyi-z-organizatsiyi-pratseyerapiyi.pdf>

Лісяна Аліна Олегівна,
студентка спеціальності 231 Соціальна робота
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;
Рижанова Алла Олександрівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА КІБЕРБУЛІНГУ ПІДЛІТКІВ В ЗЗСО: АНАЛІЗ ДОСВІДУ

Актуальність проблеми. Підлітковий вік є найважливішим і, водночас, найскладнішим для соціального розвитку будь-якої людини, оскільки саме в цей період відбувається активний пошук системи ціннісних орієнтацій особистості, усвідомлюються (або переоцінюються) моральні основи ставлення до інших. Тому профілактика девіантної поведінки тинейджерів є актуальним напрямом виховної роботи в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО). На теперішній час, з розвитком інформаційного суспільства, серед підлітків надзвичайно загострилася проблема жорстокого поводження та насильства, здійснюваного самими дітьми одне до одного саме в мережі Інтернет – кібербулінг, що загрожує соціальними деформаціями як агресору, жертві, так і спостерігачам. На загальнодержавному рівні проводяться заходи з профілактики кібербулінгу серед школярів, але створення нетерпимого до кібербулінгу соціального середовища в школі та територіальній громаді, на наш погляд, підвищить ефективність цієї профілактики, що активізує саме соціально-педагогічний її аспект.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему соціального розвитку підлітків досліджували – Л. Божович, І. Рябуха та ін., соціально-педагогічну профілактику в ЗЗСО вивчали – О. Дубровська, Е. Кірічевська, А. Пікас, кібербулінг як сучасний різновид девіації аналізували О. Блискун, Р. Ковальські, О. Лапа, С. Лімбер, І. Лубенець, Л. Найдьонова, В. Ролінський та інші.

Метою публікації є на підставі аналізу досвіду профілактики кібербулінгу підлітків у сучасних школах, обґрунтувати переваги саме соціально-педагогічного підходу до цієї профілактики.

Виклад основного матеріалу. Підлітки є дітьми від 10 до 14-15 років, які потребують самоактуалізації, самовиявлення, самоствердження, на жаль, часто це відбувається за рахунок інших однолітків. Як відомо, така девіантна поведінка, як цькування людей один одним має назву булінг. Прояви цього негативного соціального явища змінюються в умовах інформаційного суспільства з його віртуальним соціальним простором. Мережа Інтернет є невід'ємною

частиною сучасного життя дітей [1]. Підлітки не уявляють себе без віртуального середовища, вони використовують Інтернет як для навчання, так і спілкування, дозвілля. За даними дослідження, яке проводилося у 2019 році, міжнародним дослідницьким проєктом [ESPAD](#), було виявлено що лише 6,7% опитаних підлітків в Україні не користувались соціальними мережами. Близько 45% підлітків проводять у соціальних мережах до 3 годин на день, а ще близько 50% – від 4 та більше годин [5]. Зрозуміло, що за таких умов традиційні відхилення в соціальному розвитку підлітків набувають віртуального забарвлення, тому булінг за інформаційного етапу розвитку людства перетворився на кібербулінг.

Кібербулінг – це умисне цькування щодо визначеної особи у кіберпросторі, як правило, впродовж тривалого проміжку часу з використанням інформаційно-комунікаційних засобів, таких як мобільні телефони, соціальні мережі, електронна пошта, форуми та блоги. Це може бути, як поширення неправдивих фактів чи розміщення фотографій, так і надсилання погрозливих повідомлень, які завдають комусь загрозу [1]. Особливого поширення набуло явище кібербулінгу у період пандемії COVID-19, коли всі навчальні заклади перейшли на дистанційне навчання. Підлітки опинилися в постійному перебуванні в онлайн-середовищі, яке неконтрольоване дорослими.

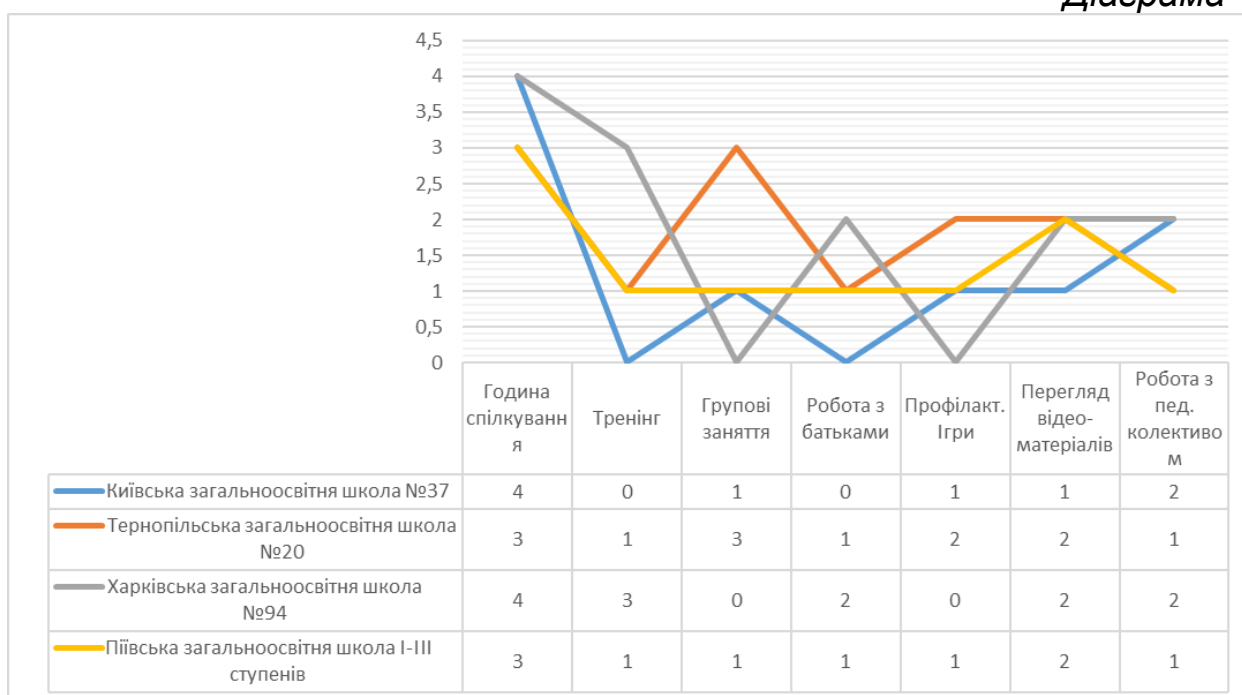
Кібербулінг, як і булінг, це не тільки проблема жертви чи булера, це є певний показник рівня культури комунікації населення та агресивності соціального середовища підлітка. Явище кібербулінгу побороти в принципі неможливо, а брати під контроль віртуальне середовище, де «живе» тинейджер досить важко. Проте освіта як соціальний інститут, створений для забезпечення гарантованої соціалізації нової генерації, її просоціального розвитку, проводить певну попереджальну діяльність, запобігаючи поширенню цього негативного соціального явища.

Аналіз програм профілактики кібербулінгу тинейджерів, розташованих на сайтах чотирьох загальноосвітніх навчальних закладів (Тернопільська загальноосвітня школа I-III ступенів №20 ім. Руслана Муляра, школа I-III ступенів №37 міста Києва, Харківська загальноосвітня школа I-III ступенів №94 та Піввська загальноосвітня школа I-III ступенів), дає змогу зробити висновок, що школи недостатньо використовують саме соціально-педагогічний підхід в профілактиці.

Результат аналізу показав, що програми, які складені загальноосвітнім закладом, містять в собі загальний характер профілактичних дій стосовно булінгу (цькування), приділяється певна увага і саме явищу кібербулінгу. Кожна програма має свій термін, який розрахований на один рік. Протягом терміну реалізації таких програм проводиться ряд профілактичних заходів та робіт з підлітками, їхніми батьками та педагогічним колективом. В перелік таких заходів входять:

години спілкування; оформлення інформаційних куточків; надання порад-правил; проведення різноманітних тренінгів та профілактичних ігор; перегляд відео-матеріалів\презентацій і мультфільмів; індивідуальна та групова робота з потенційними жертвами чи булерами; робота з батьками та педагогічним колективом. Але найчастіше використовують такі заходи (Див. діаграма1). Час від часу залучаються і інші суб'єкти, такі як: спеціалісти з правоохоронних органів та медичних закладів. Всі ці програми профілактики, спрямовані на недопущення небезпечної поведінки.

Діаграма 1

Проте робота проводиться не систематично, не використовується потенціал підлітків щодо самопрофілактики, вони не залучаються для профілактики кібербулінгу в молодших класах, до створення нетерпимого до булінгу віртуального та реального соціального середовища школи. Наприклад сучасні тинейджери вже можуть складати прості віртуальні ігри, що заперечують булінг, поширювати їх в соціальних мережах, виявляти кібербулерів тощо. Дуже епізодично використовується профілактичний потенціал середовища територіальної громади, до якої належить школа. Наприклад, авторитет відомих блогерів, котрі заперечують цькування, заохочують до підтримки інших, роблять з цього підліткову «моду». Тобто до профілактичної роботи потрібно залучати ширші соціальні кола, самих тинейджерів, значно осучаснювати форми попередження кібербулінгу. Перевагами соціально-педагогічного підходу є формування відповідальності людини і громади за власну поведінку і поведінку інших, готовність прийти на допомогу, розв'язати конфлікт, розбудова нетерпимого до будь-яких різновидів цькування соціального

середовища (реального та віртуального) як школи, так і територіальної громади.

Висновки. Соціальне середовище, де постійно перебувають підлітки потребує певного контролю батьків та вчителів, а особливо віртуальне, яке повне небезпек, зокрема щодо кібербулінгу. Основними кроками ЗЗСО із запобігання цього явища є профілактичні програми із використанням різноманітних заходів, але вони не мають систематичного характеру, не достатньо використовується соціально-педагогічний профілактичний потенціал зовнішнього середовища територіальної громади, самих підлітків до само профілактики, до профілактики «рівний-рівному», до створення нетерпимого ставлення до приниження іншої людини. Зміцнення соціально-педагогічного аспекту профілактики кібербулінгу підлітків, на наш погляд, підвищить її ефективність.

Список використаних джерел

1. Безпека дітей в Інтернеті. Міністерство освіти і науки України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/bezpeka-ditej-v-interneti>
2. Лубенець І. «Кібернасильство (кібербулінг) серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів». Національний юридичний журнал: теорія і практика; Що таке кібербулінг? Інтернет-тролінг і кібербулінг. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/3/38.pdf>
3. Найдьонова Л. А. Кібербулінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини. Методичні рекомендації: Вип. 4. К., 2011. 34 с.
4. Профілактика насилля. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://school-2.com/prevention_of_violence.php
5. Результати дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/B_Report_ESPAD_2019_Internet.pdf
6. Стоп шкільний терор. Особливості цькування у дитячому віці. Профілактика та протистояння булінгу. Український інститут дослідження екстремізму. 2017. 78с.

Луценко Олена Анатоліївна,
*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;
керівник науково-дослідницького Центру гендерної освіти
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка*

ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМЕЙ ТА РОБОТИ З БАТЬКАМИ ОБОХ СТАТЕЙ В ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЯХ І ГРОМАДАХ

Актуальність теми. Підвищена увага суспільства до проблем сім'ї та необхідність набуття специфічного досвіду роботи в територіальній громаді спонукає до вивчення форм і методів соціальної роботи з батьками обох статей, оскільки це питання є прогалиною у політиці соціального захисту нашої держави. Урахування зарубіжного досвіду» забезпечення соціально-педагогічного всеобучу батьків». дає можливість збагатитися кращими здобутками світового досвіду діяльності державних інституцій і громад в цьому напрямку.

Мета статті – розглянути закордонний досвід соціальної підтримки сімей та роботи з батьками обох статей в зарубіжних державних інституціях і громадах.

Серед вітчизняних досліджень зарубіжного досвіду соціальної підтримки сімей та роботи з батьками обох статей звернемо увагу на роботи Л. Буніної, І. Грищенко, А. Добрянського, Д. Доцук, Л. Завацької, І. Ковчиної, Л. Крамаренко та ін.

Вивчення фахівцями шляхів вирішення сімейних проблем соціальними службами багатьох країн показує, що батькам пропонують цілий набір професійних послуг, а саме: сімейне консультування, терапія, послуги з ведення домашнього господарства, фінансова допомога малозабезпеченим сім'ям тощо. За значимістю ресурсів, що пропонуються з боку державних інституцій і громад які спрямовані на підтримку батькам обох статей, варто відзначити країни Північної Європи (Швеція, Данія, Фінляндія). Доволі цікавим видається досвід інших країн світу, а саме Північної Ірландії, Німеччини, США тощо.

Саме в межах громади (community) найбільш доцільно розглядати питання здорового способу життя, психологічного благополуччя дітей та сімей, які сьогодні стають все більш гострими. Територіальна громада характеризується відносно стійкою сукупністю людей, які проживають на одній території. Такими є поселення в сільській місцевості, в адміністративних частинах шевеликих міст (районах і мікрорайонах). Члени громади мають різний вік, різний

освітній рівень і життєвий досвід, різні ціннісні орієнтації і проблеми. Однак їх наявність можна об'єднати за спільними ознаками.

Підвищення якості послуг в соціально-педагогічній роботі з сім'єю в громадах і краща освіченість батьків у питаннях щодо раннього дитинства стали першочерговим завданням для суспільства Північної Ірландії. В цій країні склалась, існує і розвивається сформована система соціально-педагогічної роботи з батьками в громадах й функціонує ціла низка спеціально розроблених проектів і програм, спрямованих на підвищення освіти батьків, надання їм допомоги з питань виховання, навчання та розвитку дітей. У Північній Ірландії 33% – громадські організації, що не фінансуються державою. Зауважимо, що у державі не існує системи дитячих садків, є поняття «play group», де діти проводять час під контролем професіоналів і батьків.

Соціально-педагогічна робота в громадах Північної Ірландії, як правило, орієнтована на ту чи іншу соціальну групу. Вона характеризується сукупністю прийомів, методів і впливів, які застосовуються для досягнення чітко поставлених цілей. Ними користуються соціальні педагоги, соціальні психологи, соціальні працівники та інші представники професій гуманітарної сфери. Тут діють тренери і координатори, які пропонують кілька спеціалізованих навчальних курсів, фінансову та адміністративну підтримку, направлену на прийняття низки рішень, включаючи повне страхове забезпечення; існує служба, що забезпечує інформаційну підтримку; діє благодійний фонд, консультаційна служба, яка займається питаннями стратегії, а також служба, яка підтримує сільські райони.

Зауважимо, що кожен з напрямків роботи фахівців має свою специфіку, яка впливає з особливостей тієї чи іншої соціальної групи та тих проблем, які є для неї характерними. На державні інституції покладена відповідальність за роботу з місцевими волонтерськими, державними і громадськими організаціями, що займаються питаннями по наданню послуг батькам у галузі освіти та набуття знань і навичок по догляду за дітьми на різних вікових етапах.

У межах громад діють глобальні проекти, спрямовані на поліпшення якості послуг, наданих службами з питань підтримки й освіти батьків в питаннях розвитку дитини. Один із них – покращання здоров'я і добробуту сімей і дітей. У межах існуючих проектів реалізується низка програм («Parent & Toddler», «Family Support», «Lifestart», Downpatrick та ін.), що мають визначені цілі [1].

Підхід до навчання формується й розвивається завдяки науковим дослідженням і практичному досвіду. Професійно навчені консультанти з питань співпраці з сім'єю відвідують закріплені за ними сім'ї кожного місяця, забезпечують їх необхідною літературою і проводять консультації з усіх питань, що цікавлять батьків. Серед інформаційних джерел – брошури, посібники й література з

образотворчого мистецтва, розвиваючих ігор, аудіокасети з дитячим римуванням. Такий підхід мав великий успіх при залученні батьків обох статей до участі в проєкті в межах громади.

Серед ключових позицій: – координація існуючих служб підтримки, залучення батьків обох статей і участь сімей у вирішенні існуючих проблем у межах своєї громади. Сюди також входять моніторинг та оцінювання результатів для того, щоб переконатися, що запропонована програма ефективна і відповідає потребам сімей цього регіону.

Проєкт DELTA приділяє велику увагу ролі батьківства в розвитку дитини. Традиційно виховання дітей лягає на плечі матері. Але зарубіжні вчені доводять, що там, де батько спілкується з дитиною, обговорює різні ситуації, грає разом з нею, результат просто приголомшливий. Низка спостережень і досліджень показують, що в сім'ях, де батьки займають активну позицію у вихованні, діти більш честолюбні, менше піддаються тиску однолітків, більш спроможні до засвоєння нових знань, здатні до самозахисту й упевнені в успіху, із повагою ставляться до протилежної статі, тобто діти наділені великим потенціалом до успішної соціалізації. Саме тому, в соціально-педагогічній роботі з батьками в громадах Північної Ірландії питанням активного залучення чоловіків до процесу виховання і навчання дитини приділяється велика увага [1].

Зміна гендерного порядку, плюралізація сімейних відносин, економічна емансипація жінок, обумовлена масовою зайнятістю жінок в професійній сфері, розвиток гендерно-орієнтованих суспільних рухів призвели до появи на Заході моделі «відповідального» батьківства.

Варто підкреслити, що дана модель може бути реалізована в контексті егалітарних гендерних відносин і сімейної політики, спрямованої на встановлення гендерної рівності між чоловіками і жінками в сфері батьківства. Виходячи з цього в країнах співдружності розроблена низка заходів по інтеграції батьків до сімейного кола, активізації його виховних дій. Так, цією проблемою в італійському суспільстві займаються не тільки уряд і жіночі організації, але й чоловічі НКО (Клуби самопізнання). На своїх зустрічах вони обговорюють сімейне життя, відносини між чоловіками і жінками, прагнуть зрозуміти витоки насильства, навчитися поважати жіночу точку зору [4].

Політика сім'ї з дітьми складає важливу частину соціальної політики в усіх країнах Європейської Співдружності, хоча між ними є значимі відмінності. Серед документів загальної ваги, потрібно взяти до уваги Конвенцію МОП №102 від 1952 р., Конвенцію 156 про рівні можливості для працюючих жінок і чоловіків: працюючих з сімейними обов'язками, Рекомендації 105 про рівні можливості для працюючих жінок і чоловіків: працюючих з сімейними обов'язками, а також досвід

вирішення цього питання в інших країнах Європи.

В рамках соціальної допомоги багатодітним сім'ям у Німеччині надається допомога на засоби існування (гуртожиток, предмети гігієни, опалювання і на особисті потреби), а також допомогу при особливих життєвих обставинах (вагітність, пологи або призначений лікарями відпочинок для матері та дитини). Вапто уваги, що кожна четверта сім'я у Німеччині – іммігрантська, як правило, це багатодітні сім'ї. [3, с. 106]. Дуже важливим є те, що у Німеччині як і в багатьох країнах ЄС (Фінляндія, Швеція, Нідерланди) для багатодітних батьків створюються сприятливі умови в трудових правовідносинах. Крім цього, в країнах ЄС держава активно залучає до роботи в соціальній сфері національні та міжнародні громадські організації, які виконують великий обсяг роботи.

Поширеним видом соціальної діяльності у США є робота школи із батьками. Соціальний педагог часто спілкується із ними, щоб отримати додаткову інформацію про дитину, допомогти батькам ближче познайомитися із школою та зрозуміти дитину, пізнати про установки батьків по відношенню до дітей. Соціальний педагог у змозі дати батькам поради з приводу їхньої поведінки, найбільш ефективною по відношенню до дитини. У деяких випадках він направляє батьків до різноманітних агентств, наприклад, до агентства сімейної служби [5, с. 67].

Зауважимо, що у США кожний штат має свою законодавчу базу щодо соціального захисту дітей та молоді. Наприклад, штат Каліфорнія має свій Сімейний кодекс, в якому передбачено низку правил поведінки дорослих і дітей в сім'ї. У ньому, зокрема, зазначено, до якого віку мати може дати ляпас сину, а до якого батько – дочці. Бити дітей взагалі не дозволяється, а якщо батьки проігнорують цю заборону, то на них буде накладено багатотисячний штраф на користь дитини або кількामісячне тюремне ув'язнення одного з батьків, за їх домовленістю, тобто не обов'язково саме того, хто бив. У цьому ж кодексі дається чітке визначення, що означають поняття «ляпас», «бити» тощо. Слід зазначити, що в переважній більшості американських сімей не вдаються до тілесних покарань [Там само, с. 66].

Суть роботи американського Центру допомоги сім'ям у складних життєвих обставинах – це робота фахівців із сім'ями за місцем їхнього проживання. Такий центр охоплює окремий район, а отже, якщо багато сімей під їхнім супроводом, - родина перенаправляється до іншої організації для здійснення роботи. Основний принцип роботи Центру – прийти за місцем проживання сім'ї та працювати там у громаді, надаючи послуги клієнтам [2].

Знайомство з закордонним досвідом у здійсненні соціальної підтримки показує, що системи соціального захисту і гарантій багатьох країн зарубіжжя є перспективними і деякі положення

можуть бути використані в законодавстві України. Механізми соціальної політики достатньо різняться один від одного, але принципи солідарності не полишають жодну з країн, яка опікується долею свого власного народу.

Список використаних джерел

1. Буніна Л. М. *Формування в молодих сімей педагогічної культури засобами соціально-педагогічної підтримки в Північній Ірландії* Режим доступу: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN17/12blmvpi.pdf> (дата звернення: 08.06.2022)

2. Дошук Д. *Соціальні сервіси США: захистити жінку, допомогти сім'ї* [Електронний ресурс]. URL: http://openingdoors.org.ua/ua/blogi/socialni_servisi_ssha_zahistiti_zhinku_dopomogti_sim_i.html (дата звернення: 08.01.2019).

3. *Зарубіжний досвід вирішення проблем багатодітних сімей (на прикладі деяких країн ЄС) / А. Я. Добрянський // Ефективність державного управління. - 2015. Вип. 44(1). С. 104-110.*

Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_44%281%29_14

4. Капська А. І., Завацька Л. М., Грищенко С. В. *Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах. Навчальний посібник. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. 1.5.3. Соціальна робота з жінками. С. 55-57.*

5. Ковчина І. *Вивчення досвіду соціально-правового захисту дітей та молоді у США та Канаді // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. К., 2011. С. 64-73.*

Прядко Любов Олексіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту

КЗ «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В РОДИНІ

Сучасне суспільство зустрілося з проблемами, які виникають внаслідок суперечливих та бурхливих змін у світі. Нові виклики: епідемії та війни накладають відбиток на життя людей, їх пріоритети та ставлять людей перед вибором. На жаль, але ХХІ століття стало індикатором розвитку суспільства на людиномірність. Колись ми чули такий девіз «Людина – це міра всіх речей», а зараз на жаль, це гасло втрачене. У наш світ прийшли гаджети, без яких сучасні люди не можуть обходитися, а інколи і не вміють.

Комп'ютерізація середовища не завжди позитивно впливає на здоров'я та стосунки між людьми. У першу чергу це стосується дорослих і їх родин.

Дитина з особливими потребами потребує постійної батьківської підтримки. Саме родина має бути зацікавлена в тому, щоб забезпечити відповідний корекційно-педагогічний вплив на розвиток

дитини для оволодіння нею потрібними знаннями й уміннями самостійного життя. До всіх цих «класичних проблем» додалися ще й проблеми дистанційного навчання та воєнного стану.

Погіршення стану здоров'я неминуче позначається на функціональному стані фізіологічних систем організму дитини й рівні її розумової працездатності. У багатьох дітей з особливими освітніми потребами переважають негативні емоції, тривожність, для них характерним є нервові виснаження, через що вони швидко втомлюються й мають низьку працездатність. Все це ускладнює навчання й виховання таких дітей.

Проблеми зі здоров'ям можуть призводити не лише до фізичного обмеження взаємодії дитини з зовнішнім середовищем, а й поєднуватися з її психічною неповноцінністю в системі соціальних відносин.

Окреслимо основні проблеми виховання дітей з особливими освітніми потребами у сучасних напружених умовах.

1. Сучасні діти потерпають від того, що батьки не приділяють їм достатньо часу, а батьки скаржаться на цифрову залежність дітей. І так ми отримуємо замкнене коло, з якого поки що не має виходу.

2. Батьки хочуть чути про власних дітей лише гарні звістки, а якщо чують щось неприємне, то чинять супротив, аргументуючи це тим, що «Ви придираєтесь», у «Вас упереджене ставлення до моєї дитини».

3. Батьки свідомо уникають власної контролюючої функції, перекладаючи її на заклад загальної середньої освіти.

4. Зацифрованість батьків. Молоді батьки більшість часу проводять у телефонах, а щоб діти не відволікали привчають цьому і малечу.

5. Багато батьків виконують самі завдання замість дітей. В результаті цього їх діти не можуть або не здатні самостійно виконувати деякі види робіт.

6. Недостатній рівень вихованості батьків, а звідси і низький рівень впливу батьків на дітей. З великими зусиллями вдається розвивати навички самоконтролю та самонавчання.

7. Діти отримують «все, що хочуть» і «коли хочуть», що свідчить про нерозвиненість волі, як регулятора вчинків і дій.

8. Деякі батьки не усвідомлюють, що їх власна поведінка впливає на подальший розвиток їх дитини. В самій атмосфері не панує позитивна атмосфера.

9. Сучасні батьки залишають дітей самих розбиратися з домашніми завданнями, аргументуючи це тим, що вони цього не вчили і не можуть пояснити, або просто не звертають уваги на ситуацію.

10. Сучасні діти є емоційно вразливими, у них відмічається низький поріг подразнень і тому вони роздратовуються частіше,

знаходять більше приводів для дратування. Як тільки вони втрачають душевну рівновагу, у них плутаються думки і вони звертаються до своєї звички «діяти кулаками». Таким чином констатуємо агресивність дітей.

Таким чином, життя батьків дітей з особливими потребами сповнене сильних емоційних переживань та важких виборів: від прийняття діагнозу, його усвідомлення до щоденної наполегливої боротьби за краще майбутнє для власної дитини. Майже весь час батьки знаходяться в хронічній стресовій ситуації. Це негативним чином впливає на психічний стан – невидиму частина нашої особистості. Якщо не дбати про невидиму психіку, то з'являються видимі аспекти її виснаження – синдром вигорання і психосоматичні захворювання.

Список використаних джерел

1. Чеботарьова О., Блеч Г. *Порадник батькам: практичні рекомендації під час дистанційного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями: навчально-методичний посібник*. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 154 с.

2. Блеч Г., Трикоз С. *Поради батькам і педагогам. Ми поруч. Діти з порушеннями інтелектуального розвитку посібник для батьків*. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 32 с.

3. Прядко Л. О. *Інклюзивна компетентність педагога закладу загальної середньої освіти в умовах воєнного стану. Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти: збірник наукових статей / За заг. ред. Г. Л. Єфремової*. Суми, 2022. С. 255-259.

Сичова Вікторія Вікторівна,

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри соціології управління та соціальної роботи
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;*

Вакулєнко Світлана Миколаївна,

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології управління та соціальної роботи
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

РАННЄ ВТРУЧАННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЩО МАЮТЬ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ

Технологія раннього втручання заснована на гуманістичній моделі соціальної роботи, що декларує цінність і повагу до будь-якої людини, незалежно від особливостей її функціонування та розвитку. В межах цієї технології дитина більше не розглядається як носій якогось порушення, відхилення, а сприймається як особистість зі своїми

здібностями й обмеженнями, що потребує адекватної підтримки для збільшення можливостей власного функціонування.

Згідно із оцінками фахівців, в Україні більше ніж 250 тисяч сімей із дітьми віком до чотирьох років потенційно потребують послуги раннього втручання [1]. Можна припустити, що певна частина таких дітей мала б шанси на успішну соціалізацію та зовсім іншу якість життя, якби отримали допомогу вчасно. Проблема полягає в тому, що за нинішньою вітчизняною медичною практикою діагноз дітям із затримками у розвитку може бути поставлений не раніше, ніж дитина досягне трирічного віку. Таким чином, лікарі починають працювати із дитиною, коли вона вже потребує лікування, в той час як у значній кількості випадків проблему можна попередити, використовуючи метод раннього втручання. Отже, зростає роль соціальних установ, системи заходів соціальної підтримки, спроможних врівноважити становище сімей, що виховують дітей з особливостями розвитку, в сучасному українському суспільстві.

Раннє втручання – це міждисциплінарна допомога сім'ям з дітьми раннього віку (від народження до 3-х років), в яких є порушення розвитку. Підтримка спрямована на покращення розвитку дитини та підвищення якості життя родини. Раннє втручання передбачає [2]:

- супровід сімей, які виховують малюків із порушеннями розвитку;
- підтримку родини в подоланні кризи;
- допомогу родині у розвитку життєво необхідних умінь та навичок у дитини;
- сприяння покращенню взаємодії малюка із членами родини та соціуму.

Слід зазначити, що станом на сьогодні в нашій державі, спираючись на успішний закордонний досвід, послуга раннього втручання набула певного поширення. Надання соціальних послуг сім'ям із застосуванням технології раннього втручання було започатковано в Харківському регіоні. Так, ще з 2000 року в м. Харкові таку діяльність здійснює благодійний фонд «Інститут раннього втручання». Завдяки його співробітникам, які поділилися власним досвідом і запропонували програму навчання для своїх колег, в місті були засновані ще три центри раннього втручання. Згодом такі центри почали відкриватися в Харківській області. В 2016 році за сприяння представництва ЮНІСЕФ в Україні були навчені команди раннього втручання в Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській та Харківській областях. Також протягом 2018–2019 років з'явилися додаткові команди раннього втручання у Львівській, Одеській та Вінницькій областях [3]. Активну діяльність проводять і громадські організації, зокрема Всеукраїнський форум «Батьки за раннє втручання».

В центрах раннього втручання на практиці реалізується модель соціальної роботи, що передбачає надання послуг соціальним

працівником у складі мультидисциплінарної команди. Варто наголосити, що використання таких команд все ще залишається достатньо рідкісним явищем у вітчизняній практиці соціальної роботи. До неї входять логопед-дефектолог, фізичний реабілітолог, психолог та інші фахівці. Мета їхньої діяльності – запобігти подальшому розвитку інвалідності та передачі дитини до інтернату. Після досягнення трирічного віку такі діти спрямовуються в інклюзивний дитячий садочок, в звичайний дитячий садочок або в навчально-реабілітаційний центр, в залежності від кожного індивідуального випадку.

На наш погляд, впровадження платформи раннього втручання, яка надає можливості дітям із особливостями розвитку стати повноправними й активними членами суспільства, має велике значення для становлення України як європейської, цивілізованої держави. Ця мета суспільного розвитку, безумовно, знову актуалізується після закінчення російсько-української війни.

Отже, можемо дійти висновку, що сім'ям, які виховують дітей із вадами розвитку, безумовно, потрібна допомога соціальних служб і держави. Важливим також видається постійне вдосконалення діяльності Центрів соціальних служб, спрямованої на соціальну роботу з цією категорією клієнтів, діяльності центрів раннього втручання. Необхідною складовою такої діяльності, на наш погляд, є проведення соціологічних досліджень з метою з'ясування того, які проблеми виникають в повсякденній життєдіяльності таких сімей; як вони оцінюють діяльність соціальних служб, якість наданих послуг; яких послуг потребують додатково; які послуги можуть бути запроваджені, спираючись на закордонний досвід, тощо.

Список використаних джерел

1. Концепція створення та розвитку системи раннього втручання в Україні: проєкт, 2021 / Міністерство Соціальної політики України: Сайт URL : msp.gov.ua/projects/679/

2. Раннє втручання. Міждисциплінарна допомога сім'ям з дітьми раннього віку. ЮНІСЕФ : веб-сайт. URL : unicef.org/ukraine/child-protection/early-intervention

3. Що таке раннє втручання і навіщо воно потрібне. НУШ : веб-сайт. URL : nus.org.ua/view/shho-take-rannye-vtruchannya-i-navishho-vono-potribne/

Тірон Валентина Олегівна,
студентка спеціальності 231 Соціальна робота
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;
Знобей Олексій Володимирович,
викладач кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМ'Ї ТА ДИТИНИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ КРИЗ

Аналіз зарубіжних досліджень щодо соціальної підтримки сім'ї та дитини в умовах соціальних криз дозволив виявити прояви негативних тенденцій у сфері гуманізації соціального становлення дитини. До таких особливостей зарубіжні автори відносять соціальну відчуженість, негативні явища в сім'ї, процес маргіналізації молоді тощо. За певних умов розвивається деструктивна модель поведінки неповнолітніх, що викликає зростання бродяжництва, безпритульність, що ведуть до злочинності. Через те, фахівцями соціальної роботи було розроблено ряд ідей, щодо вдосконалення форм адаптації дитини за допомогою різних виховних інститутів, інтеграції найбільш цінних та конструктивних теоретичних положень, вироблених світовою наукою у сфері соціалізації підростаючого покоління. Нова модель соціального виховання, на думку зарубіжних учених, має будуватися передусім пошуку ефективних способів активізації сім'ї у процесі первинної соціалізації як провідного фактора; взаємодії з нею різних громадських, державних інституцій [4].

Дитина вулиці – це будь-яка неповнолітня дитина, для якої вулиця стала її звичним місцем перебування. Це дитина, яка недостатньо захищена сім'єю та суспільством. Однак у багатьох зарубіжних країнах (США, Швейцарія, Фінляндія, Голландія, Австрія, Німеччина та ін.) вже накопичено певний досвід із перевиховання дітей вулиць. Він зводиться до наступних основних напрямів соціальної роботи: сімейна терапія, різні види соціальної допомоги, інтеграція школи та мікросоціуму, підготовка практиків (соціальних педагогів та соціальних працівників для роботи у спеціальних дитячих установах) [3].

Наприклад, соціальна робота у США має давні традиції програм догляду за дітьми. Для дітей, які мають поведінкові чи емоційні проблеми, існують установи (дитячі будинки та притулки) кількох типів: лікувальні центри з цілодобовим перебуванням, сімейні дитячі будинки, кризові та дитячі психіатричні центри, профілакторії, патронаж вдома тощо. Оточення стає засобом та середовищем зростання та поведінкових змін. Як додаткові допоміжні форми впливу виступає оздоровча та допоміжна терапія. Усиновлення та поміщення дитини у спеціальний дитячий заклад проводиться тільки після того, як

було зроблено всі можливі зусилля для запобігання розпаду сім'ї (Закон про сприяння в усиновленні та соціальному забезпеченні дітей, 1980 р.). Відповідно до вищезазначеного закону для дітей, яких необхідно відокремити від впливу сім'ї, передбачені «розумні зусилля» щодо запобігання поміщенню дитини до дитячого закладу [1].

У США на загальнодержавному масштабі створюються інформаційна мережа, методики спостереження за кожним випадком, юридичний контроль за приміщенням дитини до закладу, розробляються програми, орієнтовані на сім'ю, профілактичні служби та загальнодержавні служби соціального забезпечення дітей. Служби соціального забезпечення дітей США спрямовані на конкретні групи населення. Ліга соціального забезпечення дітей Америки є сукупністю дитячих соціальних служб. Найпоширеніший вид послуг – це патронаж сім'ї. Усі послуги даних служб можуть бути згруповані за низкою різноманітних ознак. Так, служба підтримки дітей та сімей включає патронажні послуги, сімейну терапію та просвітництво у сфері сімейного життя.

На сьогоднішній день розроблено багато сімейних програм. Це індивідуальні та групові сімейні заняття, організовані громадою, які необхідні для підтримання позитивних відносин у сім'ї та правильного виховання дитини. Видається серія книг «Вчимося разом», «Граємо разом» з метою ефективнішої соціальної підготовки дітей у сім'ї. У другій половині 80-х років фахівцями США була розроблена велика програма антинаркотичного виховання «Ваше здоров'я-2000», яка поширюється через фонд санітарної освіти та успішно застосовується в громадах більшості штатів. Особливо цінним у програмі є те, що до неї включені спеціальні тести для вимірювання ступеня засвоєння знань та оволодіння певними навичками. Програма має певні цілі: дає інформацію про наркотики, навчає спілкування та зміцнення зв'язків учнів зі школою, сім'єю та просоціально орієнтованими однолітками. У роботі з важкими підлітками американські вчені спираються на концепцію самореалізації особистості А. Маслоу і на теорію Модифікації поведінки Б. Скіннера.

Педагоги акцентують свою увагу на позитивних досягненнях, систематично підкріплюючи їх системою заохочень. "Педагогіка без покарань" сприяє встановленню довірчих відносин, створює позитивний емоційний фон у спілкуванні. Таким чином, здійснюється психотерапевтична допомога важкій дитині. Педагоги спираються також на популярну в США концепцію А. Адлера, згідно з якою необхідно з раннього дитинства нейтралізувати почуття неповноцінності, що спонтанно виникають у дітей, зміцнювати в них «соціальні почуття», спрямовуючи за сприяння сім'ї та школи всі психічні реакції особистості в «потрібне русло».

У ряді країн Європи були прийняті постанови в рамках шкільного та соціального законодавства, в яких сім'я зводилася до рангу

соціального інституту, що виконує важливі біологічні, економічні та соціально-політичні функції. Як зазначають, наприклад, австрійські педагоги, великий резонанс у країні викликали публікації відомих фахівців у галузі сімейного виховання Г. Штрауха та М. Перреца «Психологічна школа для батьків, вчителів та вихователів». Ці роботи психолого-педагогічної спрямованості вплинули на форми роботи з сім'єю. З метою оптимального загального розвитку дитини було запроваджено обов'язкові заходи спільно з батьками – батьківські дні, отримання компетентної консультації, поради батькам. Стали суворішими вимоги до виконання батьками обов'язків стосовно дітей. У зв'язку з економічними труднощами, що виникли у ряді країн Заходу та Європи, зросла кількість сімей, які потребують фінансової підтримки [2].

В Угорщині здійснюються заходи щодо охорони дитинства та виховання дітей вже з раннього віку. Роботу захисту прав неповнолітніх регулює «Закон про охорону дитинства та відносини між батьками та дітьми» (1986 р.). Відповідно до закону для своєчасного запобігання розпаду сім'ї, внаслідок чого дитина перебуває у скрутній ситуації, а виховання її в домашніх умовах стає неможливим, у кожному районі створюється служба сімейного патронажу, яка стає однією з важливих форм координації роботи державних та громадських органів з охорони дитинства. Головна увага при цьому приділяється реальній матеріальній допомозі сім'ям з урахуванням насамперед інтересів дитини. У країні вважають, що навіть та сім'я, яка, на загальну думку, не відповідає звичайним уявленням про неї, для дитини краще, ніж дитячий будинок [6].

Альтернативу дитячому будинку угорські фахівці бачать у створенні інституту «батьків-вихователів», у підборі опікунів, у відкритті «сімейних дитячих будинків» на 15–20 осіб з підбором сімейних пар педагогів, які могли б працювати у подібній установі. У Швейцарії за надання соціальної державної допомоги бідним та нужденним несе відповідальність громада. Усі соціальні служби керуються принципом «якнайменше втручання держави». Надання соціальної допомоги ґрунтується на принципі: спочатку використовуються всі можливості в сім'ї. Якщо їх виявляється недостатньо, тоді залучаються приватні чи церковні служби [5].

Таким чином, проблеми соціальної підтримки сім'ї та дітей в умовах соціальних криз мають різні підходи на Заході та в Європі. Проте можна простежити загальні тенденції та єдині принципи у сфері охорони та захисту прав дитини, яка опинилась у складній життєвій ситуації. До них можна віднести: гуманізацію системи профілактики та попередження правопорушень, переважання охоронно-захисних заходів над заходами покарання та примусу; професіоналізація виховно-профілактичної та охоронно-захисної діяльності, запровадження спеціальних посад соціальних педагогів, соціальних

працівників, «практичних» психологів щодо оздоровлення умов сімейного виховання; створення мережі спеціальних структур, покликаних допомагати сім'ї, школі, дітям, підліткам, юнацтву; психологічні служби, консультації, телефони довіри, соціальні притулки для дітей, які потрапили у критичну ситуацію; здійснення соціально-правової, психолого-педагогічної допомоги та підтримки сім'ї як головного інституту соціалізації, організація спеціальної роботи з оздоровлення умов сімейного виховання у сім'ях групи соціального ризику.

Знайомство з досвідом роботи різних країн дозволяє досліджувати сучасні тенденції захисту прав дітей та використовувати цей досвід для об'єднання зусиль у реалізації міжнародних програм із профілактики та попередження негативних явищ у сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Березін О. В., Безпарточний М. Г., Нікілєва Л. О. *Механізми формування та методологія розвитку закладів і підприємств соціального обслуговування*. Полтава: Інтер Графіка, 2013. 210 с.

2. Джон Н., Іденбург Ф. *Робота обцинних центрів у Голландії. Теорія та практика соціальної роботи: вітчизняний та зарубіжний досвід*. Тула, 1993.

3. Маннергеймська ліга захисту дітей та молоді. *Актуальні проблеми соціального виховання*. М. : Запоріжжя, 1990.

4. *Соціально-педагогічна робота з проблемними сім'ями: посібник* / Капська А. Й., Олексюк Н. С., Калаур С. М., Фалинська З. З. Тернопіль: Астон, 2010. 304 с.

5. Стешенко В. М. *Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір : навч. посіб. 2-ге вид., змінене*. Харків : Право, 2019. 392 с.

6. Ткач Д. І. *Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій: Монографія / Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України. К. : МАУП, 2004.*

Хлєбїк Світлана Ростиславівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

*доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Нїжинського державного університету імені Миколи Гоголя*

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОСВІТИ БАТЬКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Сім'я – це основна сфера життя і розвитку дитини. Клімат, який панує в родині, впливає на кожного з її членів, і в першу чергу, на дітей. Виховна ситуація позначається на їх загальному самопочутті, адекватній самооцінці, у наявності соматичних розладів та ін. Специфіка взаємин в родині, в більшості, визначає позицію і уявлення дитини до навколишнього оточення. Військові дії в країні проходять глибокою емоційно психологічною раною всередині кожної людини. Зміна настрою, страх, тривога, невірноваженість, емоційні вибухи,

паніка, зневіра... Це неповний перелік тих характеристик, які руйнують особистість, заважають їй критично оцінювати ситуацію, адекватно діяти. За цих обставин, організація підтримки та допомоги сім'ям з дітьми має здійснюватися соціальним педагогом освітнього закладу, іншими працівниками соціальної сфери в плані соціальної, емоційної, психологічної, моральної підтримки сім'ї, в тому числі – через організацію соціально-педагогічної просвіти батьків.

Аналіз наукових джерел свідчить, що питання просвіти батьків знайшли відображення в історії зарубіжної (Сократ, Аристотель, Сенека, Квінтіліан, Ж.-Ж. Руссо, Й. Г. Песталоцці, Ф.-А. Дістервег та ін.) та вітчизняної (Г. С. Сковорода, В. О. Сухомлинський, Л. М. Толстой, К. Д. Ушинський та ін.) наукової думки. Аналіз дисертаційних робіт засвідчує, що питання просвіти батьків та соціально-педагогічної роботи з підлітками є предметом дослідження ряду сучасних науковців (С. В. Івасішина, С. В. Іноземцева та ін.). Проте теорія і практика організації соціально-педагогічної просвіти батьків в умовах воєнного стану в країні потребують всебічного комплексного вивчення.

Теоретичними основами роботи є наукові підходи, які дозволяють виробити обґрунтований напрям роботи на основі певного погляду на вирішення проблеми.

Проблемно-орієнтований підхід потрібен для виокремлення рівнів просвіти і проблем розвитку дітей, реалізації їх прав, роботи з окремими категоріям дітей. Важливими є діяльнісний, особистісно - орієнтований, аксіологічний підходи для розуміння ролі батьків у вихованні дітей і реалізації їх прав, показу зразків реалізації цих прав у щоденній практиці життя родини в умовах воєнного стану, формування відповідальності батьків за виховання дітей, батьківської компетентності.

Сучасна батьківська просвіта – проблема багатоаспектна. Вона педагогічна в контексті виховання дітей, соціально-педагогічна в аспекті захисту їх прав і створення для цього найкращих умов через педагогізацію родини, психологічна щодо формування батьківських почуттів, батьківства, відчуття родини, правова – в контексті відповідальності батьків за виховання й розвиток дітей, соціальна в аспекті сім'ї як основного фактору первинної соціалізації дитини, медико- соціальна - в контексті догляду за дитиною і реалізації її права на здоров'я тощо. Якщо розглянемо просвіту в контексті перебування країни під час воєнного стану, то вона повинна бути спрямованою на подолання комплексу проблем дітей, які, відчуваючи всі наслідки несприятливих умов соціалізації, фактично стають жертвами насильницьких дій з боку країни-агресора.

Під соціально – педагогічною просвітою батьків прийнято розуміти процес інформування їх про особливості розвитку дитини і способах взаємодії з нею, побудований в контексті життєдіяльності суб'єктів

взаємодії відповідно до цінностей культури побудованих на гуманістичній основі.

Б. П. Єсіпов, І. Я. Лернер, І. Т. Огородніков, М. Н. Скаткін, Г. І. Щукіна розглядають соціально – педагогічну просвіту як триєдину цілісність: оволодіння, формування і розвиток. Такий підхід до об'єднання означених компонентів найповніше відповідає нашому дослідженню: збагачення того, хто вчиться, дидактично переосмисленим соціальним досвідом – синтезом здобутків матеріальної та духовної культури, яку створило людство для власного прогресу.

Ефективність організації будь-якого процесу визначається розумінням змістового наповнення самого терміну «організація».

Концептуальною основою організації педагогічної просвіти батьків визначаємо її процесуальний (діяльнісний) характер. Функціональним призначенням організації в цьому значенні є створення нових і удосконалення створених і функціонуючих систем будь-якого виду. У нашому випадку організувати - значить створити нову систему педагогічної просвіти або поліпшити стан уже існуючої в процесі її функціонування відповідно до мінливих внутрішніх і зовнішніх умов.

В основу більш детального розгляду процесуальних характеристик педагогічної просвіти батьків, її компонентного складу як форми суспільної діяльності покладемо теорію менеджменту. У теорії менеджменту «організацію» (у розумінні процесу) розглядають як один із видів праці, що надає їй конкретності, обумовлюється відповідним об'єктом та спрямована на виробництво/працю та управління відповідним видом діяльності.

В контексті теми нашого дослідження це означає необхідність організації соціально-педагогічної просвіти батьків будувати на засадах співпраці та взаємодії через організацію зворотнього зв'язку з батьками дітей, через веб сайт закладу, програми Skype, Viber, WhatsApp, Telegram та соціальні мережі. Основними для консультування та обговорення є питання стану здоров'я дитини, особливостей навчання, виховання, розвитку дітей при використанні дистанційного та змішаного видів комунікації. Результати зворотнього зв'язку дадуть можливість формування основи для подальшого планування консультативної та методичної допомоги батькам у вирішенні питань виховання і підтримки свої дітей в умовах воєнного часу.

Важливим для підтримки освітнього рівня батьків є інформування щодо допомоги дітям у подоланні негативних наслідків травмуючих подій та адаптації до нових обставин їхнього життя. Для цього в соціально-педагогічну роботу з батьками необхідно включати емоційнопідтримувальну мовленеву комунікацію, яка має створюватися з використанням спеціально підібраних технологій соціально-педагогічного супроводу сім'ї.

Онлайн – матеріали для організації соціально-педагогічної підтримки батьків систематизуються в спеціально створених бібліотеках, які зберігаються у хмарі з наданням доступу усім учасникам процесу. Важливою характеристикою роботи з батьками в організації соціально – педагогічної просвіти в умовах воєнного стану надання консультативної допомоги щодо допомоги діям у подоланні тривожності, яку викликаю зовнішні події.

Отже, соціально – педагогічна просвіта батьків є цілеспрямованим процесом і результатом засвоєння батьками систематичних навичок, умінь, знань про особливості розвитку і способи взаємодії з дитиною, побудованих відповідно до культурних цінностей на гуманістичній основі.

Організаційні процеси, що лежать в основі соціально-педагогічної просвіти батьків, їх структура проєктуються та моделюються заздалегідь з урахуванням встановлених цілей. Для цього використовується уявлення про неї як про організм, що діє раціонально і цілеспрямовано, що має встановлену мету й удосконалює методи досягнення мети.

Враховуючи воєнний стан, виклики та загрози, які впливають на подальшу стабільність життя сім'ї з дітьми, важливим в організації соціально – педагогічної просвіти батьків є реєстрація підсумків її організації та внесення корективів відповідно наявного стану та ситуації.

Список використаних джерел

1. Алеко О. А. *Формування первинного соціального досвіду дитини у процесі взаємодії суспільного і родинного виховання : автореферат дис...канд. пед. наук : 13.00.05. Слов'янськ, 2016. 20 с.*

2. Довженко Т. О. *Організація педагогічної просвіти батьків молодших школярів у сучасних умовах. Теорія та методика навчання та виховання. 2017. № 42. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/methodics/article/view/122>*

3. Паскевська Ю. А., Щербина Д. В. *Педагогічні засади організації просвіти батьків у загальноосвітніх, позашкільних закладах: метод. рекомендації. К.: ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України. 2019. 105 с.*

Секція 3

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ СІМ'Ї ТА ДИТИНИ

Горчинський Руслан Анатолійович,
*магістрант спеціальності 231 Соціальна робота
Київського університету імені Бориса Грінченка;*

Лях Тетяна Леонідівна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ОРГАНІЗАЦІЯ ВУЛИЧНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ ЯК ДІЄВА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ДИТИНИ

01 червня в Україні традиційно відзначається День захисту дітей [1]. В умовах воєнного стану питання захисту дітей, а також забезпечення їхніх прав постають особливо гостро. Але якщо ні у кого не виникає сумнівів, що на сьогодні кожна людина, кожна структура має прикласти максимум зусиль власне для захисту дитини, то питання і особливо форми реалізації культурних, соціальних та громадянських дитячих прав, закріплених в Конвенції ООН «Про права дитини» [2], викликають дискусії. Однією із форм такої роботи, щодо якої виникає найбільше сумнівів, є вуличний соціокультурний захід.

Приймаючи рішення щодо того, чи організовувати соціальні та соціокультурні заходи (звичайно, за умови відносної безпеки у регіоні), кожен управлінець ніби зважує «Варто чи не варто?» Уявну чашу «не варто» заповнює сенс «не на часі», «нічого збирати людей/дітей під час війни», а також інші перестороги. Але що ж має лежати на чаші «Варто»? І що має переважити?

Всі діти є рівними у своїх правах і всі права дітей, зазначені у Конвенції, є важливими. Тому говорячи про права дитини, ми маємо розглядати Конвенцію ООН як єдиний документ. В Преамбулі – мотиваційній частині Конвенції – чітко вказано, що кожній дитині для повноцінного та гармонійного розвитку потрібна сім'я, атмосфера щастя, любові і порозуміння. Створити таку атмосферу цілком можливо під час вуличного соціокультурного заходу. А також – надати можливість дитині – учаснику (ці) заходу реалізувати мінімум 5 своїх фундаментальних прав:

- Стаття 31 Конвенції «Кожна дитина має право на відпочинок і дозвілля». В умовах війни саме організоване, безпечно продумане дозвілля, під керівництвом досвідчених фахівців – психологів, педагогів, соціальних працівників – дасть змогу дитині відновити власний енергетичний ресурс та зняти емоційну напругу, яка існує всередині кожного в нинішній час;

- Стаття 29 Конвенції, яка гарантує право на освіту, у тому числі говорить про розвиток талантів дитини, її розумових та фізичних здібностей. Організований захід дає можливість і продемонструвати власний талант наживо, і поспілкуватись із однолітками, і провести час на свіжому повітрі. Організувати таку діяльність самостійно дитині часто дуже важко – а взяти участь у загальному заході легко і звично;

- Стаття 13 надає дитині право вільно висловлювати свої думки та право на отримання інформації. Соціокультурний захід – саме те місце, де з'являється вільне інформаційне поле, де можна говорити і бути почутим. А також – отримати вкрай потрібну інформацію про доступні соціальні послуги, проконсультуватись із психологом чи соціальним працівником, знайти рішення для власних проблем;

- Статті 29 та 31 гарантують дитині право на культурну самобутність, участь у культурному житті та право займатися мистецтвом. Кожна соціокультурна акція на сьогодні – це крок до загального розвитку нашої культури, це можливість для дитини зрозуміти своє історичне коріння, відчувати власну національну та культурну приналежність;

- Стаття 15 Конвенції надає кожній дитині право на свободу мирних зборів. То ж якщо дитина хоче приєднатись до соціокультурної програми, якщо дитина прагне опинитись у товаристві своїх однолітків, вона має право мати змогу це зробити.

Що також потрібно додати до чаші «Варто»? Доречну риторичку. Адже вуличний соціокультурний захід – це й майданчик для транслявання думок, ідей, емоцій, наративів. Раптове спільне виконання «Червоної калини», виготовлення ляльки-мотанки, створення листівки для воїна – подібні активності дають змогу дитині відчувати себе частиною величної української сім'ї; долучити власну енергетичну силу до спільного незламного духу народу. Варто лише правильно подати всім присутнім ідею заходу та сенс активності: *«Ми не зібрались на святкування, а зібрались відновити власні життєві сили, отримати енергетичну підзарядку свої «життєвої» батарейки»; «Ми не граємо у вікторину, а дізнаємось цікаві і правдиві факти з історії, культури та традицій нашого народу»; «Ми не розмальовуємо аркуш, а створюємо послання для тих, хто нас захищає»; «Ми не виготовляємо ляльку чи підкову, а робимо янгола-охоронця чи оберіг для своїх близьких»; «Ми не влаштуємо*

«гульки», а демонструємо усьому світу – ми сильні, вільні та незалежні!»

Подібна риторика дозволяє багатьом подолати внутрішні перестороги. Підтримувати дітей, допомагати сім'ям отримати щирі позитивні емоції, гуртуватися спільно навколо вирішення важливих проблем, єднатися заради Перемоги – саме це зараз як ніколи «на часі». І саме таких результатів може досягнути вуличний соціокультурний захід.

Створити для кожної дитини можливість вільно реалізувати свої права – надважливе завдання сьогодення. І якщо є можливість зробити це хоча б на кілька годин, хоча б для невеликої кількості дітей, хоча б для культурних і соціальних прав – однозначно варто це робити. Із суворим дотриманням правил безпеки, із безмежною любов'ю до кожної дитини, із незламною вірою у якнайскорішу перемогу. Адже кожна позитивна мить, кожна секунда світлого дитячого щастя формує засади величної, вільної, мирної країни переможців – рідної неньки-України.

Список використаних джерел

1. Про День захисту дітей : Указ Президента України від 30.05.1998 р. № 568/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/568/98#Text> (дата звернення: 31.05.2022).

2. Конвенція про права дитини : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 20.11.1989 р. : станом на 20 листоп. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 31.05.2022).

3. Социальная работа с семьями и детьми: ответы на актуальные вопросы: пособие / авт.-сост. : Ж. В. Петрочко, В. А. Кузьминский, З. П. Кияница. – Бишкек: Мультипринт, 2020. – 268 с. URL: <https://core.ac.uk/reader/322841870>

Грищук Анастасія Олександрівна,

магістрантка спеціальності 231 Соціальна робота

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Рижанова Алла Олександрівна,

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри соціальної роботи і

менеджменту соціокультурної діяльності

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ПРОФІЛАКТИКА ЕЙДЖИЗМУ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЗАСОБАМИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність проблеми. Підвищення віку населення планети та активізація молоді у формуванні культури інформаційного суспільства, мода на юність підсилюють негативне ставлення до старості та

дискримінацію людей похилого віку - ейджизм. В Україні, зі зміною ціннісних орієнтацій країни, дещо відбулася втрата традиційно поважного ставлення до цієї вікової групи, яка спричинена ще й складнощами адаптації пенсіонерів до сучасних інформаційних технологій. Тому важливим стає попередження ейджизму саме підлітків, які знаходяться в процесі формування ціннісних орієнтацій нового покоління. Профілактика дискримінації людей похилого віку в тинейджерах сприятиме зміцненню міжпоколінної інтеграції українців, гармонізує соціальний розвиток самих підлітків. Зважаючи на психовікові особливості дітей, означеної вікової групи, саме засоби соціокультурної діяльності, на яких базуються позашкільні заклади, є найефективніші, оскільки сприяють саме актуалізації та само проявленню тинейджерів.

Аналіз досліджень і публікацій. Підлітків як вікову групу вивчали Т. Журавель, О. Панагушина, С. Чернета та інші. Ейджизм як сучасне негативне соціальне явище досліджували Р. Батлер, Березіна, М. Євдокимова, Н. Печериця, Н. Сейко та інші. Профілактику девіантної поведінки аналізували М. Галагузова, А. Капська, В. Лютий, Т. Федорченко та інші. Соціокультурну діяльність та позашкільні заклади вивчали Н. Максимовська, Г. Пустовіт, О. Расказова, А. Рижанова та інші. Проте профілактику ейджизму серед підлітків у позашкільних закладах досліджено недостатньо.

Метою даної публікації є обґрунтування соціокультурної діяльності як ефективного засобу профілактики ейджизму підлітків у позашкільних закладах освіти.

Виклад основного матеріалу. Підлітки, діти віком 10-14 років, знаходяться у періоді активного соціального розвитку, тому так важливо, щоб вони оволоділи системою ціннісних орієнтацій корисною як для їх соціальної самореалізації, так і для вдосконалення країни.

Ейджизм, за визначенням Р.Батлера, є проявом негативних стереотипів старості і старіння, дискримінаційних практик на адресу літніх людей в міжособистісній взаємодії людей, а також на рівні функціонування різних суспільних інститутів [1, с. 243]. Засвоєння цих негативних стереотипів та дискримінаційних практик тинейджерами призведе до деформацій соціального розвитку самих дітей, до поширення дискримінації похилих у молодіжній субкультурі, а з часом і у домінуючій культурі країни, що руйнуватиме між поколінну єдність, консолідованість України.

Соціальні проблеми потребують і соціальної профілактики, яка, за В. Лютим, є діяльністю щодо запобігання виникненню, поширенню негативних соціальних явищ і їх небезпечним наслідкам, яка здійснюється серед інших і установами освіти [2, с. 166-167]. Для дітей підліткового віку особливе значення набувають позашкільні заклади освіти, оскільки вони досягають успіху в профілактиці негативної поведінки тинейджерів «через організацію змістовного дозвілля

відповідно до їх інтересів, здібностей, талантів, обдарувань і стану здоров'я, створюють умови для розвитку особистості, її творчої самореалізації та соціального захисту» [3, с. 441]. Серед різних форм позашкільних закладів (клуби, станції, кімнати, студії, школи мистецтв, фізкультурно-оздоровчі клуби інвалідів, клуби за місцем проживання, парки, бібліотеки, театри, спортивні школи, станції юних натуралістів, техніків, туристів, дитячі залізниці, флотилії, галереї тощо), на наш погляд, в профілактичній роботі найефективнішими є саме будинки (палаці) творчості учнівської молоді, оскільки вони є комплексними та володіють ширшими ресурсами соціокультурної діяльності для запобігання ейджизму тинейджерів.

В будинку творчості учнівської молоді для запобігання ейджизму підлітків серед заходів соціокультурної діяльності слід проводити: для виправлення негативного стереотипу щодо похилих – онлайн-семінар «Ейджизм стосується тебе», Тиждень моди 50-60 років, віртуальний артколаж «Відомі випускники похилого віку твоєї школи», кінозал «Улюблені фільми твого дідуся», онлайн-марафон «Об'єднуємо покоління»; для формування позитивних емоцій до старих людей – конкурс-селфі «Разом», онлайн-газета «Тепло сердець», челендж «Моя бабуся (дідусь) може...»; для стимулювання моди тинейджерів на нетолерантність до ейджизму: віртуальний клуб «Я проти ЕЙДЖ», віртуальна виставка «Я – старий!», міжпоколінна зустріч «Мудрість у кожного своя», майстер-клас «Я вчусь у діда, дід вчиться у мене».

Список використаних джерел

1. Butler R. N. Age-ism: Another form of bigotry // *The Gerontologist*. – 1969. – Vol. 9. – pp. 243-246.
2. Лютий В. П. Профілактика соціальна *Енциклопедія для фахівців соціальної сфери*. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. – С. 166-168.
3. Рижанова А. О. Позашкільні навчальні заклади *Енциклопедія для фахівців соціальної сфери*. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. – С. 441-443.
4. Рижанова А. О. Соціокультурні технології та соціально-педагогічна діяльність в умовах інформаційного суспільства *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва*. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. – №5. – С. 166-175.
5. Печериця Н. М. Соціально-педагогічна корекція ейджизму студентської молоді в освітньо-культурному середовищі ЗВО: автореф.... канд. пед. наук. Старобільськ, 2020. – 20 с.

Лехолетова Марина Миколаївна,
*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Київського університету імені Бориса Грінченка*

УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

За даними Національної доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна» орієнтирами досягнення Україною Цілей Сталого Розвитку (2015-2030 рр.), які були затверджені на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 році, є: міцне здоров'я і благополуччя, якісна освіта, справедливий соціальний розвиток; стале економічне зростання та зайнятість; ефективне, підзвітне та всеохоплююче управління і справедливість для всіх; сталий розвиток міст і громад; екологічна рівновага та розбудова стійкості [4]. Так, на державному рівні, актуальними стають питання пов'язані не лише з вирішенням проблем навколишнього середовища, а й соціокультурної спрямованості.

В цьому контексті менеджмент соціокультурної діяльності та надання соціальної підтримки вразливим групам населення є важливим аспектом розвитку громади на шляху до підвищення якості життя, створення здоров'язбережувального середовища та інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами, профілактики ризикованої поведінки, надання якісних соціальних послуг.

Об'єднання територіальних громад регулюється Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та здійснюється з дотриманням принципів: конституційності та законності; добровільності; економічної ефективності; державної підтримки; повсюдності місцевого самоврядування; прозорості та відкритості; відповідальності. Однією з важливих умов спроможності територіальних громад є урахування історичних, географічних, соціально-економічних, природних, екологічних, етнічних, культурних особливостей розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Також, обов'язковою умовою є забезпечення якісних та доступних публічних послуг, що надаються в об'єднаній територіальній громаді. Вони не можуть бути нижчими, ніж до об'єднання [2].

Напрями та чинники розвитку територіальних громад в Україні досліджували О. Безпалько, О. Безуглий, Н. Ільченко, А. Попова, Н. Терентьева, Т. Семигіна, Г. Слосанська, Т. Спіріна; завдання, функції та значення соціокультурної діяльності як фактора соціального виховання вивчали Н. Бабенко, Н. Кочубей, Г. Лещук, І. Петрова; моніторинг державних реформ щодо здоров'язбереження нації розглядали у своїх працях Л. Індиченко, Є. Коваленко, Р. Солошенко, А. Черевко та ін.

Підвищення якості життя громади напряду залежить від задоволення потреб у соціальних послугах вразливих груп населення, як ключового завдання діяльності системи надання соціальних послуг [3], а також від рівня здоров'язбережувальної компетентності та матеріального забезпечення населення, доступності соціальних інститутів тощо.

Досліджуючи особливості соціокультурної діяльності як фактора соціально-виховного впливу на особистість, науковець Г. Лещук визначає соціокультурну діяльність як «педагогічну систему, нерозривно пов'язану з іншими сферами людської діяльності, яка відіграє активну роль у формуванні суспільних цінностей, установок, норм поведінки» [1, с. 98]. Також, до соціокультурної діяльності відносимо процес формування культурних цінностей особистості і її взаємодію з соціальною групою з метою розвитку громади.

До факторів, які сприятимуть підвищенню якості життя членів територіальної громади та їх участі в соціокультурних заходах відносимо: створення здоров'язбережувального середовища (формування здоров'язбережувальної компетентності, оволодіння технологіями збереження та зміцнення здоров'я); дотримання принципів універсального дизайну навколишнього середовища та рівний доступ до освіти (організації інклюзивного освітнього простору для дітей з особливими освітніми потребами та людей з інвалідністю, підвищення обізнаності населення щодо культури, соціальної єдності, миру та життя без насильства); розвиток сучасної та доступної інфраструктури, для підвищення якості життя населення.

Організуючи соціокультурну діяльність в територіальній громаді варто дотримуватись ряду умов. Зокрема, участь в заходах має відбуватись добровільно та сприйматись учасниками як потреба, а не необхідність; важливий не стільки результат, скільки активність та ініціативність учасників під час заходу; творчий підхід організаторів у виборі форм та методів; особистісна спрямованість заходу та наявність мотивації учасників. Оцінюючи ефективність реалізованого соціокультурного заходу необхідно враховувати не лише можливість досягнення поставленої мети, а й рівень сприйняття цільовою групою цього заходу. Важливо дослухатись до громадської думки та враховувати рівень задоволеності своїм життям.

Список використаних джерел

1. Лещук Г. *Особливості соціокультурної діяльності як фактора соціально-виховного впливу на особистість*. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота, 2019. 1 (44). С. 98–101. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2019.44.98-101>

2. *Про добровільне об'єднання територіальних громад* : Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII (редакція від 14.05.2020, підстава 562-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення 17.05.2022).

3. Спіріна Т. П. *Оцінка потреб вразливих груп населення у контексті розвитку територіальних громад в Україні*. Соціальна підтримка сім'ї та дитини

у соціокультурному просторі громади : матер. III Всеукр. наук.-практ. конфер. з міжнародною участю (01-02 червня 2021 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. С. 104-106.

4. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 176 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/analitichni-materiali/cili-stalogo-rozvitku> (дата звернення 17.05.2022).

Макар Людмила Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДОПОМОГИ БАТЬКАМ В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

На сьогодні, однією з найбільш актуальних проблем в соціальній роботі є робота з сім'єю, що виховує дитину з обмеженими інтелектуальними можливостями. Діти з порушенням інтелектуального розвитку потребують постійної допомоги, керівництва навчанням набагато більше ніж їх здорові однолітки. Терпіння, наполегливості, розуміння проблем дитини і ще багато чого вимагає від батьків виховання дитини з порушенням інтелектуального розвитку. Необхідною умовою успішної соціально-педагогічної роботи з дитиною є встановлення взаєморозуміння, тісного контакту спеціаліста з батьками.

Як спадковими біологічними факторами, так і соціальним середовищем життя дитини визначається її соціокультурний статус. Процес розвитку особистості характеризується єдністю та взаємодією системи біологічних і соціокультурних факторів. Від індивідуальних особливостей нервової діяльності залежить здатність до засвоєння соціального досвіду, пізнання дійсності, тобто біологічні фактори створюють передумови психічного розвитку людини.

Пов'язані з життям суспільства соціальні зміни призводять до зміщення поглядів на сім'ю, що виховує дитину з порушенням інтелектуального розвитку і дитячо-батьківські відносини в цій сім'ї являють собою складну проблему. Від правильної батьківської поведінки залежить соціалізація дитини з аномальним розвитком. Встановленню нормальних взаємовідносин дитини з батьками та іншими членами суспільства перешкоджають недоліки пізнавальної діяльності ще в ранньому дитинстві, що значно ускладнює засвоєння соціального досвіду та гальмує емоційний розвиток дитини з порушенням інтелектуального розвитку. З багатьма труднощами, як фінансовими, так і соціальними, стикається сім'я, що виховує дитину з

інвалідністю, майбутнє якої залежить від успішності подолання цих труднощів.

Обмежені інтелектуальні можливості дитини створюють перешкоди у взаємодії сімей із соціальним середовищем і зумовлюють необхідність соціального захисту та правової підтримки. Л. Коробка окреслює низку проблем, які виникають унаслідок протистояння поглядів батьків дитини з особливими потребами та суспільної думки стосовно зусиль, що докладають сім'ї до виховання, реабілітації та лікування дитини [2]. Сім'ї відчують потребу в об'єктивній інформації, соціальних ресурсах, підтримці близьких та допомозі фахівців [1]. Результати дослідження Н.Олексюк також свідчать про брак соціальної підтримки та її роль в адаптивності сім'ї до соціальних взаємодій [3].

Якість життя, соціальний статус кожного члена суспільства багато в чому залежить від ступеня його включеності у соціально-культурні взаємодії. У всьому своєму багатоманітні, соціокультурна діяльність посідає гідне місце в комплексі заходів реабілітації дітей з обмеженими інтелектуальними можливостями. Ця діяльність являє собою педагогічно спрямований і соціально затребуваний процес перетворення культури, культурних цінностей в об'єкт взаємодії особистості і соціальних груп в інтересах розвитку кожного члена суспільства.

Соціальний педагог повинен враховувати, що його діяльність являє собою широкий спектр послуг, що надаються дітям з обмеженими можливостями та їх сім'ям. Діти, розвиток яких істотно порушено, зазвичай одразу потрапляють у поле зору спеціаліста і потреба у створенні системи професійної допомоги, як правило, є очевидною.

Допомога дітям з обмеженими інтелектуальними можливостями потребує соціально-педагогічної підтримки їх батьків. Від сімейного благополуччя, участі батьків у духовному становленні дитини, правильності виховних впливів, залежить розвиток дитини з інвалідністю. У зв'язку з цим необхідно проводити цілеспрямовану роботу з батьками – в першу чергу, з матерями дітей. Ця робота включає надання консультативної і практичної допомоги. Батьки дітей з порушенням інтелектуального розвитку мають повірити у власні сили й активно вирішувати проблеми своєї сім'ї.

Дитина з розумовими вадами завжди вносить певний ступінь напруженості у відносинах між батьками. Це визначає необхідність психологічної корекційної роботи в таких сім'ях. Сімейна ситуація залишається більш контрольованою в сім'ях, в яких батьки мають більш широке коло поглядів та інтересів. Не лише сприятливий психологічний клімат сім'ї, але й збереження контактів сім'ї з друзями, колегами, з світом є дуже важливим для більш успішного розвитку

дитини. Зберігаючи контакти з соціальним оточенням, батьки сприяють соціалізації своєї дитини.

До функцій сучасної соціокультурної діяльності разом із просвітницькою, культурно-творчою, рекреаційно-оздоровчою та розважальною, входить соціоінтеграційна функція, що є особливо актуальним по відношенню до дітей з обмеженими інтелектуальними можливостями та їх батьків.

Соціокультурна допомога батьками дітей з порушенням інтелектуального розвитку передбачає створення культурно-розвивального середовища. Це особливо організована діяльність призначена для включення дітей з інвалідністю до реального життя, формування їх соціальної активності. Батьки, які виховують дітей з обмеженими інтелектуальними можливостями, на наш погляд, мають низку соціокультурних потреб у розвитку фізичних та інтелектуальних можливостей дитини; у підвищенні поінформованості, щоб батьки мали змогу знати й захищати свої права, краще вирішувати поточні задачі виховання й навчання своїх дітей; у розширенні соціальних контактів; у цікавих і доступних формах організації дозвілля.

Соціальні педагоги є саме тими спеціалістами, які разом із педагогами закладів позашкільної освіти, можуть брати активну участь в організації соціокультурної допомоги батькам в соціалізації дітей з розумовими вадами.

Організація клубних об'єднань є однією з організаційних форм соціокультурної діяльності, спрямованої на реабілітацію дітей з порушенням інтелектуального розвитку та їх батьків. Такі клубні об'єднання можуть створюватися на базі різних соціальних та освітніх установ. Суб'єктами клубної діяльності є як діти, так і дорослі члени сім'ї, перш за все. Батьки. В сучасних умовах сімейні клуби вирішують задачі з організації дозвілля, що сприяє згуртованості сім'ї; з створення умов для всебічного розвитку дітей і дорослих; з організації діяльності, що сприяє отриманню і закріпленню нових корисних знань, умінь і навичок; з підвищення педагогічного потенціалу батьків.

Діяльність у таких клубах з дитиною, яка має порушення інтелектуального розвитку та її батьками, являє собою одну з форм соціокультурної діяльності, що організовується з урахуванням принципу добровільного об'єднання дітей і батьків, які мають спільні інтереси. Потреби і проблеми, що вирішуються як в процесі неформального спілкування, так і спеціально організованої групової та індивідуальної взаємодії зі спеціалістами – педагогами позашкільної освіти, соціальними педагогами та психологами, які реалізують програми корекційно-реабілітаційної допомоги. Участь дітей з обмеженими інтелектуальними можливостями в житті клубу залежить від ступеня активності в клубній діяльності їх батьків. В сімейних клубах застосовуються різні соціально-педагогічні технології, які містять певні етапи, форми і методи.

Підставою для виявлення сімей – потенційних учасників клубу – є визнання дитини такою, яка має розумові вади за результатами обстеження і висновків медико-соціальної експертної комісії, а також на основі офіційного запиту до дитячої поліклініки і управління соціального захисту. На основі діагностичних методик визначаються структурні і функціональні характеристики сім'ї, створюється атмосфера взаємної довіри, готовності до взаємодії. Необхідно створити позитивне емоційне поле між соціальним педагогом і матір'ю дитини з інвалідністю. Це потребує від спеціаліста виявлення емпатії, вміння уявляти себе на місці іншої людини, розуміти її потреби і проблеми. Можливість виявити структурно-функціональний тип сім'ї, рівень її реабілітаційної культури і активності, характер відношення до дитини надають результати проведення діагностики. На основі узагальнених результатів діагностики проводиться диференціація, класифікація проблем, визначається команда спеціалістів, які забезпечують активність батьків і дітей в діяльності клубу. Головна роль тут належить саме соціальному педагогу, який визначає можливі форми індивідуальної і групової роботи з сім'єю.

Під час реалізації освітніх програм для батьків в клубах проводяться тематичні зустрічі, консультації, лекції. Організовані соціальним педагогом тематичні зустрічі дозволяють обговорювати соціальні, педагогічні, юридичні, медичні проблеми сімей, які виховують дітей з обмеженими інтелектуальними можливостями. Якщо в рамках тематичних зустрічей залишаються невирішеними проблеми, то це потребує проведення індивідуальних консультацій. Соціальний педагог та інші спеціалісти допомагають батькам об'єктивно оцінити існуючі проблеми і розширити вибір варіантів поведінки. Спілкування має бути відвертим зі взаємним прийняттям особистості, особливостей співрозмовника. Командою спеціалістів для батьків мають проводитися лекції проблемного характеру і лекції-візуалізації. Такі лекції є дуже ефективними і здійснюють інформаційний та емоційний вплив. В сімейних клубах має бути добірка художніх та документальних фільмів, що стосуються проблем людей з інвалідністю.

Застосуванні різних соціально-педагогічних технологій в роботі клубів передбачає участь різних спеціалістів (соціального педагога, соціального працівника, психолога, медичного працівника, юриста), але ж центральною фігурою в організації цього процесу виступає саме соціальний педагог, до функцій якого входить: організація і проведення тематичних зустрічей, консультацій, лекцій; анкетування; розробка плану заходів; підготовка інформаційно-методичних матеріалів для батьків і спеціалістів; здійснення взаємодії з різними громадськими організаціями.

Для ефективної організації соціокультурної допомоги батькам дітей з обмеженими інтелектуальними можливостями, соціальний педагог має володіти культурою мислення та організаційними

навичками, мати уявлення про сутність процесів навчання і виховання як дітей, так і дорослих, володіти прийомами психологічної допомоги, переконання, вміти працювати в команді з іншими спеціалістами, які здатні надавати необхідну допомогу батькам, залучаючи їх до активної соціокультурної діяльності.

Список використаних джерел

1. Коваленко, Н. О. (2021). *Особливості сімейного виховання дітей з розладами аутичного спектру в умовах інклюзивного навчання. Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат 12 / Розділ п'ятий DOI 10.36074/rodmrfsn.ed-2.05 © Столярчук О., Семігіна Т., 2021 : матеріали I Всеукр. міждисциплінарної наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 8 квітня 2021 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, С. 92-97.*

2. Коробка, Л. М. (2018). *Психологічне здоров'я сім'ї як ресурс розвитку дитини з особливими потребами. Сімейна політика в Україні: проблеми і перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (04 квітня 2018 р., м. Київ). Київ: Інститут соціальної і політичної психології НАПН України, 72-76. Доступно з: http://www.ispp.org.ua/backup_ispp/1526459118.pdf*

3. Олексюк, Н. С. (2019). *Соціальна підтримка батьків дітей з особливими потребами як актуальна проблема. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія», 2 (10): С. 63–66.*

Онищик Ольга Іванівна,

*студентка спеціальності 231 Соціальна робота
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;*

Останіна Ніна Степанівна,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ТА ЇХ БАТЬКІВ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Провідним інститутом виховання особистості дитини в сучасному світі є сім'я. Родина сприяє вирішенню завдань соціального виховання та культурно-естетичного розвитку дитини. Проте, в основі організації та оптимізації сімейного виховання пріоритетну роль відіграє і дозвілля.

Дозвілля – це вільний час людини, коли вона за своїм вибором займається різноманітною діяльністю [5, 28]. Дозвілля як навчальна дисципліна є предметом вивчення особливої галузі наукового знання – дозвіллезнавства й опирається на дані таких наукових дисциплін як педагогіка, психологія, соціологія, філософія, економіка, географія. Сьогодні підтримується думка, що на задоволення культурних потреб молоді, на вибір ними форми проведення дозвілля істотно впливають

соціально-економічні фактори: соціальний статус молодих людей та їхніх батьків, середній дохід на кожного члена родини, наявність вільного часу і рівня його проведення, тощо.

За напрямками діяльності дозвілля буває різних видів: *практичне дозвілля* – це створення предметів ужиткового характеру, речей декоративно-ужиткового побуту (одяг, ремонт квартири, удосконалення інтер'єру, квітникарство, садівництво); *культурне дозвілля* спрямоване на інтелектуальний розвиток особистості, наближення людей до естетичних, духовних цінностей; *соціальне дозвілля* характеризує здійснення комунікації в процесі сімейного дозвілля орієнтоване на виховання у дітей культури спілкування в родинному оточенні та за межами дому, що в майбутньому сприяє соціалізації людей в соціумі.[1; 57-60].

Аналіз сутності дозвілля дітей та їх батьків у вільний час дає нам можливість визначити наступні функції дозвіллевої діяльності:

- ✓ *розвиваюча функція* – спрямована на духовний, моральний, фізичний розвиток особистості;
- ✓ *орієнтаційна* – ставить за мету здійснення соціальної та професійної орієнтації дітей;
- ✓ *комунікативна* – сприяє задоволенню однієї з провідних потреб особистості, особливо підростаючої особистості її потреби в спілкуванні;
- ✓ *рекреаційна* – передбачає відновлення фізичних, духовних та психічних сил, витрачених у процесі навчання, суспільної діяльності; забезпечення дітей зарядом бадьорості, енергії, життєрадісності;
- ✓ проте, важливою на нашу думку є функція *виховна*, яка дозволяє дитині змінюватись, приймаючи нею норми життя найближчого оточення, соціуму [4; 31-41].

Організація дозвіллевої діяльності дітей в родинному колі має свої специфічні особливості й обумовлена двома обставинами: *характером сімейних відносин та спільними інтересами членів родини*. Відомо, що бюджет часу дітей шкільного віку в більшості підпорядкований навчальній діяльності, яка впливає на зменшення вільного часу, наповненого змістовним дозвіллям. Тому перед нами стоїть задача організації дозвіллевої діяльності дітей разом з батьками спрограмованої на створення умов для творчої самореалізації кожної особистості впродовж життя, а не лише в умовах школи або в інших навчальних закладах, а також місцях роботи батьків. Вважаємо, що заклади дозвілля повинні мати умови для формування: *позитивної «Я»-концепції особистості*, яка в свою чергу характеризується такими чинниками:

- ✓ упевненістю в доброзичливому ставленні до неї інших людей;
- ✓ переконаністю в успішному оволодінні тим або іншим видом діяльності;

✓ відчуттям власної значущості.

Не слід забувати, що *специфіка організації дозвілєвої діяльності виявляється у формуванні в дитини навичок взаєморозуміння, взаємодії, співпраці*. Отже, ми можемо сказати, що у дитини за наявності позитивної “Я”-концепції формується вміння розподіляти обов'язки, враховувати інтереси й бажання інших, виконувати спільні дії, надавати необхідну допомогу, позитивно вирішувати загальні справи, поважати думку іншого, тощо. Повністю позитивна “Я”-концепція сприяє формуванню у дитини потреби в продуктивній соціально схвалюваній діяльності у сфері дозвілля, що формується на нашу думку саме в родинних відносинах через безпосереднє знайомство з різними видами дозвілєвої діяльності. Також слід враховувати, що емоційно вольовий компонент світогляду дітей формується у них через естетичні уявлення, які формуються батьками через залучення до творчо-дозвілєвої діяльності в сфері вільного часу.

Ми не будемо першими, хто вважає, що заклади дозвілля мають невичерпні можливості в організації дозвілєвої діяльності в сім'ї. Так, Петрова І. В. вирішення організаційних завдань змістовного дозвілля бачить за допомогою різних форм творчо-дозвілєвої діяльності: екскурсії, читацькі конференції, предметні вечори, читання науково-популярної літератури, технічна творчість і робота в гуртках [4; 71]. Відомо: форма заходу не може існувати ізольовано від змісту. Поняття форми стосовно діяльності у сфері дозвілля може мати різне значення. Насамперед, форма є вираженням змісту культурно-дозвілєвої діяльності, – визначає Петрова: формами називають способи організації дозвілля [4; 71-146]. Сімейне дозвілля в умовах сьогодення характеризується наступними тенденціями: *активними формами організації дозвілєвої діяльності* – спортивні розваги (туристичні екскурсії, подорожі, відвідування музейно-дозвілєвих комплексів); *одомашнене дозвілля* – реалізується через спілкування у сімейно-родинному колі (до нього відноситься спільний перегляд фільмів, настільні ігри та інше).

Внаслідок проведених бесід з дітьми та їх батьками, сім'ями в цілому, ми виявили їх бажання відвідувати такі заклади дозвілля, як музеї. Вони характеризують музеї як джерело знань та отримання емоційних вражень, як місце змістовного спілкування. Ми теж згодні з тим, що музей має великі можливості для того, щоб зробити дозвілля дитини активним, змістовним, насиченим пізнавальною діяльністю [4; 131]. Завдяки музейній політиці, в контексті загальної світової тенденції, музеї є різного профілю: історичні, краєзнавчі, літературні, художні тощо. Організація культурно-дозвілєвої діяльності дітей через знайомство з музейними раритетами дозволяє дати підростаючому поколінню деякі базові поняття про духовні цінності, відносини людини з предметним світом. Державні та народні

музеї, у яких зосереджено історико-культурну спадщину, пам'ятки, які документують процес розвитку людства, сприяють розвитку естетичного смаку, свідомості дитини.

Завдання музеїв з організації культурно-дозвіллевої діяльності сімей полягають, на нашу думку, в активному залученні підростаючого покоління до музейних цінностей. Роль музею у формуванні творчих здібностей визначається тим, що його вплив великою мірою заснований на зверненні до емоцій особистості. Він розвиває здатність бачити очима іншої людини, відчувати свою причетність до історії й культури.

Невід'ємною складовою організації дозвілля сьогодні є діяльність парків. Це найбільш відвідувані, масові місця родинного відпочинку. На нашу думку, щоб парки могли працювати в повну силу, насамперед необхідно враховувати потреби населення міста, мікрорайону, вивчаючи батьківські інтереси, проводячи вечори питань та відповідей для дітей, відвідувачів, тощо. Зокрема, природне середовище парків складається з ряду різних за характером елементів: зелених алей, прогулочних доріжок, зелених театрів, естрадних майданчиків, дитячих спортивних майданчиків, різного виду диско-ігротек. В цілому вважаємо такий заклад відпочинку може сприяти формуванню здорового способу життя відвідувачів та дітей тощо.

Висновок. Перехід до ринкової системи відносин спричинює необхідність збагачувати зміст діяльності закладів дозвілля, впроваджувати та шукати нові дозвіллевi технології сімейного дозвілля.

Основне завдання дозвіллевої діяльності полягає в розвитку соціальної активності і творчого потенціалу особистості дитини, організації різноманітних форм дозвілля і відпочинку, створення умов для повної самореалізації особистості дитини через сферу дозвілля. Проте слід враховувати, що дозвілля дітей розвивається під впливом батьківського виховання, але за своїми законами і принципами, обґрунтованими й опробованими на практиці

Список використаних джерел

1. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. *Дозвіллєзнавство навчальний посібник*. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
2. Загадарчук Г. *Соціально-педагогічні проблеми удосконалення культурно-дозвіллевої діяльності в закладах культури України // Укр. культура*. – 1998. – № 6.
3. Паскаль О. В. *Соціальна робота у сфері дозвілля: навч. посібник*. – Одеса: Поліграф, 2007. – 120 с.
4. Петрова І. В. *Дозвілля в зарубіжних країнах: Навчальний посібник*. - К.: Кондор, 2005. – 408 с.
5. *Проблеми бездоглядності та безпритульності дітей в Україні: тематична Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2003 року*. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004 р.
6. Яременко Н. В. *Дозвіллєзнавство: Навчальний посібник*. – Фастів: Поліфаст, 2007. – 480 с.

Сорока Ольга Вікторівна,
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти і
менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ АРТ-ТЕРАПІЇ У РОБОТІ МЕНЕДЖЕРІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Процес гуманізації праці стає актуальною проблемою в управлінні соціокультурною сферою. Він спрямований на розкриття особистісного потенціалу людини, посилення творчого компонента та самореалізацію у професійній діяльності менеджерів.

Професійна діяльність менеджера соціокультурної діяльності відрізняється особливою нервово-психічною та емоційною напругою, що обумовлена, як змістом, так і умовами управлінської роботи у соціокультурній сфері. Тому постає питання пошуку нового ефективного психологічного інструментарію і нових форм психологічного забезпечення професійної діяльності менеджера. Психологічне наповнення передбачає комплекс психологічних знань, методів, технологій і засобів, що забезпечуватимуть ефективну професійну діяльність менеджера соціокультурної діяльності.

У психологічному забезпеченні різних видів професійної діяльності все частіше застосовують психотерапевтичні та психокорекційні методи, засновані на художній творчості, зокрема, йдеться про арт-терапію. На жаль, застосування цих методів не завжди дає бажаний результат, оскільки у роботі з менеджерами, як правило, застосовують лише окремі діагностичні і/або корекційні процедури. Вважаємо, що комплексний підхід був би набагато ефективнішим і результативнішим. Все це викликає потребу у підборі комплексу арт-терапевтичних вправ, виробленні обґрунтованих принципів, критеріїв і процедур доцільності застосування арт-терапії у психологічному забезпеченні емоційного комфорту професійної діяльності менеджерів соціокультурної діяльності.

Через різноманіття теоретичних та практичних підходів до використання арт-терапії сьогодні відсутнє її загальноприйняте та вичерпне визначення. Так, у дослівному перекладі з англійської мови арт-терапія (*Art-therapy*), означає «лікування, засноване на заняттях художньою творчістю», або «використання мистецтва як терапевтичного фактору». В англійських країнах арт-терапію «відносять до так званих візуальних мистецтв (живопису, графіки, скульптури, дизайну), або до таких форм творчості, в яких візуальний канал комунікації відіграє провідну роль (кінематограф, відео-арт, комп'ютерна творчість, перфоманс тощо) [1].

Залежно від цілей впливу виокремлюють чотири арт-терапевтичні напрями, а саме:

— психофізіологічний – пов'язаний із корекцією психосоматичних порушень;

— психотерапевтичний – впливає на когнітивну та емоційну сфери особистості людини, при цьому головною метою є розкриття її переживань, усвідомлення власних бажань, потреб, емоцій та допомога у відреагуванні пережитих емоцій;

— соціально-педагогічне спрямування орієнтоване на розвиток естетичних потреб, розширення загального та художньо-естетичного кругозору, активізацію можливостей у практичній, художній та творчій діяльності;

— психологічний напрям покликаний сприяти легшій інтеграції особистості у соціум [3].

Для роботи з менеджерами соціокультурної діяльності пропонуємо використовувати психотерапевтичний та психологічний напрями, оскільки вони спираються на регулятивну, комунікативну та катарсичну функції мистецтва й розвиток регулятивного потенціалу менеджера. Розвиток регулятивного потенціалу відбувається у процесі психологічного забезпечення професійної діяльності менеджера. Регулятивна й комунікативна функції реалізуються під час формування в менеджера цінної соціальної навички, що допомагає розвинути логіку раніше неусвідомлюваних учинків, відхилень у своїй поведінці, впливу власної особистості на оточуючих людей. Катарсична функція акцентована на розрядку почуттів при заняттях арт-терапією. Це пов'язано з тим, що арт-терапія – це, передусім, збирання емоційної, психологічної і соціальної цілісності особистості.

Слід зазначити, що арт-терапія створює можливості для дослідження несвідомих процесів, вираження та актуалізації латентних станів, тих соціальних ролей та форм поведінки, які з різних причин, недостатньо виражені та/або реалізовані у професійній діяльності менеджера. Методи арт-терапії базуються на переконанні, що внутрішнє «Я» людини відображається в зорових образах щоразу, коли вона спонтанно, не особливо замислюючись, малює, пише картину, ліпить скульптуру.

Сьогодні розроблено цілий арсенал практичних арт-терапевтичних методів, технік, вправ для мотивування, зменшення емоційної напруги чи дискомфорту, розвитку вмінь приймати рішення, формування команди односторонців тощо. Так, цікавими у роботі з менеджерами соціокультурної діяльності є виготовлення колажів «Моя реальність, плани та мрії», «Я у минулому, теперішньому, майбутньому». Їх можна застосовувати у поєднанні з тестом Л. Зурхера «Хто Я?», що використовують, як проєктивну методику. За спеціальною схемою здійснюється підрахунок кількості характеристик, що відносяться до

одного з чотирьох модусів «Я»: фізичного, соціального, рефлексивного й океанічного.

Основними критеріями психологічної оцінки колажів є такі: 1) кількість образів-картинок; 2) наявність або відсутність вільного простору між образами-картинками; 3) розташування в межах або за межами формату, рекомендованого за інструкцією вправи (при виконанні колажу за інструкцією пропонується використати один аркуш формату А3); 4) використання цілого образу або його фрагментів (деструкція попереднього для подальшої конструкції); 5) наявність портретної подібності або контрастних відмінностей із автором колажу.

Менеджерам варто запропонувати самостійно проаналізувати колаж для виявлення можливих змістовних аспектів професійної діяльності та особистої сфери життя.

Особливою популярністю серед менеджерів користується вправа «Маска». Зображення масок можна аналізувати за двома критеріями: 1) за манерою художнього фарбування: число використовуваних кольорів; бляклість або інтенсивність кольору; змішані чи чисті кольори; контрастні тони, що використовують при фарбуванні двох половин однієї маски; 2) за формою зображення: відсутність окремих частин особи (волосся, язик, ніс) та/ або наявність додаткових деталей (окуляри, корона, крила).

Наявність у колірному рішенні масок різкого, насиченого «райдужного» забарвлення може свідчити про зняття сильної напруги та зменшення агресії. А використання змішаних, «брудних» кольорів розкриває внутрішній стан авторів, їхнє перебування на тимчасовому роздоріжжі, коли важко прийняти рішення.

Наявність у маски додаткових деталей також дає змогу зробити певні висновки. Зокрема, волосся, язик, ніс, окуляри – це додаткова можливість зобразити свої переваги (розум, інтелігентність, чоловічу / жіночу силу, красу); корона, крила – свідчення «пріоритету духовного життя перед чуттєвим початком», натхнення.

Загалом, вправа «Маски» дає менеджерам можливість усвідомити роль, якій вони надають перевагу в житті та діяльності; зрозуміти, які «маски» допомагають їм у досягненні цілей. Вправа також сприяє розумінню суперечливих вимог різних ролей, які виконує менеджер у своїй професійній діяльності.

Індикатором змін, що відбуваються в особистості менеджера соціокультурної діяльності в процесі арт-терапевтичних занять, є розвиток «Я-концепції». Внаслідок впливу арт-терапії збагачується структура «образу Я» менеджера, надалі вона виявляється в іншій, більш розширеній та позитивній позиції менеджера у його професійній діяльності. Творчий процес, можливість подальшого обговорення, групова динаміка на арт-терапевтичному занятті зачіпають глибинні процеси існування, змушують замислитися над питаннями, про які в іншій обстановці менеджер не замислювався: про психологічну

природу людини, власний стиль взаємодії з навколишнім світом та іншими людьми, про власну творчу силу, потенційні можливості, альтруїзм тощо.

Список використаних джерел

1. Сорока О. В. *Арт-терапія : теорія і практика : навчально-методичний посібник*. Тернопіль : Астон, 2014. 196 с.
2. Liebmann M. *Art Therapy for Groups: A Handbook of Themes, Games and Exercises*. Cambridge, MA : Brooklyn Books, 1986.
3. Naumburg M. *Dynamically Oriented Art Therapy: Its Principles and Practices*. New York : Grune and Statton, 1966.

Секція 4 ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У ПИТАННЯХ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ І СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ СІМ'Ї ТА ДИТИНИ

Бойко Поліна Василівна,
*студентка спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;*

Полякова Ольга Михайлівна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка,
голова ГО «Ліга сучасних жінок»*

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ПРОФЕСІЙНУ ОРІЄНТАЦІЮ МОЛОДІ

Актуальність проблеми. Гендер є темою, щодо якої існує безліч упереджень, міфів та маніпуляцій. Багато людей вважають, що жінки і чоловіки психологічно протилежні, що чоловіки розумніші за жінок, що вони за своєю природою схильні до насильства або що гендерні моделі ніколи не змінюються. Але насправді це не так. Дані вислови – продукт типових гендерних стереотипів, і вони продовжують впливати на сучасне суспільство. Те, як повинні поводити себе представники_ці обох статей, який вигляд мати, якими іграшками повинні гратися – це все гендерні стереотипи, які «звужують» майбутнє нових поколінь. Зокрема, гендерні стереотипи впливають на професійну орієнтацію молоді.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему гендеру та гендерні стереотипи досліджували такі учені: М. Андрєєва, Ю. Бойко, О. Бондарчук, О. Василенко, Дж. Е. Вільямс, Т. Говорун, О. Горошко, Л. Даниленко, О. Іващенко, К. Дмитренко, Л. Карамушка, О. Кікінежді, О. Кісь, В. Кравець, О. Луценко, О. Нежинська, В. Олійник, Л. Ставицька та інші.

Метою даного дослідження є аналіз особливостей гендерних стереотипів та їх вплив на професійну орієнтацію молоді.

Виклад основного матеріалу. Уперше термін «гендер» у розумінні соціальної статі ввів у науку психоаналітик Р. Столлер у праці «Стать і гендер: про розвиток мужності й жіночності» [4, с. 78].

Дослідниці_ки вважають, що гендерні стереотипи – це стійкі стереотипні уявлення суспільства щодо того, якими мають, або, навпаки, не мають бути представники того або іншого гендеру – жінки та чоловіки.

I. Клеціна виділяє три групи ґендерних стереотипів. До першої групи належать стереотипи маскулінності та фемінності. Чоловікам та жінкам приписуються конкретні соціально-психологічні якості та властивості особистості, стиль поведінки. Маскулінними рисами та вміннями вважається схильність до ризиків, технічна грамотність, фізична витривалість, агресивність, самовпевненість, стриманість. До фемінності відносять емоційність, м'якість, обережність. Фемінність також пов'язується з негативним, вторинним, тілесним, гріховним, природним, пасивно-репродуктивним. Друга група гендерних стереотипів пов'язана із закріпленням сімейних та професійних ролей залежно від статі. Вважається, що у жінок переважаючою роллю є сімейна (мати, дружина, домогосподарка), а у чоловіків – професійна. Тобто, чоловіків оцінюють за професійними якостями, а жінок – за наявністю сім'ї та дітей. Третя група гендерних стереотипів пов'язана зі статевими відхиленнями у змісті праці. Зазвичай, жінці приписується експресивна сфера діяльності (виконуюча та обслуговуюча праця), а чоловікові – інструментальна сфера діяльності (творча, керівна праця) [5].

А. Сизоненко [8; с. 418] зазначає на таких функціях гендерних стереотипів: регулятивна, ретранслятивна функція, функція виправдовування і захисту існуючого стану речей, когнітивна, афективна та соціальна функції:

1. Регулятивна – це підтримка ідентифікації особистості та групи.
2. Ретранслятивна функція полягає в тому, що такі агенти соціалізації, як сім'я, однолітки, школа, ЗМІ, література, передають досвід щодо того, як взаємодіють представники різних гендерів.
3. Функція виправдовування і захисту існуючого стану речей – найнегативніша функція, яка пов'язана зі спробою виправдання і захисту тих чи інших речей, пов'язаних саме із стереотипами.
4. Когнітивна функція – генералізація під час упорядкування інформації.
5. Афективна – це міра етноцентризму в міжетичному спілкуванні, проявляється як постійне протиставлення «свого» і «чужого».
6. Соціальна функція приводить до створення соціальних структур, на які орієнтуються в буденному житті [10].

Гендерні стереотипи породжують гендерні ролі та їх асиметричний поділ. Гендерні ролі – це бажана поведінка, яка очікується від людини залежно від її статі. Гендерні ролі, у свою чергу, породжують гендерну сегрегацію та різницю між заробітною платою жінок та чоловіків (станом на 2019 рік в Україні розрив в оплаті праці становив 26%) [7].

Термін «гендерна сегрегація» позначає явище, пов'язане з окремим існуванням індивідів, які належать до різних гендерних груп у сфері життєдіяльності людини [6, с. 9]. Саме поняття «сегрегація» означає «поділ». Іншими словами, гендерна сегрегація – це нерівномірне розподілення жінок і чоловіків у професійній чи економічній діяльності. Існує два види гендерної сегрегації: горизонтальна та вертикальна. До вертикальної сегрегації дослідники_ці відносять розподіл представників_ць різної статі у рамках посадової ієрархії. Під горизонтальною сегрегацією розуміють розподіл жінок і чоловіків за професіями та галузями [2].

Згідно з дослідженням програми ООН із відновлення та розбудови миру в 2020 році, майже 60% населення України вважають, що в нашому суспільстві наявна горизонтальна сегрегація, тобто розподіл професій за ознакою статі. Такі професії, як сталевар, машиніст, будівельник, тракторист, більшість респондентів вважають «чоловічими», а професії флориста, фітнес-тренера, бухгалтера, дієтолога тощо — «жіночими». 38% опитаних вважають, що жінки не повинні прагнути опанувати «чоловічі» професії (49% хлопців і 31% дівчат віком 13-23 років повністю або частково погодились із даним твердженням) [28].

Як приклад, пропонуємо також результати дослідження «The Fawcett Society», яке проводилось в 2019 році у Великобританії. Під час опитування 45% людей зізналися, що в дитинстві вони відчували гендерні стереотипи, оскільки від них очікували певної поведінки. Стереотипи в дитинстві мали широкі та значні негативні наслідки як для жінок, так і для чоловіків. У середньому, більше половини (51%) людей, які постраждали, сказали, що це обмежило їхній вибір професії. Але серед жінок цей показник був набагато вищим: 7 з 10 молодих жінок віком від 18 до 34 років, зазначили, що через вплив гендерних стереотипів їхній вибір професії був обмежений [9].

Нас, як студентство, особливо тривожить питання гендерної сегрегації в галузі вітчизняної вищої освіти. Наприклад, у таких галузях, як гуманітарні науки, соціальні та поведінкові науки, соціальна робота, журналістика 80% від усієї кількості студентства становлять жінки. У таких галузях, як воєнні науки та національна безпека (94%), електрична інженерія (91%), механічна інженерія (89%), транспорт (87%) – серед студентства переважають чоловіки. У таких галузях, як природничі науки, рівень співвідношення студентів чоловічої та жіночої статі майже пропорційний (48-52%) [1].

Висновки. Хоча сучасне суспільство і бореться з гендерними стереотипами, їх вплив на професійну орієнтацію є значним. Проаналізувавши статистику, ми дійшли висновку, що в Україні існує значна гендерна сегрегація, яка в деякій мірі спричинена саме гендерними стереотипами, що нав'язують молоді з дитинства. Через це у молоді виникають труднощі з вибором професії. На нашу думку,

суспільству потрібно скоріше відмовлятися від застарілих уявлень про «чоловічі» та жіночі» галузі та види роботи. Людина – це різнобічна особистість, яка може обирати собі ту професію, якої прагне, а не ту, яка «прийнятна» «для жінок» чи «для чоловіків».

Список використаних джерел

1. Вища освіта в Україні у 2019 році. Державна служба статистики України. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Ворона М. В. Гендерні стереотипи: сутність, функції, наслідки. Статистика України. 2010. № 4. С. 71-74.
3. Гендер у виборі професії. UNFPA Ukraine. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pubpdf/gender_u_vybori_profesiyi_16.11.pdf.
4. Іващенко О. В. Гендерна наукова перспектива: від світогляду до політики / О.В. Іващенко // Соціологія: Теорія, метода, маркетинг. – 1998. – № 6. – С. 80.
5. Клецина И. С. Гендерная социализация / И. С. Клецина. – СПб. : РГПУ им. А. И. Герцена, 1998. – 92 с
6. Мальцева И. О. Гендерная сегрегация и мобильность на российском рынке труда / Мальцева И. О., Роцин С. Ю. ; Гос. ун-т – Высшая школа экономики. – [2-е изд.]. – М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2007. – 295 с.
7. Розрив в оплаті праці між чоловіками та жінками становить 26% - юрист. Інформаційне агентство Українські Національні Новини (УНН). URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1795675-rozriv-v-oplati-pratsi-mizh-cholovikami-ta-zhinkami-stanovit-26-yurist>
8. Сизоненко А. Психологічні особливості гендерних стереотипів особистості. Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології». 2016. № 31.
9. Fawcett research shows exposure to gender stereotypes as a child causes harm in later life. The Fawcett Society. URL: <https://www.fawcettsociety.org.uk/news/fawcett-research-exposure-gender-stereotypes-child-causes-harm-later-life>
10. Quasthoff U.M. 1978 – The uses of stereotype in everyday argument // JPr 1978, v.2. P. 1-48.

Васильєва Аліса Олексіївна,
студентка спеціальності 231 Соціальна робота
Національного університету «Чернігівська політехніка»;
Ревко Альона Миколаївна,
доктор економічних наук,
професор кафедри соціальної роботи
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ВПЛИВ РЕКЛАМИ НА ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ДИТИНИ

Актуальною проблемою сьогодення є виявлення відмінностей, котрі виникають у свідомості дитини у процесі зіткнення різно-

гендерних образів, котрі поширюються в рекламі, зі стереотипами, котрі складаються в реальному житті [1].

Метою даного дослідження є визначити як саме реклама впливає на формування гендерних стереотипів у дитини.

Варто зазначити, що стереотип представляє собою «образ людини», котрий формується в певних соціальних умовах. Типові гендерні стереотипи є міфами, оскільки їх спростовують як наукові дослідження, так і саме життя.

Реклама є не тільки певною системою представлення об'єктів, вона є своєрідним кодом, конструктом, котрий вибудовує систему символічних цінностей: моральних, соціальних, статевих, сімейних та інших. Реклама є привабливою для всіх вікових категорій населення, особливо для дітей. Саме реклама нині здійснює значний вплив на формування гендерних стереотипів дитини.

Основні стереотипи, котрі використовуються у рекламі є гендерні стереотипи – культурно сформовані, узагальнені, уявні, стійкі. Гендерні стереотипи широко використовуються в рекламі, оскільки вони приховані глибоко в підсвідомості дитини, полегшуючи і прискорюючи сприйняття нею інформації [2; 3].

Соціальне життя суспільства різко змінилося за останні два десятиліття, проте в рекламі ще й досі присутні певні гендерні стереотипи (схематизовані, спрощені, емоційно забарвлені стійкі образи жінок і чоловіків), нав'язуючи дитині певні соціально-типові ролі жінки і чоловіка. Так, жінок, в більшості випадків, представляють як об'єкт чоловічого бажання, домогосподинь, котрі стежать за чистотою будинку та виховують дітей. Тобто, жінка представлена в більшості українських рекламних продуктів як особа, котра задовольняє потреби інших. Стосовно чоловіків, реклама утверджує стереотип про те, що вони є підкорювачами жіночих сердець, а також не здатні піклуватися про себе.

У зарубіжній рекламі останнім часом жіночий образ трансформується. Сучасна жінка стає більш активною, часто відображає маскулінізовані характеристики, відходить від звичної ролі дружини, матері, прагне реалізувати себе як особистість. Крім того, все більшого поширення набуває нейтральна реклама, котра руйнує гендерні стереотипи та упередження на рівні свідомості дитини. Так, нейтральний гендерний підхід був використаний компанією Barbie, котра багато років поспіль виробляла і рекламувала іграшки для дівчаток. Дана компанія випустила меблі для ляльок, де дівчинкам необхідно проявити інженерні навички. Компанією Barbie разом з брендом Moschino було створено рекламний ролик, в котрому хлопчик грає з лялькою. На нашу думку, саме нейтральна реклама містить правильні послання та здійснює позитивний вплив на розуміння гендерної рівності дитиною.

Отже, можна зробити висновок, що реклама, діючи на підсвідомість дитини, закладає певні ґендерні стереотипи, а саме розуміння місця жінки та чоловіка в сучасному світі. Більшість української реклами формує стереотипне мислення у дитини та сприяє певній поведінковій обмеженості, оскільки вона закріплює наявні соціальні розбіжності між представниками різних статей. Крім того, ґендерні стереотипи, котрі використовуються в українській рекламі, порушують принцип рівноправності статей і можуть негативно позначитися на розумінні норм у взаєминах між чоловіком і жінкою у дитини. Важливим напрямком вирішення даної проблеми є популяризація української нейтральної реклами, котра сприятиме формуванню ґендерної рівності в дитячому середовищі.

Список використаних джерел

1. Согорін А. А. Вплив реклами на норми і ґендерні стереотипи споживачів. *Габітус*. 2018. Вип. 6. С. 110-114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2018_6_21
2. Антонова З. О. Вплив ґендерних стереотипів реклами на формування статевої приналежності у підлітків. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні та психологічні науки*. 2013. № 1. С. 8-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_ppn_2013_1_3
3. Согорін А. А. Основні тренди рекламного впливу в контексті побудови ґендерних стереотипів споживачів. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 77. С. 203-210. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/staptp_2018_77_24

Вахно Валентин Дмитрович,
студент спеціальності 231 Соціальна робота
Національного університету «Чернігівська політехніка»;
Ревко Альона Миколаївна,
доктор економічних наук,
професор кафедри соціальної роботи
Національного університету «Чернігівська політехніка»

СУТЬ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Основна суть ґендерного підходу – врахування інтересів різних статей під час надання соціальної підтримки. Важливо врахувати, що суспільні явища по-різному впливають на чоловіків і жінок [1]. Особливо це стосується воєнного періоду, коли одні люди потребують, в першу чергу, належного військового і медичного забезпечення, інші – захисту та матеріальної підтримки. Попри розбіжності у потребах, соціальна система країни повинна однаково задовольняти потреби і жінок, і чоловіків. З огляду на це, ґендерний підхід у соціальній роботі

направлений на аналіз гендерних особливостей статей і їх взаємодії з соціумом [2, с. 2].

Гендерний підхід ґрунтується не на простому «зрівнянні» інтересів жінок і чоловіків, а урахуванні тієї соціальної допомоги, яка їм потрібна на даний момент [3].

Комплексний гендерний підхід, як метод, почав зароджуватися у 90-х роках ХХ сторіччя. За ним гендерна рівність оцінюється як безпосередня складова усіх напрямків політики країни, включаючи соціальну, економічну, релігійну складову. Як наслідок, інтереси чоловіків і жінок враховуються однаково, стає неможливим допущення дискримінації в залежності від статі людини.

Дослідники виділяють наступні переваги методу гендерного підходу у соціальній роботі:

1) уникнення будь-яких стереотипів при наданні допомоги, навіть прихованих. Надання соціального захисту відбувається неупереджено до статі людини, враховуються лише особливості її потреб;

2) соціальна допомога надається, враховуючи інтереси кожної із статей, а не усупереч ним;

3) стигматизація та дискримінація за статтю людини визначається як небажане, шкідливе для розвитку суспільства явище. Сучасним законодавством навіть пропонується вводити адміністративну відповідальність за дискримінацію людей при наданні допомоги, але більшість законопроектів стосовно цієї проблематики ще знаходяться на стадії розгляду;

4) комплексний гендерний підхід надає достатній інструментарій тим людям, котрі залучені до процесу надання соціальної допомоги, для знаходження і виправлення процесів, що зумовлюють гендерну нерівність;

5) враховує реальну ситуацію щодо забезпечення потреб різних статей людей. Унеможливлуються випадки, коли представництво соціальної служби стверджує про безперечне дотримання прав людей при наданні соціальної допомоги, а насправді, ситуація виглядає інакше, і персонал віддає перевагу лише окремим групам суспільства. Тобто, комплексний гендерний підхід може застосовуватися не тільки для забезпечення необхідною допомогою різних соціальних верств, а й для запобігання і усунення випадків дискримінації.

Під час застосування гендерного підходу доречним є проведення моніторингу соціальної ситуації. У різних країнах існують відмінності щодо дотримання прав жінок і чоловіків. Дослідники відзначають суттєве пригнічення прав представників усіх статей у тоталітарних країнах, зокрема жінок у мусульманських країнах. Якщо розглядати випадки дискримінації у нашій країні, то вони також присутні, але не у такій кількості. Застосування гендерного підходу допомагає попередити випадки дискримінації стосовно статей, адже на етапі впровадження та реалізації соціальної політики досліджується та

аналізується гендерна ситуація як на рівні країни, так і в окремому регіоні. Завдяки цьому вдається зібрати максимально точні дані щодо дотримання прав різних статей при наданні соціального захисту.

На важливість застосування гендерного підходу при наданні соціальної допомоги вказують такі чинники:

1) враховує людину як основний фактор формування соціальної політики. Саме від кожного соціального працівника залежить, чи буде дотримана гендерна рівність при наданні допомоги. Це суттєво відрізняє гендерний підхід від інших методів, в яких основна увага спрямовується на законодавство країни, проте упускається можливість нехтування його нормами окремими, не добропорядними працівниками;

2) дозволяє більш ефективно управляти соціальною політикою країни, адже на усіх етапах її впровадження враховується гендерна складова;

3) спрямований на максимальне використання ресурсів соціальної роботи, охоплення різних верств суспільства;

4) значну увагу приділяє інформуванню суспільства про важливість недопущення випадків гендерної дискримінації;

5) передбачає всебічний аналіз тих результатів, котрі можна досягти при впровадженні гендерного підходу на рівні сім'ї, громади, міста, країни. Оцінка соціальних проєктів згідно гендерного підходу допомагає урахувати потреби, котрі притаманні суто жінкам чи чоловікам, надати якісну соціальну допомогу обом верствам суспільства. Завдяки плану дій та ефективному використанню ресурсів, метод забезпечує реалізацію гендерних проєктів на практиці;

6) гендерний підхід важливий ще й тому, що він аналізує фактори ризику та ситуацію, котра є з дотриманням гендерної рівності у суспільстві на даний момент.

Отже, гендерний підхід заснований на оцінці надання соціального захисту з точки зору його впливу на чоловіків і жінок. Відмінності між потребами чоловіків і жінок зумовлені історично, великий вплив на це мають культурні, народні та релігійні традиції. При розробці соціальних проєктів важливо враховувати інтереси як чоловіків, так і жінок, а також запобігати будь-яким проявам гендерної дискримінації. Гендерний підхід також враховує відповідність окремого соціального проєкту тим проблемам, з якими зіштовхуються чоловіки і жінки у повсякденному житті.

Список використаних джерел

1. Гендерний підхід. Словник гендерних термінів. 2022. URL: <http://a-z-gender.net/ua/gendernij-pidxid.html#>.

2. Гончаренко О. В. Фахова підготовка майбутніх соціальних працівників до гендерно чутливої соціальної роботи. Вісник післядипломної освіти. Випуск 12(41). Серія «Педагогічні науки». С. 2 URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/12_41_2020/Bulletin_12_41_Pedagogika_Honcharenko.pdf.

З. Колодій М. М., Коляденко С. М. Впровадження комплексного гендерного підходу в роботу органів місцевого самоврядування. Методичні рекомендації. Житомир. 2018. URL: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/Gender_approach_Zytomyr.pdf.

Волкова Альона Андріївна,
студентка спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;
Полякова Ольга Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка,
голова ГО «Ліга сучасних жінок»

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Домашнє насильство є однією із глобальних проблем людства, яка має глибокі і потужні корені в минулому. І цьому є багато причин. У наш час ще є розповсюдженими погляди, успадковані від патріархального укладу, які у суспільній свідомості нерідко виправдовують домашнє насильство. Досить згадати відомі прислів'я «Б'є – значить любить», «Небита жінка – як коса неклепана». Ще одним розповсюдженим гендерним стереотипом є думка про те, що жінки самі провокують насильство над ними, не виконуючи «законних» вимог чоловіка [1].

Водночас, наразі в Україні, як на рівні законодавчих процесів, так і на рівні соціальної практики, активізується течія гендерного мейнстріму. У цьому контексті цікавим є питання як впливають спроби «вмонтовування» гендерної рівності в соціальну систему на проблему домашнього насильства.

Мета: з'ясувати рівень сталості гендерної детермінованості проблеми домашнього насильства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Домашнє насильство, відповідно до сучасного вітчизняного законодавства, – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [2]. Українське законодавство виокремлює такі види

домашнього насильства: економічне, психологічне, фізичне, сексуальне [2].

У більшості випадків, як свідчить практика, постраждалими від домашнього насильства є жінки та дівчата, а кривдниками — чоловіки. Водночас, лише незначна частина чоловіків визначається постраждалими від домашнього насильства. До того ж, його частота та жорстокість є набагато меншими за насильство над жінками. Як показують дослідження, існує зв'язок між практикою фізичного насильства над дітьми та домашнім насильством над жінками [4].

Український інститут майбутнього, спільно з Нью Імідж Груп, провели нове соціологічне дослідження щодо масштабів домашнього насильства в Україні та отримали наступні дані:

- Три чверті опитаної аудиторії стверджують, що добре розуміють, що означає термін «домашнє насильство». Ще 17% хоча б щось чули про нього і лише 7% не знають, що означає цей термін.

- Двома основними проявами, які згадує абсолютна більшість респондентів, є побиття (завдання тілесних ушкоджень) та погрози (психологічний тиск): відповідно 79% та 70% респондентської групи називають саме їх.

- Чоловіки та жінки, у цілому, схожим чином визначили основні прояви домашнього насильства.

- Абсолютна більшість опитуваних основними причинами домашнього насильства вважають дві: 1) вживання алкоголю (79%); 2) вживання наркотичних речовин (68%). З суттєвим відривом від них визначаються такі дві причини, як фінансові негаразди (44%) та мовчання постраждалих від домашнього насильства (42%). Також 38% респондентів дотримуються думки, що психологічна залежність від кривдника також є причиною домашнього насильства.

- Переважна більшість респондентської аудиторії вважають, що проблема домашнього насильства в Україні є серйозною та розповсюдженою.

- Серед чоловіків 66% опитаних стверджують, що їм невідомі випадки домашнього насильства, тоді як серед жінок частка таких відповідей складає 55%.

- Жінки суттєво частіше за чоловіків відповідають, що їм відомі конкретні приклади домашнього насильства. Більше того, 10% жінок відповіли, що самі постраждали від нього – серед чоловіків таких 3%.

- Жінки частіше за чоловіків радили б постраждалим від домашнього насильства писати заяву до поліції (38% проти 31%), а також звертатися на спеціалізовану гарячу лінію (34% проти 22%) та до профільних громадських організацій (19% до 12%) [3].

Як бачимо, висновки з даного опитування свідчать, що проблема домашнього насильства наразі є гендерно детермінованою: жінки

більше страждають від неї та виявляють більшу готовність протидіяти їй.

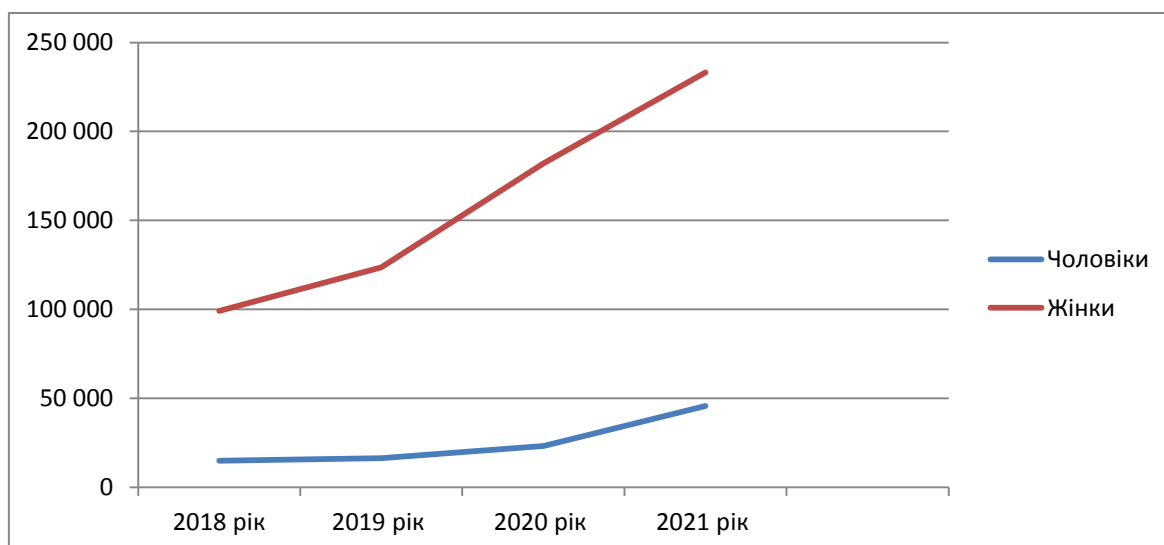
Водночас, серед українського жіноцтва надто низьким залишається рівень кардинальної протидії домашньому насильству у тих випадках, коли справа «стосується їх». Лише 10% постраждалих заявляли про такі дії щодо них. За даними Національної поліції України: лише 115 тисяч осіб з 1 мільйона [5].

Як видно зі статистичних даних Національної поліції України, сегрегація звернень за статтю, при фіксуванні випадків домашнього насильства, почала здійснюватися лише з 2018 року. Зокрема, за 2017 рік маємо такі оприлюднені дані: від дорослих до поліції надійшло 109 541 звернень, від дітей (до 18 років) - 1 391 звернення [6].

Для систематичного представлення статистичної картини [7] щодо гендерної диференціації серед звернень осіб з проблеми домашнього насильства в Україні протягом 2018 - 2021 років, нами побудовано таблицю:

Рік	К-ть звернень від дорослих		К-ть звернень від дітей	
	Ж	Ч	Д	Х
2018	99197	14858	562	856
2019	123558	16375	1153	728
2020	182088	23263	2012	1421
2021	233210	45677	5334	

Як видно з даних таблиці, гендерна відмінність простежується, але чи є вона сталою, чи виявляє тенденцію до збільшення / скорочення? Для наочної відповіді на це питання ми побудували графік, який представляє наведені у вище представлений таблиці дані.

Висновок. Графічний аналіз статистичних даних, підтверджений математичними розрахунками, свідчить, що гендерна детермінованість проблеми домашнього насильства в Україні, до 2021 року демонструвала, сталість у великому розриві та навіть невелику тенденцію до зростання. Зокрема, відсоток звернень з приводу домашнього насильства серед представництва різної статі становив: у 2018 році – 87% жінок та 13% чоловіків, у 2019 році – 88,3% жінок та 11,7% чоловіків, у 2020 році – 88,6% жінок та 11,4% чоловіків. Водночас, дані за 2021 рік показали початок зворотнього руху – скорочення гендерного розриву у статистичних показниках: 83,6% жінок та 16,4% чоловіків. Такі дані дають надію на те, що робота щодо протидії гендерно зумовленому насильству в Україні, яка активізувалася з 2017 року, є дієвою.

Список використаних джерел

1. *Історичні витоки та соціологічне осмислення явища насильства в сім'ї: гендерний аналіз проблеми* / Приходько Т. В., Садикова Т. В. URL: <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2009/3/12.pdf> (дата звернення 23.05.2022).

2. *Про запобігання та протидію домашньому насильству* : Закон № 2229-VIII від 07.12.2017 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 23.05.2022).

3. *Домашнє насильство: 2 млн українців стверджують, що стали жертвами жорсткого поводження у побуті*: URL: <https://uifuture.org/publications/domashnye-nasylstvo-2-mln-ukrayincziv-stverdzhuyut-shho-staly-zhertvamy-zhorstkogo-povodzhennya-u-pobuti/> (дата звернення 23.05.2022).

4. *Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Довідник для членів парламенту.* – К: «К. І. С.», 2014 URL: <https://rm.coe.int/1680096e45> (дата звернення 23.05.2022).

5. *Домашнє насильство: факти та цифри* / Освітній проект ДІМ (НЕ)БЕЗПЕКИ URL: <https://nonviolence.ed-era.com/video> (дата звернення 23.05.2022).

6. *Центр журналістських розслідувань «Сила правди». «Ти дурна, тобі все здалося». Насильство в сім'ї: Волинь на тлі України*: URL: <https://sylapravdy.com/ty-durna-tobi-vse-zdalosya-nasylstvo-v-simyi-volyn-na-tli-ukrainy/> (дата звернення 23.05.2022).

7. *За 2021 рік у Києві зафіксували найбільшу кількість звернень про домашнє насильство* / Київ Медіа: <https://kyiv.media/news/za-2021-rik-u-kyievi-zafiksuvaly-najbilshu-kilkist-zvernen-pro-domashnye-nasylstvo> (дата звернення 23.05.2022).

Гриценко Вікторія Анатоліївна,
студентка спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;
Пономаренко Людмила Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;
заступник голови ГО «Ліга сучасних жінок»

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЖІНКАМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ НАСИЛЬСТВА У СІМ'І

Проблема насильства над жінками є дуже актуальною в умовах сьогодення, але, на жаль, зачасту вона замовчується, проте від мовчання ситуація не вирішується, а навпаки – образи переростають у бійки, тривожність – у депресію, страх – в апатію. Популярною ця проблема стає для нашої країни і кожного громадянина, оскільки її суть полягає у порушенні прав людини і прав члена родини у сім'ї.

Дана проблема є однією з найгостріших проблем сучасності, адже має глибоке коріння і латентний характер, не має вікових, соціальних та державних кордонів. Причиною насильства в сім'ї багато дослідників називають гендерні стереотипи суспільства, оскільки громадська думка вимагає певної поведінки від чоловіка і жінки.

Водночас, саме проблема насильства над жінками є причиною таких глобальних явищ, як безпритульність дітей; зростання кількості розлучень; формування насильницького менталітету нації; жебракування; втрата загальнолюдських цінностей, любові та взаєморозуміння, а також виступає однією з передумов скоєння злочинів у суспільстві.

Насильство щодо жінок в родині є глобальною проблемою. Нині по всьому світі насильство з боку подружніх партнерів калічить долі жінок, адже 50 % усіх бездомних жінок та дітей – це ті, хто намагається врятуватися від насильства в сім'ї. За даними Фонду із запобігання насильству в сім'ї «кожні 9 секунд б'ють жінку, щороку б'ють понад 4 мільйони осіб» [7].

В Україні проблема сімейного насильства стрімко набирає актуальності та потребує негайного втручання з боку соціальних працівників, психологів, працівників, тощо [3]. Дослідженням питання домашнього насильства в сім'ї та розробленням засобів протидії йому займалися такі науковці та викладачі, як О. Бойко, В. Бондар, А. Виноградов, В. Голін, А. Ковальов та інші.

В Україні зростає насильство в родині, оскільки в 2019 році зафіксовано понад 130 тисяч звернень громадян з приводу домашнього насильства, що на 15 % більше у порівнянні з аналогічним

періодом минулого року, з них 88 % – від жінок, 10 % – від чоловіків. Від дітей надійшло 1055 звернень [8], а протягом першої половини 2020 року до поліції надійшла 101 тисяча викликів через домашнє насильство. Це на 40% більше у порівнянні з минулим роком [2]. Втім 90 % постраждалих від насильства – саме жінки. Як уточнює очільниця Міністерства соціальної політики Ю. Соколовська кожна 5 жінка в Україні стикалася з тією чи іншою формою насильства, страждають від цього і чоловіки [8].

А. Гусейнов вважає, що «насильство – це складний, багатоаспектний феномен. Поняття «насильство» несе чітко виражене негативно оціночне навантаження і вживається в дуже широкому значенні, яке включає усі форми фізичного, психологічного, економічного придушення, а також такі душевні якості, як брехня, ненависть, лицемірство, тощо» [2, с. 35]. При цьому, як зазначає Л. Кулик, «під придушенням розуміється будь-яке обмеження умов особистого розвитку, причиною якого є діяльність інших людей або суспільних інститутів» [4, с. 67]. Отже, на загальному рівні «насильство» означає руйнівні дії одних стосовно інших не лише на фізичному рівні, наприклад, побиття, але й психічному, економічному.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» трактує домашнє насильство як «діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [1].

Як бачимо Закон значно розширює попереднє поняття, уточнюючи специфіку домашнього насильства. По-перше, за Законом до насильства відноситься не лише руйнівна діяльність, але і погроза її вчинення, а крім того, й бездіяльність (розуміємо як не надання допомоги в критичному для людини стані). Закон додає і новий різновид насильства – сексуальне, та уточнює статуси агресора. Але домашнє насильство може бути спрямоване на різних членів родини, тому І. Томусякова уточнює поняття насильства щодо жінок – це вид агресивної поведінки та використання сили для причинення шкоди: від словесних образ і погроз до побоїв і зґвалтування, воно є найпоширенішим та всеохоплюючим видом порушення прав людини в усьому світі, що відбувається щоденно [12].

Розглядаючи різновиди насильства щодо жінок в родині вважаємо за необхідне, окрім перелічених вище видів насильств, підкреслити ще й моральне насильство. Воно може проявлятися у формі

соціальної дискримінації жінок, а це означає «обмеження або позбавлення прав по ознаці статі (або гендерній ознаці) у всіх сферах життя суспільства: трудовій, соціально-економічній, політичній, духовній, сімейно-побутовій» [9]. Соціальна дискримінація веде до зниження соціального статусу жінки і є однією з форм насильства над її особистістю, і, отже, погрозою для її безпеки. На даний час дискримінація жінок, які складають 53 % населення України, має місце в економічній, політичній, культурній сферах та особливо у повсякденному житті. Домашнє насильство – проблема, яку складно досліджувати. Адже фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство однієї людини над іншою у сімейних відносинах може мати приховані форми. Інколи як агресор, так і потерпілий, вважають свої стосунки «нормальними». Нерідко люди навіть не розуміють, що стикаються саме з домашнім насильством. У суспільстві існує думка, що домашнє насильство – це заподіяння тілесних ушкоджень. Однак насправді воно може бути не лише фізичним чи сексуальним. Це і психологічний тиск – образи, залякування, заборона спілкуватися з рідними, приниження, ігнорування почуттів особи, і економічні утиски – заборона працювати чи навчатися, контроль сімейного бюджету, позбавлення житла, їжі, одягу [5].

Соціальна сфера намагається захистити категорію людей, які потерпають від насильства. Держава запровадила соціальний захист таких людей. Одним із видів такого захисту є соціальне забезпечення – це «діяльність, спрямована на матеріальну підтримку населення в ситуації соціальних ризиків. Соціальне забезпечення є інструментом політики, що застосовується для регулювання рівня життя населення і передбачає надання послуг та матеріальних ресурсів у різних формах, що фінансуються державою» [10]. Одним із напрямів соціального забезпечення є соціальна робота – «професійна діяльність, спрямована на підтримання і надання кваліфікованої допомоги будь-якій людині, групі людей, громаді, що розширює або відновлює їхню здатність до соціального функціонування, сприяє реалізації громадянських прав. Її місія полягає у наданні людям можливості якомога повніше розвивати власний потенціал, збагачувати своє життя та попереджувати виникнення дисфункцій» [11].

Соціальні працівники проводять соціальну роботу із жінками, які зазнали насильства у родині задля відновлення їх морального, психічного та фізичного стану, їх соціальних функцій, приведення індивідуальної чи колективної поведінки у відповідність із загально визнаними правилами і нормами. Соціально-педагогічна робота поєднує в собі кілька аспектів, котрі характеризують її як єдність таких складників:

- надання допомоги окремій людині чи групі людей, які опинилися в складній життєвій ситуації, шляхом підтримки,

консультування, реабілітації, патронажу та інших видів соціальних і психолого-педагогічних послуг;

- актуалізація потенціалу самопомоги осіб, які опинилися в скрутній ситуації;

- цілеспрямований вплив на формування і реалізацію соціальної політики на всіх рівнях – від загальнодержавних до місцевих – з метою забезпечення соціально здорового середовища життєпобуту та життєдіяльності людини, створення системи підтримки людей, які опинилися у складній життєвій ситуації.

Отже, дослідження насильства над жінками – це особливо нагальне питання, тому що наразі тенденція щодо насильства зростає, особливо в умовах пандемії. Насильство щодо жінок починається від слів образи та погрози до побиття та зґвалтування, це є найпоширенішою формою порушення прав людини у світі, яке відбувається щодня. Жінки найчастіше порівняно з іншими членами родини зазнають психологічного, економічного, фізичного та особливо сексуального насильства. Сімейне насильство існує у всіх соціальних групах незалежно від їхнього матеріального та соціального статусу, віку, національності та сексуальної орієнтації. Цей вид злочину для багатьох людей може призвести до серйозних наслідків, пов'язаних зі здоров'ям та психічним здоров'ям, Це навіть призводить до смерті членів сім'ї, які зазнали насильства. На сьогодні держава намагається захистити і призупинити домашнє насильство. Жінка не повинна мовчати про це і захищати свого кривдника.

Список використаних джерел

1. Закон України Про запобігання та протидію домашньому насильству: Відомості Верховної Ради. 2018. № 5. ст. 35
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

2. Гусейнов А. А. Поняття насилія и ненасилія. А. А. Гусейнов Вопросы философии. 1994. № 6. С. 35-41.

3. Домашнє насильство в умовах пандемії коронавірусу COVID-19 в Україні
http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18704/Tymko_Domashnie_nasylstvo_v_umovakh_pandemii_koronavirusu_COVID-19_v_Ukraini.pdf?sequence=1&isAllowed=y

4. Луцький центр первинної медичної допомоги № 2
<http://lcpmsd2.lutsk.ua/informatsiya-pro-garyachi-liniyi-tsentry-dopomogy-prytulky-dlya-postrazhdalyh-vid-nasylstva/>

5. Притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства: алгоритм створення й забезпечення роботи.

6. Проблема домашнього насилія и пояснення ролі профсоюзів
<http://www.industrialunion.org/ru/problema-domashnego-nasiliya-i-poyasnenie-rol-i-profsoyuzov>

7. Савчук О. М. Об'єктивізація впливу тренінгу асертивності на психологічний стан жінок, які зазнали насильства. Практична психологія та соціальна робота. 2003. № 6. С. 74-76.

8. Соціальна дискримінація жінок: поняття, напрями та проблеми.
<https://ru.osvita.ua/vnz/reports/sociology/29602/#.~:text=1.-,%D0%9F%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D1%81%D0>

<https://pnu.ua/sr/nova-specialnist-socialne-zabezpechennya>

9. Соціальне забезпечення <https://pnu.ua/sr/nova-specialnist-socialne-zabezpechennya>

10. Соціальна робота <http://miest.org.ua/index.php/248-sotsialna-robota-1>

11. Стамбульська конвенція

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F

12. Федорович Н. В., Створення та забезпечення діяльності притулків для осіб, постраждалих від домашнього насильства, Київ, 2018. 176 с.

Губко Вікторія Олександрівна,

студентка спеціальності 231 Соціальна робота
Національного університету «Чернігівська політехніка»;

Ревко Альона Миколаївна,

доктор економічних наук,
професор кафедри соціальної роботи
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У СІМ'Ї ЯК ДЕТЕРМІНАНТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ

Гендерна рівність це поняття, котре у сучасному світі зустрічається все частіше. Рівність прав жінок і чоловіків в усіх сферах життя це виклик, котрий нині постає перед людьми. Рівність між жінкою і чоловіком, котрі виконують ролі матері та батька є базисом успішної соціалізації дитини.

Нормативно-правова регуляція гендерно зумовленого професійного статусу розглядалась П. Львовою, О. Мартиненко, С. Сулімовою, Н. Ляшенко, М. Дубиніною. Значну роль у стимулюванні дослідницького та практичного інтересу до проблем гендеру відіграють проекти Міжнародних організацій та громадських спілок – Ради Безпеки ООН, ОБСЄ, «ООН-жінки», «Промундо» тощо.

Мета даного дослідження полягає у виявленні впливу сім'ї на соціалізацію дитини у суспільстві.

Питання гендерної рівності в сім'ї робить вплив на дитину з перших хвилин її життя. Насправді, люди навіть не задумуються, що відпустка по догляду за дитиною до трьох років це вже вибір в родині. Більшість людей у світі вважають, нормою, що жінка має не тільки народити дитину, але й доглядати за нею в перші роки життя.

Згідно з українським законодавством відпустку по догляду за дитиною до трьох років може взяти як чоловік, так і жінка. Але на практиці відсоток чоловіків у даній відпустці мізерний. Це призводить до того, що більшість жінок впевнені в тому, що виховання дитини це тільки їх обов'язки й даним прикладом відображають модель розподілення сімейних ролей, котра призводить до гендерної нерівності [3, с. 36-37].

Ні для кого не є таємницею, те, що перший і вагомий етап соціалізації дитини відбувається в сім'ї, а батьки є зразком поведінки. Нерівноправне розподілення сімейних ролей призводить до гендерної нерівності, котра, як наслідок, призводить до утискання прав одного з членів подружжя щодо іншого та може породжувати випадки домашнього насильства та інші негативні наслідки, котрі мають вплив на майбутнє дитини [2].

Виховання дитини є складним та тривалим процесом, в якому мають приймати участь спільно, як матір, так і батько. З огляду на те, що сучасний світ є швидкоплинним та змінним, необхідною умовою виховання дитини є гендерна рівність.

Згідно з визначенням глосаріїв Гендерного інформаційно-аналітичного центру «Крона», гендерне виховання – це спосіб виховання, котрий направлений на розвиток унікальних та неповторних рис дитини та розкриття здібностей та схильностей не звертаючи уваги на стереотипи та упередження суспільства щодо статті дитини [1].

Необхідною складовою гендерного виховання є гендерна освіта. Ці два процеси нерозривно пов'язані між собою і повинні виконуватися спільно. Гендерна освіта передбачає співпрацю батьків та вихователів у садочку, а згодом і вчителів у школі. Просвітницька робота щодо гендерної рівності має проводитися на постійній основі і базуватися на Законі України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків». Відповідно до цього закону, гендерна рівність – це **«рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, котрий дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства»** [4].

Експертами, котрі працюють у сфері гендерної рівності було виявлено, що жінки частіше потерпають від утискання прав, ніж чоловіки. Дана ситуація склалася історично, оскільки ще з історії відомо про існування патріархального суспільства, де головним є чоловік. Діти, котрі народжуються в таких сім'ях зазвичай будують своє життя за батьківським прикладом. Саме тому й важливо, щоб поняття гендерної рівності дитині на власному прикладі демонстрували батьки. Адже, ні для кого не є секретом, що виховання дитини починається з першої секунди її життя і повинно бути різнобічним, а батькам слід усвідомити, що вони, як первинні агенти соціалізації надають старт подальшому життю дитини та її статусу в суспільстві [5, с. 46-48].

Отже, можна зробити висновок, що гендерна рівність є актуальним питанням сьогодення, котре починається з батьків. Адже саме вони є першими людьми, авторитетом, котрі демонструють поведінку дитині та впливають на процес її соціалізації у суспільстві. У сучасному світі не повинно залишитися жодних стереотипів та упереджень щодо статті. Батьківство – це складний та тривалий протягом усього життя процес, який повинен бути усвідомленим та відповідальним, оскільки батьки виконують ролі не тільки матері та батька, а ще й дружини та чоловіка, вони впливають на соціалізацію дитини. Важливо зауважити, що діти на підсвідомому рівні переймають моделі поведінки батьків, як один до одного, так і до дітей. Неодмінною умовою гендерної рівності в сім'ї є політика держави, яка направлена на її забезпечення.

Список використаних джерел

1. *Виховувати та навчати людину: кілька думок про гендерну рівність в освіті.* URL: <https://nus.org.ua/view/vyhovuvaty-ta-navchaty-lyudynu-kilka-dumok-pro-gendernu-rivnist-v-osviti/>
2. *Гендерна нерівність та протидія домашньому насильству.* URL: <https://www.legalaid.gov.ua/novyny/genderna-nerivnist-ta-protydiya-domashnomu-nasyilstvu>
3. *Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України* : за заг. ред А. Чернової «Заповіт». 2016. 244 с.
4. *Гендерна соціалізація дітей: чи можливе виховання без нав'язування стереотипів?* URL: <https://povaha.org.ua/genderna-sotsializatsiya-ditej-chy-mozhlyve-vyhovannya-bez-navyazuvannya-stereotypiv/>
5. *Рівність, лідерство, спілкування в європейських прагненнях української молоді: гендерний дискурс* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. (Тернопіль, 5-7 жовтня 2016 р.) : за заг. ред. проф. В. П. Кравця. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2016. 200 с.

Драган Юлія Олексіївна,

студентка спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: ПЕРШІ ОСНОВНІ ТЕОРІЇ

Постановка проблеми. З минулого і до сьогодні спостерігаються передумови для становлення гендерного підходу в соціальній сфері. Даний підхід набуває вагомого значення, адже у розвитку суспільства завжди переважає критерій соціальної справедливості та рівності, дотримання прав людини і подолання будь-яких форм дискримінації, у тому числі гендерної. Впровадження гендерного підходу є питанням соціальної справедливості, яке проходить через віки і має дорогоцінний досвід.

Мета статті полягає у дослідженні передумов становлення та ролі гендерного підходу в історії соціальної роботи та перші основні теорії.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних та провідних концепцій дослідження процесу становлення і розвитку соціальної роботи є використання гендерного підходу, який дозволяє вивчити участь жінок і чоловіків у практиці соціальної роботи, формуванні гендерних ролей працівників і клієнтів.

Гендерний підхід в історії передбачає діалог статей у плані реконструкції історичного розвитку з урахуванням форм їх взаємодії та взаємодоповнення. Вивчення історичного процесу з урахуванням гендерного підходу наближає до розуміння загального і специфічного, соціального й індивідуального, подібного і відмінного в еволюції духовного світу чоловіка та жінки [4].

Використання гендерного підходу передбачає експертизу соціально-історичних явищ з урахуванням статі і вивчення визначеної стосунками статей соціальної дійсності, її вимірів у просторі і часі. Це дає змогу розглянути історію соціальної роботи крізь призму гендерної проблематики і здійснити реконструкцію минулого, виходячи із гендерного досвіду та орієнтацій на тому чи іншому історичному етапі з урахуванням комплексної соціокультурної детермінації відмінностей та ієрархії статей, їх взаємодії в макроісторичному контексті. Головний акцент в історії соціальної роботи – ролі жінки і чоловіка, їх взаємовідносин, взаємозв'язок і вплив цих процесів на загальну картину розвитку соціуму [3].

Застосування гендерного підходу в дослідженнях вітчизняної історії соціальної роботи, дозволяє ґрунтовно висвітлювати не лише роль жінки і чоловіка у професіоналізації соціальної роботи, а й зробити наявним світ тих гендерних конструкцій, які визначили обличчя українського суспільства на різних етапах історичного розвитку.

Дивлячись на те, що загальна історія та історія соціальної роботи довгий час мали універсальний або чоловічий аспекти, висвітлення ролі жінки дозволить з'ясувати призначення жінок у загальносвітовому і загальнодержавному контексті, підкреслити їхню свідому діяльність, пов'язану із добродійністю та самовільною підтримкою тих, хто цього потребує. Дослідження ролі жінки в історії соціальної роботи – це осмислення досвіду сміливих, прогресивних, небайдужих жінок, яке допоможе надати сучасним соціальним працівникам мудрості, необхідної для майбутнього, дозволить зробити внесок у написання «нової» історії соціальної роботи, що включає аналіз суспільної ієрархії, побудованої на гендерних нормах, стереотипах, ідентичностях.

Гендерні дослідження привели до розуміння того, що проблема нерівності набагато глибша, ніж це уявлялось; що вона впирається у відтворення нерівності можливостей. Була переосмислена роль

культури, популярних стереотипів, упередженості науки у формуванні уявлень про жіноче й чоловіче, про мужність і жіночність та їх роль утворенні бар'єрів перед жінками й чоловіками.

Беручи до уваги зміст сучасної соціальної роботи то він зорієнтований на розв'язання проблем у сфері суспільство – людина, ключовими є тенденції не боротьби з наслідками, а нівелювання передумов і причин соціальних проблем. З огляду на ситуацію, соціальний простір вимагає такої наукової парадигми теоретичних пошуків, яка б могла: по-перше, збалансувати гендерну дискримінацію і асиметрію в соціумі; по-друге, забезпечити відсутність ієрархії та нерівності «чоловічого» і «жіночого»; по-третє, досліджувати дійсність із позицій толерантності, гармонізації статево-рольової взаємодії, паритетних і збалансованих відносин між статтями, їх конструктивного і консенсусного співіснування [2].

Гендер є одним із базових вимірів соціальної структури суспільства, поряд з віковими, расовими, класовими характеристиками особистості. На думку Дж. Скотт, усвідомлення гендерної приналежності є конструюючим елементом соціальних відносин, що базується на відмінностях між чоловіками та жінками.

У суспільно-політичних науках гендерний підхід розуміється в цілому як методологія розгляду всіх соціальних проблем з позицій забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок. У соціології гендерний підхід – «аналіз влади й домінування, затверджуваних у суспільстві, у тому числі й через гендерні ролі та відносини» [1].

Правові й філософсько-психологічні дослідження розглядають гендерний підхід в аспекті дискримінації жінок як соціального явища, як єдиного цілого. У політиці «гендерний підхід» розглядається як «фактор соціальної справедливості і прав людини» та як «процес досягнення гендерного рівноправності, що, у свою чергу, сприяє реалізації цілей розвитку, включаючи й економічний розвиток».

Гендерний підхід орієнтований на формування і утвердження політики рівних можливостей самореалізації людини, реальну зміну існуючої системи соціальної диференціації й нерівності за ознакою статі. Гендерний підхід дає можливість критично розглядати систему соціального обслуговування, освіти та інші сфери життєдіяльності з урахуванням різниці в соціальному положенні чоловіків та жінок у суспільстві.

Жінки та чоловіки відтворюють міжстатеві відмінності. Не потребує доведення думка про те, що пріоритетним з позиції набуття суспільством ознак егалітарного є гендерно чутливий підхід, який можна окреслити наступним виразом: «Ми різні, але рівні». На сьогодні ми маємо чітко окреслені систематизовані наукові знання з питань гендеру, спрямовані на пізнання суб'єктів – чоловіка й жінки, їхніх ролей, характеристик і зв'язків. Це дає змогу розглядати гендерні знання як самостійну дисципліну. Такому становленню гендеру як

наукового напрямку сприяє його інституалізація в системі соціальної сфери.

Список використаних джерел

1. Дороніна Т. О. Проблема визначення поняття «гендерний підхід» у сучасній науці та освіті. Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія «Педагогіка, психологія і соціологія». Донецьк, 2009. № 3 (145). С. 22-26.

2. Ільченко О. Гендерний підхід як нова методологія наукових досліджень в галузі педагогіки: генеза розвитку. Педагогічні науки. 2011. С. 22-30.

3. Кравченко О. Гендерний підхід до вивчення навчальної дисципліни «Історія соціальної роботи». Соціальна робота та соціальна освіта. 2018. С. 58-66.

4. Смоляр Л. Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II пол. XIX – поч. XX ст. Сторінки історії: монографія. Одеса: Астропринт, 1998. 408 с.

Іванченко Юлія В'ячеславівна,

студентка спеціальності 231 Соціальна робота

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Гончаренко Олена Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної роботи і

менеджменту соціокультурної діяльності

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ВРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ КЛІЄНТІВ

Постановка проблеми. Однією з важливих проблем, з якими стикається соціальний працівник під час взаємодії з клієнтом, є певні складнощі в спілкуванні, пошук «правильного» підходу до кожного окремого клієнта. У практичній соціальній роботі потрібно враховувати також гендерні особливості. У кожному конкретному випадку професійного впливу на клієнта соціальної служби потрібно виходити з того, що специфіка переживання людиною важкої життєвої ситуації залежить від її статі. Потрібно розуміти, що така залежність в більшості випадків визначається не тільки і не стільки біологічно, скільки потужним впливом гендерних стереотипів в сучасному суспільстві.

Мета статті: простежити специфіку гендерних особливостей у соціальному обслуговуванні, що надасть можливість виділити в практичній соціальній роботі основні проблеми, що носять гендерне забарвлення, необхідні для врахування гендерних особливостей у змісті та організації напрямків при наданні соціальних послуг громадянам.

Виклад основного матеріалу. Соціальне обслуговування клієнтів закладів соціального захисту населення є досить гендерно-чутливою діяльністю. Багато проблем громадян, які звернулися за соціальною

допомогою, обумовлені рядом факторів, серед яких гендер клієнта та сприйняття його іншими людьми, що знаходяться в соціальній системі і відтворюють стереотипи про «чоловічі» та «жіночі» ролі. Відстежується в деяких випадках прямий, а в інших – непрямий взаємозв'язок гендеру одержувача соціальних послуг з виникненням та вирішенням важкої життєвої ситуації.

Серед гендерних проблем в соціальному обслуговуванні, виділяються: гендерна сегрегація зайнятості, економічні проблеми, культурні особливості, вікова специфіка гендеру, а також своєрідність сприйняття гендеру в окремих категорій громадян. Однією з важливих проблем виступає гендерна сегрегація зайнятості, що виявляється в асиметрії співвідношення жінок та чоловіків в різних галузях, професіях та посадових структурах.

Власне наступна гендерна проблема соціального обслуговування, укладена в особливостях приписування гендеру до представників тієї чи іншої статі, відповідно до їх віку. Теорія життєвого циклу, підкреслює зв'язок між двома категоріями – гендером та віком. Так як статус та роль людини з віком по-різному впливають на чоловіків і жінок. Існує три вікові групи, які особливо чутливі до проблематики гендеру в соціальному обслуговуванні. Це: молодь; доросле населення; літні громадяни.

Особливості молоді, як вікової групи визначаються процесами формування «Я-концепції», самоідентифікація себе як особистості, вибір майбутньої професії, створення сім'ї тощо. Характер сприйняття цих подій багато в чому залежить від гендеру молодшої людини. Так, період дорослішання у дівчат, на відміну від хлопців, значно ускладнений. Причини укладені в усталених асоціаціях, при яких юнаки сприймаються активними акторами, бажаними вступати в змагання, що проявляється в професійному відборі спеціальностей та галузей трудової діяльності. Період дорослішання у дівчат супроводжується розмитістю та власне дуалізмом норм, в зв'язку з одночасним нав'язуванням двох провідних ролей – матері та працівника.

Ще одним феноменом, пов'язаним з гендерною проблематикою молоді, як потенційних клієнтів соціальних служб, виступає юне материнство. Він пов'язаний з низьким рівнем установок самозбереження поведінки щодо здоров'я у молодих людей, в тому числі і репродуктивного (ранній початок статевого життя, низька культура контрацепції в підлітковому середовищі). Материнство в юному віці містить ряд труднощів, які самотійно, без підтримки держави, молода мати не в змозі подолати. Факторами ризику виступають труднощі в соціалізації (не завершений процес отримання освіти) та можливість розвитку девіантної поведінки юної жінки.

Проблемним питанням для дорослого населення, виступає гендерно маркований синдром проміжного покоління, при якому жінки середнього віку, виконують відразу декілька функцій: задоволення

побутових потреб сім'ї, догляд за членами сім'ї, що вимагають постійного нагляду (старше покоління) та виховання дітей, багато в чому, вважаються жіночими обов'язками. До «жіночих» видів діяльності традиційно відносять прибирання, прання, прасування білизни, покупку товарів для дому, тобто ті дії, які спрямовані на задоволення господарсько-побутових потреб членів сім'ї, головними з яких є підтримка чистоти та власне забезпечення їжею. Окремим пунктом у виконанні домашніх справ жінкою середнього віку, виступає здійснення догляду за дитиною. На відміну від інших проявів домашньої турботи, дана сфера найбільше не піддається змінам в рівноваженні обов'язків між подружжям, особливо на перших етапах життя дитини. Пояснюється феномен природним призначенням бути матір'ю, тобто жіночність сприймається через призму материнства. Батькові ж відведена роль в іграх з дитиною.

До третьої вікової категорії, найбільш численної в форматі соціального обслуговування, відносяться люди похилого віку. Дана вікова група відрізняється своїм неоднорідним складом. Серед осіб старшого покоління, помітно переважають жінки. При цьому люди похилого віку часто розглядаються як однорідна група, ігноруючи її гетерогенність.

Одна з проблем старшого покоління полягає в так званій гіпотезі «подвійного ризику». В якій стверджується, що літня жінка відчуває гендерну стигматизацію відразу в двох аспектах, так як відбувається накладання вікової позиції (бути літньою) та власне гендерної (бути жінкою), що ставить її в вразливу позицію. Але існує і протилежна гіпотеза «гіпотеза вікового вирівнювання», згідно з якою, гендерна нерівність з віком людини знижується. Пов'язано це з фактом, що в літньому віці всі люди, незалежно від статі, схильні до фізичного згасання, хвороб та інших негативних вікових факторів.

У соціальному обслуговуванні громадян, особливе значення мають гендерні стереотипи та соціальні очікування від чоловіків та жінок, що вибудовують ситуації, коли в теорії соціальної роботи встановлено, що всі представники суспільства можуть бути потенційними клієнтами установ соціального захисту. Але як показує практика, чоловіки, частково, виключені з числа можливих одержувачів послуг. При цьому, як зазначається експертами, кваліфікована психосоціальна допомога їм необхідна. Причинами, в таких випадках, виступають, по-перше, психологічна замкнутість чоловіків та їх схильність до психологічного переживання проблем всередині себе. Але в більшості своїй, залежить це від того, що від чоловіка очікується поведінка «захисника», сильної, впевненої в собі людини, яка не потребує соціального захисту, не звертається і не приймає соціальну допомогу.

Наступна гендерна проблема – специфіка сприйняття гендеру окремими категоріями громадян. Гендер завжди враховується в

сукупності з іншими факторами, що впливають на людину, які здатні створити ситуації нерівності. Так, у ситуаціях оформлення інвалідності проявляються гендерні відмінності, які обумовлені неформальними соціальними нормами в даному суспільстві, що регулюють статеву поведінку чоловіків та жінок. Для чоловіка визнання інвалідності означає втрату в очах оточуючих людей рольової позиції «годувальник», тому чоловіки працездатного віку переходять на інвалідність, тільки в ситуаціях, коли здоров'я не дозволяє далі продовжувати свою професійну діяльність. У жінок ситуація виглядає зовсім інакше. Вона не співвідноситься в суспільній свідомості з позицією здобувача, але перш за все, від жінки очікується виконання її домашніх обов'язків, але інвалідність не завжди дозволяє виконувати їх.

Розглянуті гендерні проблеми в соціальному обслуговуванні, дозволяють стверджувати, що існує необхідність акцентування уваги на гендері клієнта в практиці надання соціального обслуговування, але при цьому на законодавчому рівні, дані положення майже не враховуються. В Україні дуже слабка практика впровадження гендерного мейнстрімінгу в стратегії розвитку держави, коли відбувається врахування інтересів та особливостей виконання гендерних ролей чоловіками та жінками. Гендерний підхід до проблем, що носять гендерно забарвлений характер, на законодавчому рівні слабо застосовується.

Таким чином, гендерна компетентність сучасного фахівця з соціальної роботи включає: знання про існуючі в конкретному суспільстві ситуації гендерної нерівності, фактори та умови, що їх викликають; вміння помічати та адекватно оцінювати ситуації гендерної нерівності в різних сферах життєдіяльності людей; здатність не проявляти в своїй поведінці та професійній діяльності гендерно дискримінаційних практик; здатність вирішувати свої гендерні проблеми та конфлікти, якщо вони виникають під час професійної взаємодії з клієнтом соціальної служби.

Вміння комбінувати у своїй професійній діяльності наукові знання, навички та здібності, що характеризують гендерну компетентність, робить соціального працівника професійно незамінним у спілкуванні, як з окремим клієнтом, так і з групою клієнтів, а також у спільній діяльності з різними профільними службами та організаціями з надання соціально гендерної допомоги клієнту у важкій життєвій ситуації.

Список використаних джерел

1. Гришак С. М. *Гендерна компетентність як необхідна складова портрета сучасного професіонала в соціальній роботі. Соціальна педагогіка: теорія і практика. 2008. № 1. С. 49-52.*
2. Семигіна Т. *Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.*

3. Шевчук С. С. *Професійна підготовка фахівців сфери обслуговування на засадах компетентнісного підходу. Імідж сучасного педагога. 2018. № 5 (182). С. 40-42.*

Кавицький Олексій Олександрович,
*студент спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Черкаського державного технологічного університету;*
Тернова Людмила Юріївна,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри соціального забезпечення
Черкаського державного технологічного університету*

ПРОТИДІЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ

Насильство стосовно жінок є структурним і глобальним явищем, для якого не існує соціальних, економічних, чи національних кордонів. Воно являє собою серйозне порушення прав людини, найбільш кричущу форму дискримінації за ознакою статі, однак все ще залишається великою мірою безкарним. Генеральний секретар ООН Кофі Аннан зазначав, що кожна третя жінка у світі страждає від різних форм гендерно зумовленого насильства протягом всього свого життя, в тому числі від психологічного, фізичного та сексуального насильства. При цьому, в більшості випадків жінка особисто знайома зі своїм кривдником [1].

Широко визнано, що насильство щодо жінок та дівчат є не тільки причиною гендерної нерівності, але і її наслідком, що в багатьох випадках посилюється дискримінаційними законодавчими та соціальними нормами, які виключають жінок і дівчат із життя суспільства. Це, зокрема, було визнано у Декларації ООН про викорінення насильства щодо жінок, яка також проголошує, що насильство щодо жінок «є одним з основних соціальних механізмів, за допомогою якого жінок змушують займати підлегле становище у порівнянні з чоловіками».

Ситуації збройного конфлікту, період пост конфліктного врегулювання та випадки вимушеного переселення можуть посилювати масштаби та інтенсивність вже наявних форм насильства, а також призводити до появи його нових форм. Протягом останнього десятиріччя все більшої уваги привертає до себе проблема сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом. Однак, питання безкарності злочинців все ще залишається актуальним, зокрема і для України.

В нашій державі проблема замовчування випадків гендерно-обумовленого насильства, та сексуального насильства зокрема,

існувала ще до початку збройного конфлікту. Однак починаючи із 2014 року вона стала глибшою та помітнішою. В Україні також наявна проблема прогалів в національному законодавстві та юридичній практиці, що робить їх обмеженими та неповністю узгодженими із міжнародними стандартами. Це своєю чергою створює перешкоди для притягнення винних до відповідальності та запобіганню таких злочинів у майбутньому. З огляду на це, необхідно вносити відповідні зміни до законодавства, приймати стратегії протидії гендерній дискримінації та боротися зі структурною нерівністю на загальному рівні, що є неможливим без правильного розуміння відповідних понять та явищ.

Попри широке визнання проблеми насильства щодо жінок і гендерно зумовленого насильства та постійне використання цих термінів у міжнародних та національних правових документах, а також в наукових працях, питання їхнього визначення та співвідношення досі залишається проблематичним та викликає багато дискусій. Основна проблема полягає в тому, чи дійсно терміни «гендерно зумовлене насильство» та «насильство щодо жінок» можуть використовуватись як взаємозамінні поняття. У цьому матеріалі ми розглянемо визначення обох термінів у міжнародно-правових документах, щоб встановити їх співвідношення.

Як міжнародне право визначає «насильство щодо жінок»?

Поняття «насильство щодо жінок» використовується в низці міжнародно-правових документів, спрямованих на ліквідацію насильства стосовно жінок.

Найпершим таким документом стала Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1979 році, яку часто називають міжнародним біллем про права жінок. Її ратифікували 189 держав, зокрема Україна, однак водночас кількість застережень до неї є однією із найбільших серед всіх універсальних конвенцій з прав людини. У самому тексті конвенції не міститься прямої заборони насильства щодо жінок, однак забороняється «дискримінація щодо жінок в усіх її формах».

Саме тому, пізніше, Комітет, що контролює дотримання конвенції, підтвердив в низці рекомендацій, що гендерно зумовлене насильство підпадає під поняття дискримінації щодо жінок. Зокрема, Загальна рекомендація №35 чітко визначила, що дискримінація щодо жінок включає гендерно зумовлене насильство, тобто насильство, яке «спрямоване проти жінки, оскільки вона жінка або непропорційно зачіпає жінок».

Прямий зв'язок між насильством щодо жінок і дискримінацією за ознакою статі був ще раз підтверджений у Пекінській декларації та Платформі дій, що були прийняті на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок 1995 року.

Вперше офіційне визначення терміну «насильство щодо жінок» було надано набагато пізніше, у Декларації ООН про викорінення

насильства щодо жінок, що була прийнята у 1993 році. У цій же Декларації, як зазначалось вище, дискримінація згадується як причина та наслідок такого насильства. Так, відповідно до Декларації, «насильство щодо жінок» – це «акт насильства, що вчиняється за гендерною ознакою, результатом якого є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання, а також погрози вчинення таких актів, примусове або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті [2].

Визначення «насильства щодо жінок», закріплені у міжнародно-правових нормах та нормах м'якого права, підкреслюють, що в основі цього виду насильства лежить саме гендерний фактор. Тому поняття «насильство по відношенню до жінок» та «гендерно зумовлене насильство» часто використовуються як синоніми. Використання гендерного аспекту в цьому випадку має важливе значення, оскільки підкреслює той факт, що акти насильства по відношенню до жінок є не окремими випадками, а кореняться в дисбалансі сил між жінками і чоловіками. Певною мірою, вираз «по відношенню до жінок» використовується також для того, щоб визначити гендерну приналежність потерпілої особи.

Список використаних джерел

1. Moradian A. *Domestic Violence against Single and Married Women in Iranian Society* / Azad Moradian // *Domestic Violence against Single and Married Women in Iranian Society* / Azad Moradian. – *The Chicago School of Professional Psychology*, 2009. – С. 2.

2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://rm.coe.int/1680093d9e>.

Маняк Анна Володимирівна?

*студентка спеціальності 231 Соціальна робота
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;*

Гончаренко Олена Володимирівна?

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка*

МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК

Постановка проблеми. Сьогодні ми живемо в часи швидких змін. Звісно ж змінюються і взаємовідносини між чоловіками та жінками в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Утвердження гендерної

рівності – важливий напрямок розвитку України за останні десятиріччя. Це питання проходить крізь всі проблеми сьогодення і є актуальним в житті кожного та кожної з нас.

Мета статті полягає у дослідженні проблеми нормативно-правового забезпечення гендерної рівності між чоловіками і жінками в Україні.

Виклад основного матеріалу. Україна неодноразово підтверджувала, що поділяє гендерні принципи і напрями діяльності з утвердження рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, проголошені в міжнародних документах: Загальній декларації прав людини (1948 р.), Європейській конвенції прав людини та основних свобод (1950 р.), Конвенції з ліквідації усіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), Декларації щодо рівності жінок і чоловіків (1988 р.), Віденській декларації прав людини (1993 р.), Пекінській декларації й Платформі дій (1995 р.), документах Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН з питань гендерної рівності (2000 р.), Декларації Тисячоліття (2000 р.) та ін. Незважаючи на визнання Україною обов'язковими для себе базових міжнародних документів у сфері забезпечення гендерної рівності, закріплення принципу недискримінації за ознакою статі на конституційному рівні, прийняття спеціального закону про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, створення відповідних інституційних гарантій у цій сфері, проблема дотримання гендерної рівності залишається актуальною для України.

Жінки досі стикаються з перешкодами у здійсненні своїх політичних, економічних та соціальних прав. Рівень залученості жінок до процесу прийняття рішень залишається дуже низьким і зосереджений переважно у низькооплачуваних галузях економіки з обмеженим доступом до високих управлінських позицій в усіх секторах економіки. Натомість жінки переважно задіяні до виконання побутових обов'язків, маючи обмежений контроль над дохідною частиною та ресурсами. Випадки насильства щодо жінок і дівчат, включаючи побутове і сексуальне, залишаються нагальним питанням, що створює перепони для повної реалізації їхнього потенціалу.

Ліва частина досліджень на гендерну тематику в Україні проводиться різноманітними міжнародними організаціями чи їх представництвами в Україні, які працюють у напрямку утвердження рівності між чоловіками і жінками, забезпечення рівних прав і можливостей. Інформація Бюро з питань демократії, прав людини і праці Державного департаменту США, Міжнародної організації з міграції, Британської Ради, ОБСЄ, Програми рівних можливостей ПРООН та інших організацій є цінною для моніторингу ситуації із забезпеченням гендерної рівності в українському суспільстві.

Одним з напрямків державної політики в Україні є гендерна політика, що визначає утвердження партнерства статей у визначенні

та втіленні політичних цілей і завдань та методів їх досягання в діяльності політичних структур – держави, політичних партій, громадсько-політичних об'єднань.

Оскільки в системі відносин статей найбільш дискримінованими в суспільстві є жінки, то в контексті державної гендерної політики цій статі приділяється особлива увага. Державна політика щодо жінок – складова соціальної політики, спрямована на подолання гендерної нерівності в становищі жінок для забезпечення їм рівного соціального статусу з чоловіками через гарантування можливостей їх рівноправного розвитку. Незважаючи на вжиті заходи жінки досі стикаються з перешкодами у здійсненні своїх політичних, економічних та соціальних прав.

Основними елементами державної гендерної політики є:

- політика щодо жінок, забезпечення їм рівного соціального статусу з чоловіками шляхом гарантування можливостей для їх рівноправного розвитку як соціально-демографічної групи;
- політика щодо чоловіків, формування у них гендерної свідомості, культури гендерної поведінки, орієнтації на паритетність відносин з жінкою;
- державно-правове регулювання гендерних відносин;
- сприяння розвитку гендерної демократії та гендерної культури в суспільстві [2, с. 232].

У зв'язку з проголошенням Україною курсу на євроінтеграцію гендерне питання, що є пріоритетним у Євросоюзі, набуло особливого значення в політичних процесах держави. Гендерна політика на національному рівні зазнає все більшого законодавчого впливу на рівні ЄС, у якому політика узгодження набирає ваги. Крім того, нові директиви щодо стратегії зайнятості у ЄС визнають потребу поширення ідей гендерної рівності на неоплачувану роботу з догляду за дітьми, акцентуючи увагу на рівному розподілі обов'язків з догляду за дитиною і ведення господарства, а також заохоченні чоловіків брати відпустки для догляду за дитиною [1].

У Консолідованих версіях Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010) у статті 2 знову ж таки зазначено: «Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків».

У Хартії основних прав ЄС (2000) у статті 21 йдеться про заборону дискримінації на основі низки ознак, у тому числі статі. Стаття 23 документу присвячена тематиці рівності між чоловіками і жінками: «Рівність між чоловіками і жінками має бути забезпечена у всіх сферах, включаючи зайнятість, роботу і заробітну плату. Принцип

рівності не суперечить ідеї збереження або прийняття заходів, що передбачають особливі переваги на користь недостатньо представленої статі». Тобто у статті йдеться про можливість прийняття так званих позитивних дій (affirmative actions), серед яких можуть бути і гендерні квоти.

У Лісабонській угоді (2007) до тематики гендерної рівності на ринку праці (статті 1 і 2) і боротьби із дискримінацією на основі статі (стаття 5) додаються такі, як подолання торгівлі людьми, зокрема, жінками і дітьми (статті 63, 69), подолання насильства у сім'ї.

У Консолідованих версіях Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010) у статті 2 знову ж таки зазначено: «Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків».

Стосовно гендерних питань у публічній сфері зазначено також про «рівність жінок та чоловіків щодо їхніх можливостей на ринку праці та ставлення на роботі» (стаття 153). Європейський Парламент (ЄП) і Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом, ухвалюють заходи з метою забезпечення застосування принципу рівних можливостей і рівного ставлення до жінок і чоловіків у питаннях працевлаштування та зайнятості, включаючи принцип рівної оплати за однакову роботу або за роботу, що має однакову вартість (стаття 157) [1].

Упровадження принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків є однією з важливих умов реалізації прав людини та самореалізації особистості, запорукою ефективного розв'язання існуючих проблем, а також європейської інтеграції України та виконання міжнародних зобов'язань згідно з основними міжнародними договорами у сфері захисту прав людини, у тому числі Цілей Сталого Розвитку до 2030 року, затверджених Генеральною Асамблеєю ООН.

Основні завдання гендерної політики в Україні полягають у тому, щоб узгодити позиції документів державної нормативно-правової бази щодо становища жінок з вимогами міжнародного законодавства для забезпечення дотримання прав жінок в єдності з правами та основними свободами людини; створити правові норми, необхідні для здійснення на практиці конституційного принципу рівних прав та рівних можливостей; забезпечити умови для повноправної участі жінок у прийнятті рішень на всіх рівнях управлінської діяльності; відроджувати і розвивати історичні, культурні, духовні традиції ставлення до жінки в суспільстві; формувати громадську думку щодо державної політики стосовно жінок; сприяти забезпеченню та контролю за дотриманням

рівних прав на ринку праці; забезпечити охорону здоров'я жінок та безпечне материнство; відпрацювати нормативні акти та механізми їх втілення для запобігання насильству стосовно жінок; підвищувати правову грамотність жінок стосовно їх власних юридичних прав; забезпечити координацію дій та заходів державної політики щодо жінок на національному, регіональному та міжнародному рівнях.

Список використаних джерел

1. Коляда Н. М. *Актуальні проблеми соціальної роботи з жінками: навчальний посібник для студентів спеціальності 231 «Соціальна робота»*. Умань, 2018.

2. Уварова О. О. *Права жінок та гендерна рівність: навчальний посібник*. Київ, 2018.

3. Никифорова В. Г., Табанова А. І. *Гендерна рівність в Україні: проблеми та шляхи удосконалення. Вісник соціально-економічних досліджень*. 2014. Випуск 2 (53).

Москаленко Денис Володимирович,
студент спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Гончаренко Олена Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ПІДҐРУНТЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Сьогодні ми живемо в часи швидких змін. Звісно ж змінюються і взаємовідносини між чоловіками та жінками в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Утвердження гендерної рівності – важливий напрямок розвитку України за останні десятиріччя. Це питання проходить крізь всі проблеми сьогодення і є актуальним в житті кожного та кожної з нас.

Мета статті полягає у дослідженні проблеми нормативно-правового забезпечення гендерної рівності між чоловіками і жінками в Україні.

Виклад основного матеріалу. Конституція України, яка закріпила правову рівність між двома статями, являє собою основний збірник нормативно-правових актів, які дозволяють як чоловікам, так і жінкам користуватися своїми правами і можливостями. Згідно зі статтею 3 Основного Закону, людина та її потреби є найбільшою цінністю. Також про дотримання норм гендерної рівності йдеться у статтях 21, 24, 51. Так, у статті 24 Конституції України йдеться про подолання будь-якої дискримінації, в тому числі дискримінації жінок в Україні. Разом з тим

наголошується, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у всіх сферах життєдіяльності країни [3].

Наразі впроваджені гендерні аспекти відіграють важливу роль у створенні законодавства України, вони формують основу для соціальної справедливості в суспільстві, яка створює необхідні умови для рівноправного і стійкого людського розвитку шляхом включення найбільш дієвих та ефективних методів державного втручання. Подібний погляд виступає як оцінювання кожного заходу, таких, наприклад, як прийняті закони, програми та стратегії в усіх сферах життєдіяльності і на всіх рівнях з урахуванням впливу на чоловіків і жінок. Даний процес організований, щоб жінки і чоловіки почувалися рівними в усіх сферах їхньої життєдіяльності [1].

Підстави, які зумовили впровадження гендерного підходу в державне управління:

1) Гендерний підхід – це вираз демократичності країни. Жодна людина в жодний спосіб не може бути дискримінована за ознакою статі.

2) Оскільки суспільство складається з жінок і чоловіків, не можна досягти сталого розвитку суспільства без проведення гендерного аналізу існуючих умов. Тому для забезпечення розвитку суспільства необхідно, щоб методи гендерного підходу стали складовою всіх частин і напрямків політики.

Гендерний напрям стає невід'ємною складовою всіх стратегічно важливих механізмів державної політики. Гендерна рівність – це наразі не «окреме» питання; воно є повноцінним предметом у розгляді всіх державних програм і напрямів розвитку суспільства. Також гендерний фактор належить до усіх напрямів державної політики, сприяє врахуванню інтересів обох статей як повноправних учасників процесу розвитку [2].

З'явився методологічний інструментарій для утворення і аналізу законів, які забезпечують права і збалансовані можливості для жінок і для чоловіків в суспільному житті. Рівність прав і свобод людини і громадянина незалежно від статі визначається і гарантується Конституцією України (ст. 22), іншими законодавчими актами. За прикладом міжнародних документів (наприклад, Конвенція про захист прав людини, Міжнародний пакт про економічні, культурні і соціальні права та ін.) Україна встановила такі ж стандарти в сфері гендерної рівності.

Після того, як було прийнято Основний Закон України, конституційний процес продовжив свій розвиток і доопрацювання, він деталізується в законах, концепціях, програмах та інших правових документах. Робочою групою, вибраною з числа працівників Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції України, Міністерства юстиції, Міністерства у справах сім'ї, молоді та

спорту, експертів ПРООН та науковців, при урахуванні спільних з Програмою рівних можливостей ПРООН проекту, було підготовлено та розроблено декілька нормативно-правових актів, які були спрямовані на впровадження гендерної політики у систему українського законодавства.

В межах проекту законодавцями було розроблено наказ Мін'юсту «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо здійснення гендерно-правової експертизи нормативно-правових актів» (затверджений 09.09.2004 року за №102/5), метою якого є спроба визначити механізм проведення аналізу чинного законодавства України на відповідність міжнародно-правовим документам з прав людини, що контролює дотримання й реалізацію прав як жінок і чоловіків. Кропітка робота по здійсненню цієї експертизи була проведена структурними підрозділами центрального апарату Міністерства юстиції. Після виконання всіх необхідних дій було отримано результат: підготовка та подання на розгляд Кабінету Міністрів України пропозицій, які визначили необхідність удосконалення нормативно-правової бази України в частині гендерної складової.

Дуже важливою дією при у формуванні гендерного законодавства стало прийняття Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року [3] та Указу Президента «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 26 липня 2005 року [4].

Діючий Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» має на меті досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Даний документ розкриває наступні можливості:

- по-перше, відтепер чинне законодавство й проекти нормативно-правових документів будуть обов'язково підлягати гендерно-правовій експертизі;
- по-друге, на підприємствах, в установах та організаціях, в органах виконавчої влади має бути спеціальна людина – координатор з питань гендеру;
- по-третє, Кабінет Міністрів України буде змушений прийняти і забезпечити виконання національного плану дій щодо впровадження гендерної рівності людей;
- по-четверте, усі можливі скарги на випадки дискримінації за ознакою статі можна буде надіслати на розгляд безпосередньо до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

В Україні звикли бачити в оголошеннях про працевлаштування вимоги щодо віку, статі й навіть зовнішності бажаного працівника. Зараз подібні «вимоги» до вакансій заборонені законом, за винятком специфічної роботи, яку можуть виконувати лише особи певної статі. А

роботодавцям відтепер заборонено вимагати будь-які відомості про особисте життя кандидатів, навіть про їхні плани щодо планування народження дитини.

Відповідно до Закону обов'язкова строкова служба для чоловіків і різниця в пенсійному віці жінок та чоловіків не вважаються дискримінацією за ознакою статі. Завбачливо визначає Закон і виховання культури гендерної рівності, тобто рівного розподілу сімейних і професійних обов'язків серед дітей шкільного віку. Освітні заклади повинні за законом надати дітям підручники і навчальні матеріали, які позбавлені стереотипних уявлень про роль чоловіка та жінки [5].

Позитивною рисою нового Закону є й те, що в цьому документі окреслюється коло питань про створення державних структур гендерної політики. У той же час фахівці з права стверджують, що Закон недосконалий і потребує перегляду і детальної розробки механізмів впровадження. В цьому документі, на їх думку, відсутні санкції, які на даний час знаходяться на стадії розробки. Без цих важливих допрацювань закон, звісно, має декларативний характер.

Висновки. Таким чином, можемо підсумувати, що формування державної гендерної політики в Україні відбувається на основі міжнародних нормативно-правових актів, ратифікованих Україною, та регулюється національними нормативно-правовими актами щодо рівноправності між жінками і чоловіками. Нашою державою, як членом Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, як європейською державою за тридцять років незалежності зроблено впевнений крок щодо усвідомлення необхідності здійснення гендерних перетворень, визначення певних напрямів утвердження гендерної демократії, прагнення до визначення її місця в системі соціальної демократії, правовідносин, входження до системи світових гендерних технологій.

Вітчизняна державна політика дедалі більше налаштовується на створення рівних можливостей для жінок і чоловіків та неухильно контролює дотримання міжнародних договорів, підписаних нашою країною. Сучасні державні стратегії передбачають створення правової бази для забезпечення реального рівноправ'я жінок і чоловіків, механізму захисту від дискримінації. Суспільство повинно й надалі прагнути до того, щоб гендерна рівність залишалась домінуючим напрямком сучасної політики. Вона повинна бути інтегрована у всі напрями діяльності органів влади, посилити позиції України як соціальної правової держави.

Список використаних джерел

1. *Гендерна політика в нормативно-правових документах. Частина 1 / За заг. ред. К. Б. Левченко / Г. Г. Жуковська, К. Б. Левченко, О. О. Остапенко, О. І. Сулова. Київ, 2020. 186 с.*

2. *Гендерна політика в системі державного управління: підручник / за заг. ред. М. М. Білинської. Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. 132 с.*

3. Конституція України: Офіц. текст: Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина: навч. посібник / Авт.-упоряд. М. І. Хавернюк. Київ: Парламентське вид-во. 2007.

4. Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Указ Президента України від 26 липня 2005 року №1135/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135/2005#Text>

5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 року № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

Нагорна Марія Сергіївна,
студентка спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;
Гончаренко Олена Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Молодь як особлива соціально-демографічна група відіграє провідну роль у відтворенні суспільства та збереженні його цілісності, а майбутній розвиток українського суспільства багато в чому визначатиметься системою цінностей сучасної молоді. У зв'язку з цим, актуальним видається вивчення місця молоді в даних процесах та ролі соціальної роботи з даною категорією населення, яка повинна будуватися на засадах гендерного підходу.

Мета статті полягає у дослідженні гендерних особливостей організації соціальної роботи у сфері соціальної підтримки молоді.

Виклад основного матеріалу. В умовах демократичних перетворень головним принципом суспільного розвитку виступає соціальна справедливість, що вимагає дотримання і подолання всіх видів дискримінації, зокрема за ознакою статі. Поняття «гендер» передає зміст соціальних очікувань від чоловіків і жінок, хлопців і дівчат в конкретному суспільстві, у певних економічних, соціокультурних і політичних умовах. Гендерний підхід передбачає гармонізацію статево-рольової взаємодії на підставах егалітаризму як принципу рівних прав та можливостей особистості незалежно від статевої приналежності [2].

Сучасна ситуація трансформації гендерної системи українського суспільства актуалізує необхідність використання ідей гендерного

підходу в усіх сферах життєдіяльності суспільства і особливо в тих, від яких безпосередньо залежить благополуччя наступних поколінь. Соціальна робота є однією з найбільш гендерно-чутливих сфер діяльності. У соціальній роботі з молоддю використання ідей гендерного підходу в ситуації зміни структури соціальних норм і цінностей набуває особливого значення. У підлітковому, юнацькому і молодому віці відбувається найбільш інтенсивне засвоєння досвіду минулих поколінь, освоєння соціуму, визначення в ньому власного місця і визначення життєвих перспектив.

З огляду на зазначене, актуальним видається використання гендерного підходу в освіті і вихованні підростаючого покоління, що означає ставлення до особистості та індивідуальності дитини чи молодої людини в процесі розвитку, яке виходить за традиційні рамки статі. Метою такого підходу є подолання гендерних стереотипів, які заважають успішному розвитку особистості хлопця або дівчини. Упровадження гендерного підходу до роботи з молоддю сприяє розвитку партнерських відносин між статями, виховує їх у дусі толерантності, допомагає впоратися з проблемами соціалізації, важливою складовою частиною якої є ідентифікація молодих людей як представників своєї статі і прийняття ними певної соціальної ролі. Не менш важливою складовою гендерно чутливої роботи з молоддю є гендерна просвіта, яка має будуватися на роз'ясненні змісту гендерних стереотипів, з якими стикається молодь, вступаючи в доросле життя, і в спільному пошуку засобів подолання негативного впливу цих стереотипів. У зв'язку з цим виникає гостра необхідність у введенні до навчальних планів освітніх закладів курсів, спрямованих на осмислення питань гендерної соціалізації особистості [1].

Фахівцям, які працюють з молоддю, варто розумітися на гендерних особливостях процесу дорослішання юнаків і дівчат. Так, період дорослішання у сучасних дівчат протікає значно важче, аніж у юнаків, що обумовлено низкою причин. По-перше, чоловіча роль завжди асоціювалась і продовжує асоціюватися з активністю та змагальністю, вона є тотожною професійній. Натомість, уявлення про жіночу соціальну роль є більш розмитими. З одного боку, зберігаються традиційні стереотипні уявлення, в яких жінка представлена як мати, господиня з властивими цьому статусу якостями – пасивністю, терпимістю. З іншого боку, актуальності набули якості, які традиційно вважають «чоловічими»: розум, енергійність, підприємливість тощо. Усе це формує проблеми вибору для молодої дівчини між традиційно стереотипною і сучасною егалітарною соціальними ролями. Складність прийняття будь-якої з цих ролей чи їх поєднання полягає в самій ситуації вибору.

Не менш важливим є розуміння процесу соціальної інтеграції молоді в соціально-економічних умовах індустріального та інформаційного розвитку, характерних для суспільства ХХІ ст., що має

помітний вплив на демографічну тенденцію і планування шлюбно-сімейних відносин. Характеризуючи сучасні відносини між чоловіком і жінкою в шлюбно-сімейній сфері не можна не відмітити той факт, що наразі зростає кількість шлюбів, і, в першу чергу, молодіжних, орієнтованих на тенденції до відновлення традиційних форм у психологічній структурі сім'ї, розподілу ролей, економічного і соціального взаємозв'язків із зовнішнім оточенням. Зазначені явища, на думку науковців, стали захисною стратегією виживання у кризовій ситуації. З дестабілізацією відносин у сім'ї і порушенням норм й цінностей пов'язані й такі явища, як молоде батьківство та материнство, а також проблема насилля серед молоді [3].

Особливої соціальної значимості набувають зміни і в стилі життя сучасної молоді. Сексуальна поведінка сучасної молодої людини формується в умовах «сексуальної революції» – зниження віку початку інтимного життя, що відбувається на фоні більш терплячого відношення суспільства до дошлюбних статевих зв'язків. Однак відношення до цього факту не є гендерно нейтральним. Сексуальність зростаючих хлопчиків та юнаків, яка є паралельною розвитку вторинних статевих ознак і формування їх здібностей до повноцінного статевого життя, сприймається дорослими як щось нормальне та природне. Існує думка, що в цей період молодому чоловіку обов'язково потрібно набути сексуального досвіду, що практично завжди пов'язано з численними статевими зв'язками. Натомість, для дівчат і молодих жінок подібна поведінка вважається відхиленням від норми. Дівчата завжди здійснюють в цьому контексті подвійне порушення – по відношенню до загальноприйнятих норм взагалі (як у юності) і по відношенню до розподілу статевих ролей (до чоловіків та хлопчиків, у тому числі), тому їх сексуальна агресивність («реальна», а частіше всього потенційна) викликає великий суспільний осуд.

Схожа ситуація спостерігається і в оцінках девіантної поведінки серед молоді. Реакції на куріння, пияцтво і зловживання наркотиками дівчатами чи молодими жінками є набагато бурхливішими й негативними, аніж реакції на аналогічну поведінку хлопців чи молодих чоловіків. Зазвичай вона пояснюється тим, що дівчата – майбутні матері. А хіба юнаки не є майбутніми батьками? Адже з погляду медицини вже давно доведено, що на процес розвитку дитини однаково впливає як стан здоров'я матері, так і стан здоров'я батька.

У сучасному суспільстві молодим людям, які знаходяться поза домінуванням історично звичного гендерного тиску, у соціально-економічних сферах немає необхідності у зовнішній підтримці старого порядку та зайвої поляризації чоловічих і жіночих ролей. Своєрідною відповіддю молоді на соціальний устрій такого типу є формування культури «унісекс», в якій відсутнє розмежування в чоловічій та жіночій поведінці, стилі одягу, звичках, сферах прояву активності тощо. Однак дана тенденція також не є однозначною в сенсі втрати молодістю

людиною власної індивідуальності, відмова від власної траєкторії розвитку.

Занепокоєння викликає і зростаюча гендерна асиметрія в сфері освіти. Аналіз даного явища за останні 15 років, проведений вченими, свідчить про зниження рівня освіченості юнаків. Для юнаків все більш характерною стає така стратегія отримання освіти, як: у загальноосвітній школі – набуття неповної загальної освіти, а потім навчання в системі початкової та середньої професійної освіти. Дівчата схильні до здобуття загальної освіти в рамках загальноосвітніх шкіл, а в професійній підготовці все частіше орієнтуються на отримання освіти більш високого рівня. Аналіз статевого складу студентів вищих навчальних закладів показує, що чисельність студентів-юнаків зросла в 1,62 рази, а дівчат – більше, ніж в 2 рази.

Спостерігається яскраво виражена трансформація такого традиційно чоловічого образу, як образ солдата. Солдат, військовий завжди вважався образом маскулінності, а армія – школою виховання мужності. Наразі ж солдат часто уявляється як слабкий і безпорадний хлопчик, над яким безкарно знущаються його начальники та старослужбовці, а єдиним порятунком іноді стає його мама, котра може навіть забрати його з рядів Збройних сил. Таке положення, зумовлене зміною традиційної маскулінності, актуалізує необхідність проведення роботи з молодими людьми, спрямованої на нейтралізацію негативних факторів соціалізації і організацію процесу їх соціальної адаптації в сучасних умовах.

Висновки. Таким чином, можемо підсумувати наступне. Гендерні аспекти практичної соціальної роботи з молоддю орієнтовані на підтримку соціального благополуччя та підвищення якості життя за рахунок активної участі професійних соціальних працівників у процесі вирішення актуальних питань, що виникають у молодіжному середовищі. Серед основних напрямків соціальної роботи, які першочергово потребують впровадження гендерного підходу в практику її здійснення, можна виділити: соціальну роботу з молоддю сім'єю, соціальну профілактику раннього материнства й батьківства, профілактику девіантної поведінки молоді, соціальну адаптацію юнаків і дівчат в сучасних соціально-економічних умовах індустріального та інформаційного суспільства.

Список використаних джерел

1. *Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій у 2-х частинах / за ред. О. М. Кікінеджи, В. С. Власова, Л. Б. Магдюк, Т. В. Ладиченко. Київ: ПРООН, 2011. Ч. I. 330 с.*

2. Міщук Л. І. *Формування гендерної рівності майбутніх соціальних педагогів в умовах соціального партнерства «Факультет – громадська організація».* Запоріжжя: Просвіта, 2006. 220 с.

3. *Социальная политика и социальная работа: гендерные аспекты: учеб. пособ. для студ. высш. учебн. завед. / под ред. Е. Р. Ярской-Смирновой. Москва, 2004. 292 с.*

Пилипенко Альвіна Анатоліївна,
*студентка спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;*

Гончаренко Олена Володимирівна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Постановка проблеми. У наш час питання гендерної рівності стало в багатьох країнах актуальним об'єктом для досліджень в побуті, сім'ї, політиці, сфері праці та освіти тощо. Останнім часом зазначена проблематика набула особливої уваги і в нашій країні, адже вона встановлена Конституцією України, що означає обов'язковість та важливість дотримання рівності прав жінок та чоловіків. Проте, у сучасній Україні досить добре помітно прояви гендерної нерівності, які можна побачити в нерівних можливостях чоловіків і жінок щодо освіти, працевлаштуванні, розміру доходів тощо.

Мета статті полягає у висвітленні проблеми гендерної рівності у міжнародній та вітчизняній нормативно-правовій базі.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні гендерна політика є одним із вагомих факторів розбудови громадянського суспільства, досягнення консенсусу між гілками влади, успішного здійснення демократичних реформ як необхідної умови для входження України в якість повноправного партнера до світового співтовариства.

У сучасній науці існує кілька підходів до інтерпретації гендерної рівності:

- як нерівності класових позицій чоловіків і жінок, їх позицій в системі соціальної стратифікації;
- як конфлікту обох статей;
- як відмінності, сконструйованої у формі нерівності можливостей та життєвих шансів чоловіків та жінок;
- як пригноблення жінок і чоловіків, що зумовлена традиційними ролями;
- як природного і зумовленого функціональним значенням чоловічої і жіночої ролей;
- як пригноблення жінок та насильство над ними [2].

Забезпечення гендерної рівності в Україні ґрунтується на положеннях міжнародних документів національного законодавства. Оскільки розвиток гендерного законодавства в нашій державі відбувається швидкими темпами, то одним із головних досягнень є

створення нормативно-правової бази з питань гендерної рівності, яка поступово приводиться у відповідність до міжнародних стандартів.

Варто зазначити, що Україна свого часу ратифікувала й визнала низку міжнародних нормативно-правових документів, які проголошували принцип статевої рівності. Серед них варто згадати такі, як «Пекінська декларація та Платформа дій щодо поліпшення статусу жінок», «Загальна декларація прав людини ООН», «Декларація щодо рівності жінок та чоловіків», Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок», «Віденська декларація прав людини» та інші.

Документом, що проголошував рівність становища чоловіків і жінок у суспільстві, стала Декларація Тисячоліття ООН, де були сформульовані та визначені завдання й основні задачі для покращення суспільного розвитку – ЦРТ (Цілі Розвитку Тисячоліття). Сформована на глобальному рівні система ЦРТ, була адаптована до розв'язання проблем, притаманних українському суспільству, визначила забезпечення гендерної рівності одним із пріоритетних завдань. Разом із країнами-членами ООН у вересні 2000 року Україна підписала Декларацію Тисячоліття ООН. Викладені в міжнародному законодавстві підходи до утвердження рівних гендерних прав сприяли впровадженню принципу рівності для жінок та чоловіків у національні проекти й плани, вимагаючи від державних структур розвитку і формування вітчизняної правової бази.

Гендерна рівність закріплена в Конституції України. Зокрема, стаття 24 проголошує свободи громадян та рівні права, а також відсутність привілеїв чи політичних, релігійних та інших переконань, обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, статі та ін. Жінкам і чоловікам надаються рівні можливості, тобто «створенням умов, які дають можливість жінкам поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям; у громадсько-культурній і політичній діяльності, професійній підготовці і здобутті освіти, праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо встановлення пенсійних пільг, охорони праці і здоров'я жінок».

У сфері охорони здоров'я у 1993 р. в «Основах законодавства про охорону здоров'я» також був задекларований принцип гендерної рівності. Так, стаття 4 закону визначила зміцнення, відновлення та підтримання здоров'я одним із основних принципів функціонування галузі, при отриманні медичної допомоги рівні можливості громадян, незалежно від статі.

Вагомим внеском українського суспільства стало прийняття 8 вересня 2005 р. Верховною Радою України Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» № 2866-IV, який набув чинності з 1 січня 2006 р. Документом визначалися

відповідні заходи реалізації гендерної політики в суспільстві та стратегічні напрями, пріоритетні галузі (політика, економіка, освіта, соціальна політика). Проте, не дивлячись на згадування у документі про існування гендерних проблем, охорона здоров'я не було визначена пріоритетною сферою та не було розроблено цільових методів для їх розв'язання.

У 2006 році був прийнятий Закон України «Про забезпечення можливостей прав та рівних жінок і чоловіків», в якому де-юре було проголошено забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, а саме:

- формування кадрового резерву для заміщення посад державних службовців і посад в органах місцевого самоврядування, просування їх по службі здійснюється із забезпеченням рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків;

- керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування зобов'язані забезпечити рівний доступ громадян до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування відповідно до кваліфікації і професійної підготовки незалежно від статі претендента;

- призначення на державну службу та службу в органи місцевого самоврядування здійснюється з дотриманням представництва кандидатур кожної статі;

- дискримінація за ознакою статі при прийнятті на державну службу та службу в органи місцевого самоврядування і під час її проходження забороняється;

- дозволяється застосування позитивних дій з метою досягнення збалансованого представництва жінок і чоловіків на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування з урахуванням категорій посад [1].

У 2017 році було запроваджено посаду Урядового уповноваженого з питань гендерної політики, що повинно сприяти посиленню координації роботи органів виконавчої влади для практичного впровадження принципу гендерної рівності в усі сфери життя суспільства.

У 2018 році була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України, яка затвердила Державну соціальну програму забезпечення рівних можливостей та прав чоловіків і жінок на період до 2021 року. Ця Програма спрямована на укріплення інституційних механізмів забезпечення гендерної рівності з комплексним підходом до подолання інституційних обмежень у сфері гендерної рівності.

Висновки. Таким чином, можемо підсумувати, що якщо брати до уваги проблему забезпечення рівності прав чоловіків і жінок, то в нашій державі цій проблемі приділяється достатньо уваги. Це є результатами ратифікування Україною міжнародних нормативно-

правових документів і прийняттям низки вітчизняних законодавчих актів.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 року № 2866-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

2. Стрельник О. Гендерна нерівність: теоретично-методологічні підходи до інтерпретації. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2005. №4. С. 147-154.

Подольська Анастасія Юріївна,

магістранта спеціальності 231 Соціальна робота

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Луценко Олена Анатоліївна,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри соціальної роботи і

менеджменту соціокультурної діяльності

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

керівник науково-дослідницького Центру гендерної освіти

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ВРАХУВАННЯ ДЕРЖАВОЮ ПОТРЕБ ТА ІНТЕРЕСІВ ЖІНОК, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Сім'я, зокрема мати, має особливе значення у соціальній реабілітації дітей-інвалідів, у їх соціалізації та інтеграції у суспільство. Однак, сім'ї, що мають дітей-інвалідів, здебільшого не володіють будь-якою необхідною інформацією про особливості поведінки з інвалідами, про відповідне обладнання квартир, про вміння користуватись технічними засобами реабілітації, не мають повноцінної інформації про особливості виховання дітей з обмеженими можливостями, не знають про пільги батькам дітей з інвалідністю тощо.

Ці обставини свідчать про важливість підтримки і навчання самої сім'ї для того, щоб вона стала помічницею у реабілітації та подальшої інтеграції дитини з обмеженими можливостями у суспільство.

Зауважимо, що у більшості випадків виховання дитини-інваліда лягає на плечі матері. Тому вона, як найбільш вразлива категорія населення, теж потребує соціально-психологічної допомоги та підтримки. Вочевидь, жінка, що має на вихованні таку дитину, повинна отримувати якісну допомогу від держави.

Хоча інтерес до процесів соціалізації та соціальної підтримки дітей з особливими потребами в представників різних наукових напрямів значний (Дзоз В., Завгородня М., Наберушкіна Є., Олійник Г., Перфільєва Н., Слосанська Г., Тараскіна, Л. Ярска-Смірнова та ін.), проблема врахування державою потреб та інтересів жінок, які

виховують дітей з інвалідністю в рамках сучасної соціальної роботи є недостатньо вивченою..

Спробуємо розкрити тему, спираючись переважно на існуючі державні розробки, що висвітлюють питання соціальної підтримки дітей з особливими потребами у сучасному українському суспільстві.

Нечисленні, на жаль, посібники і методичні рекомендації велике значення надають процесу соціалізації дитини, підтримці і соціально-психологічній реабілітації дитини і її матері. Наголошується, що через те, що, як правило, догляд за дитиною-інвалідом лягає на плечі матері, то саме від її поведінки, мужності, витримки залежить і доля дитини. Бачучи свою маму бадьорою та веселою, багато дітей здатні навчитися радіти життю. [3, с. 5].

Що стосується чоловіків, батьків дітей-інвалідів, народження дитини з особливими потребами часто сприймається як обмеження його чоловічої гідності. Тому, чимало чоловіків переносять відповідальність за народження дитини-інваліда на жінку. Жінка, залишаючись сам на сам з дитиною-інвалідом має більше обов'язків. Це і догляд за дитиною, і потреба заробляти гроші, і тримати у гарному стані домашнє господарство. Інколи це стає неможливим без сторонньої, зокрема, державної, допомоги.

Наголошується, що у питаннях підтримки жінок має актуальність збереження та розширення соціальних контактів, особливо таких, що мають психотерапевтичну дію, насамперед – це спілкування з іншими матерями, які мають дітей-інвалідів. Позитивне спілкування у клубах, студіях для батьків дітей-інвалідів, проведення спільних дозвільних заходів позитивно впливає на процес реабілітації дитини у сім'ї. [Там само, с. 4].

На сьогодні законодавство України передбачає оформлення постійного догляду з відповідними соціальними виплатами на догляд за дітьми-інвалідами віком до 18 років. Постійний догляд за дитиною-інвалідом віком до 18 років передбачає отримання надбавки на догляд за дитиною-інвалідом віком до 18 років, що призначається структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних рад одному з батьків, усиновителів, опікуну, піклувальнику, які не працюють, не навчаються (крім заочної форми навчання), не проходять службу, не займають виборну посаду і фактично здійснюють догляд за дитиною-інвалідом. Одначе, садиноким матерям надбавка на догляд за дитиною-інвалідом віком до 18 років призначається незалежно від факту роботи, навчання та служби [3].

КЗпП передбачені пільги матерям дітей з інвалідністю. Зокрема:

1) садинокій матері, яка має дитину з інвалідністю, при прийнятті на роботу не встановлюється випробування (частина третя ст. 26 КЗпП);

2) сім'ям, які виховують дитину-інваліда, за потреби поліпшити

житлові умови надається житлове приміщення;

3) матері дитини-інваліда може бути надано один додатковий вихідний День на місяць за рахунок власних коштів підприємства на підставі ст. 9-10 КЗпП України;

4) жінку-матір дитини з інвалідністю заборонено без її згоди тимчасово переводити на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором (частина третя ст. 33 КЗпП), залучати до надурочних робіт (частина третя ст. 63 КЗпП) і направляти у відрядження (ст. 177 КЗпП);

5) на підприємствах і в організаціях для жінок, які мають дитину-інваліда, може встановлюватись за рахунок власних коштів скорочена тривалість робочого часу;

6) на прохання жінки, яка має дитину-інваліда, у тому числі таку, що перебуває під її опікою, власник або уповноважений ним орган (під час прийняття на роботу і згодом) зобов'язаний установлювати їй неповний робочий день або неповний робочий тиждень. Оплата праці в цьому разі проводиться пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку. Робота в умовах неповного робочого часу не тягне за собою будь-яких обмежень обсягу трудових прав працівників;

7) мати дитини-інваліда має право на щорічне надання додаткової оплачуваної відпустки тривалістю сім календарних днів без урахування святкових та неробочих. Щорічна відпустка надається їй за бажанням у зручний для неї час. Крім того, вона має право за бажанням (надається обов'язково) на відпустку без збереження заробітної плати тривалістю до 14 календарних днів щороку;

8) також слід зауважити, що мати, яка народила та виховала до шестирічного віку інваліда з дитинства, матиме право на достроковий вихід на пенсію, але не раніше ніж за п'ять років до досягнення пенсійного віку, передбаченого ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», за наявності не менше ніж 15 років страхового стажу. Час догляду за дитиною-інвалідом зараховується до стажу роботи, що може вплинути на розмір пенсії;

9) допомога по тимчасовій непрацездатності в разі захворювання матері або іншої особи, яка доглядає за дитиною-інвалідом, надається застрахованій особі, яка доглядає за дитиною, з першого дня на весь період захворювання в порядку та розмірах, установлених Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням»;

10) у разі необхідності роботодавець повинен видавати жінкам, які мають дітей з інвалідністю, путівки до санаторіїв та будинків відпочинку безкоштовно або на пільгових умовах, а також надавати їм матеріальну допомогу (ст. 185 КЗпП) [1].

Зауважується, що жінки та діти в усьому світі перебувають у невідгданому становищі з точки зору соціальної влади та впливу, контролю над ресурсами, контролю над своїм тілом та участі в суспільному житті через соціально детерміновані гендерні ролі та стосунки та нерівноправні відносини. У контексті цього дисбалансу виникає гендерне насильство щодо жінок і дітей. Особлива ця тема стосується жінок-інвалідів, дітей-інвалідів, жінок, що виховують дітей-інвалідів та жінок-інвалідів, що виховують дітей-інвалідів [2].

Гендерна нерівність між жінками і чоловіками є основною причиною гендерно зумовленого насильства. Традиційні уявлення, що жінка має слухатись чоловіка, та соціальні норми і стереотипи, які приписують чоловікам та жінкам, певні ролі в суспільстві, часто використовуються, щоб виправдовувати насильство, називаючи його видом контролю чи навіть захисту. Бажання влади та контролю над, переважно, жінками та дівчатами, може містити погрози, домагання, фізичне чи сексуальне насильство, обмеження свободи пересування, права на роботу, права розпоряджатись своїми грошима та посягання на інші права та свободи.

Окремо можна виділити питання надання державою соціального працівника, який буде закріплений за родиною з дитиною-інвалідом [4]. Проблема гендерно зумовленого насильства загострюється в часи збройного конфлікту та у постконфліктному суспільстві. Це стається через підвищений рівень небезпеки, брак верховенства права та брак доступу до послуг для постраждалих від насильства. Також часто сексуальне насильство стає елементом збройного протистояння. Внутрішньо переміщені жінки особливо вразливі до гендерно зумовленого насильства.

Отже, відтворенню гендерно зумовленого насильства проти жінок і дівчат сприяють: - системна дискримінація жінок через їх стать; - гендерні стереотипи. «Звинувачення жертв насильства; - слабкість правової та політичної бази щодо гендерної упередженості; - культурні норми, соціальний тиск на постраждалих та свідків насильства; - низька обізнаність населення про ознаки, прояви та можливі механізми реагування в ситуації насильства, і як наслідок – низька ідентифікація та само ідентифікація» [5, с 45].

Дослідження показують, що діти з обмеженими можливостями, як правило, в 3,6 рази частіше піддаються фізичному насильству і в 2,9 рази частіше піддаються сексуальному насильству, ніж діти, що не є інвалідами.

Держава через органи опіки і піклування, служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей у порядку, встановленому законодавством, надає дитині та особам, які піклуються про неї, необхідну допомогу у запобіганні та виявленні випадків жорстокого

поводження з дитиною, передачі інформації про ці випадки для розгляду до відповідних уповноважених законом органів для проведення розслідування і вжиття заходів щодо припинення насильства (стаття 10 Закону України «Про охорону дитинства»).

Держава гарантує всім дітям рівний доступ до безоплатної правової допомоги, необхідної для забезпечення захисту їхніх прав, на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги (стаття 3 Закону України «Про охорону дитинства»).

Отже, розгляд державних і громадських напрацювань, що висвітлюють питання соціальної підтримки жінок, які опікуються дітьми з особливими потребами, доводить, що у наш час існує необхідність навчання самої сім'ї, яка виховує дитину-інваліда для того, щоб вона стала помічницею у реабілітації та подальшої інтеграції інваліда у суспільство. Держава намагається враховувати потреби та інтереси матері задля можливості виховання нею дитини з інвалідністю, надаються виплати на дитину, пільги, можливість працювати, захист від гендерного, фізичного та сексуального насильства.

Список використаних джерел

1. Гарантії одиноких батьків та матерів у трудовому праві. Газета «Закон і Бізнес» / - URL: Режим доступу: <https://zib.com.ua/ua/print/79137-garantii-odinokih-batkiv-ta-materiv-u-trudovomu-pravi.html>

2. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник/ Андрєєнкова В. Л., Байдик В. В., Войцях Т. В., Калашник О. А. та ін. – К.: ФОП Нічога С. О. 2020. 196 с.

3. Методичні рекомендації щодо навчання батьків основ організації догляду за дітьми-інвалідами, 2013 р. 39 с.

4. Посібник «Як надати першу допомогу особам, які пережили гендерне насильство» 2020 р., МОМ, УВКБ ООН та ЮНІСЕФ

5. Violence against with disabilities: legislation, policies and programmes in the EU (2015) European Union Agency for Fundamental Rights, веб-сайт / - URL: Режим доступу: <https://childhub.org/uk/child-protection-online-library/nasilstvo-schodo-ditey-z-obmezhenimi-mozhlivostyami-rezyume-platformi-iz-zakhistu-ditey>

Скіпальська Галина Богданівна,
*аспірантка кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Київського університету імені Бориса Грінченка;*

Полівко Галина Богданівна,
*кандидат психологічних наук,
асистент кафедри соціальної роботи
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ НАДАВАЧІВ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Актуальність. Феномен гендерно зумовленого насильства (ГЗН) під час війни та збройних конфліктів завжди був та залишається широко поширеним явищем в різних регіонах світу. ГЗН може приймати багато різних форм, які часто використовуються як засіб ведення війни, в тому числі зґвалтування, поневолення, примусову вагітність чи аборт, викрадення та торгівлю людьми, примусове оголення тіла, передача захворювань та інші. Постконфліктні суспільства також стикаються з практиками гендерно зумовленого насильства, а зґвалтування та інші форми сексуального насильства виступають одними з основних факторів, що підривають постконфліктні процеси мирного врегулювання. Важливо зауважити, що часто першими, хто приходить на допомогу постраждалим, є спеціалісти організацій громадянського суспільства (ОГС), котрі швидко беруться за впровадження нових програм, проєктів допомоги постраждалим особам, та розробляють рекомендації, з врахуванням досвіду міжнародних організацій.

Особливо значущими такі програми та рекомендації є в період війни, що спровокувала російська федерація. Після повномасштабного вторгнення, ми зіштовхнулися з жахливою статистикою випадків насильств, зґвалтувань та катувань жінок та дітей, чоловіків та навіть людей похилого віку. Ця війна показала нам жорстоке ставлення російської армії до наших громадян. Нині ми можемо спостерігати численні звернення українців щодо випадків гендерно-зумовленого, в тому числі сексуального насильства та зґвалтування [1]. Варто зауважити, що сексуальне та інші форми гендерного насильства щодо наших осіб є чинниками ризику для їхнього психічного здоров'я, психосоціального благополуччя, особливо. Тому робота організацій громадянського суспільства нині повинна бути спрямована на запобігання насильству та активізації заходів з профілактики в районах активних бойових дій. І ми розуміємо, що саме така робота є доволі складною та багатогранною, адже при ній варто пам'ятати про скривлений психотип російського військового, який немає критеріїв відбору у здійсненні злочину під час перебування на українській території. Тому спеціалісти, волонтери мають докладати зусиль щодо

інформування постраждалих стосовно ризиків спричинених війною, щодо захисту постраждалих вдома на тимчасово-окупованих територіях, поза їхнім домом, і на шляху до безпечних місць, притулків, центрів прийому тимчасово переміщених осіб і на кордонах.

Відповідно **мета** написання тез полягає у аналізі правового статусу жінок та дітей, їхнього соціального та психологічного захисту та розробці рекомендацій щодо запобігання ґендерно-зумовленому насильству в умовах війни в Україні.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабна війна в Україні спричинила гуманітарну катастрофу, яка охоплює зараз різні сфери життя суспільства, в тому числі зазнають змін питання соціального захисту та підтримки, тих хто найбільше постраждав від війни та був змушений покинути свої домівки. Варто зауважити, що таких осіб понад чверть населення України, у тому числі понад 7,7 мільйона осіб, які зараз вважаються внутрішньо переміщеними особами, і понад 5,2 мільйона людей, які перетнули кордони, щоб шукати безпеки в інших країнах, більшість із них жінки та діти. Характерно, що майже дві третини дітей в Україні стали переселенцями [2].

Зауважимо, що переміщені жінки, що страждають внаслідок конфлікту чи війни, мають втричі вищі показники ГЗН, ніж будь-які інші постраждалі особи.

Коли йдеться про таку категорію осіб неможливо опускати психологічний складник у допомозі та захисті. Це нині має відбуватися за участі кваліфікованих спеціалістів, фахівців соціальної сфери, психологів, психотерапевтів, котрі знають про травму, можуть з нею працювати і стануть ланкою між супротивом жінки на відмову від допомоги до дійсно повноцінного її захисту.

Важливо зараз виділити діяльність громадянського сектору, що забезпечує та закриває значущу прірву нинішньої гуманітарної катастрофи. Їхня діяльність безсумніву є ресурсом до наповнення та розширення деяких складових держави. Водночас неможливо опускати і той факт, що кваліфікована допомога у таких організаціях на перші місяці повномасштабного вторгнення зменшилася, адже їхня діяльність тісно перепліталася з волонтерською допомогою. Так, ОГС були змушені внести суттєві корективи у свої програми та діяльність у відповідь на кризу, спричинену війною. 66% ОГС зараз надають нові послуги та виконують заходи, над якими вони раніше ніколи не працювали [3].

На численні порушення прав жінок і дівчат в наслідок воєнних дій в Україні, МБФ «Українська фундація громадського здоров'я» за підтримки ООН Жінки в Україні, у квітні створила платформу SafeWomenHUB, для надання невідкладної психологічної, гуманітарної та соціально-правової допомоги жінкам та дівчатам, які постраждали від війни, та підвищення їх обізнаності щодо запобігання сексуальному насильству, сексуальній експлуатації та торгівлі

людьми. Соціальні працівники та психологи платформи надають послуги переміщеним всередині країни та за кордоном жінок та дівчат, які пережили сексуальне насильство та експлуатацію, постраждали від торгівлі людьми, а також насильства від інтимного партнера.

Аналіз проблемного поля щодо насильства в сьогоденному просторі та зростання його чисельності обґрунтовує потребу у написання та розробці **рекомендацій щодо запобігання ґендерно-зумовленому насильству в умовах війни**. Зазначимо, найважливіші з них, які стосуються сфери соціальної роботи:

1. Пристосувати системи захисту до потреб груп ризику, щоб забезпечити безпеку всіх жінок та дівчат від ГЗН в Україні.

2. Посилити захист від ГЗН під час евакуації, уздовж гуманітарних коридорів, на контрольно-пропускних пунктах та при перетині кордонів. Необхідно вжити підвищених заходів для захисту жінок і дітей, що подорожують самотужки маршрутами переміщення.

3. Забезпечити обов'язкове ґендерно-чутливе навчання для персоналу, який задіяний в гуманітарному реагуванні в Україні. Усі працівники гуманітарних організацій повинні пройти ґендерно-чутливе навчання із захисту від сексуальної експлуатації та наруги (ЗСЕН) та інших форм ГЗН, у тому числі щодо дотримання етичних кодексів поведінки та зобов'язань за звітністю. Повинні бути створені адекватні системи нагляду та підзвітності гуманітарного персоналу.

4. Сприяти розвитку жіночого лідерства та економічної спроможності.

Щодо підвищення скринінгу, виявлення, перенаправлення та надання допомоги для постраждалих від ГЗН рекомендації мають бути такими:

1. Інвестувати в місцеві ОГС та зміцнювати існуючі державні структури, що займаються профілактикою та реагуванням на ГЗН. Мережа реагування на ГЗН, створена до війни, зазнала серйозних викликів. ОГС є найважливішими суб'єктами у відновленні та активному втручанні з надання термінової допомоги та довгострокового відновлення постраждалим. Гнучкі, швидко-реагуючі фінансові ресурси повинні підтримувати місцеві ОГС для усунення безпосередніх прогалин у догляді та впровадження стійких рішень.

2. Інтегрувати питання виявлення, перенаправлення випадків ГЗН в систему медичної, соціальної та гуманітарної допомоги через навчання та тренінги.

3. Розвивати кризові мобільні служби для надання спеціалізованої психологічної, соціальної, медичної, гуманітарної допомоги для постраждалих від ГЗН. Доступні скринінги і перенаправлення є первинним показником відповіді ГЗН. Це надасть можливість жінкам, запропонувати негайні короткострокові послуги і з'єднати їх до необхідних ресурсів.

4. Посилити інформаційно-просвітницьку роботу з подолання стигми, пов'язаної із сексуальним насильством.

5. Підтримувати та задовольняти потреби сімей, включаючи сім'ї нинішніх та колишніх воєнних, з метою запобігання насильству з боку сексуального партнера та інших видів домашнього насильства. Домашнє насильство за умов конфлікту посилюється стресовими чинниками війни. Забезпечуючи доступ до ПСД, можна запобігти ескалації насильства в сім'ї.

6. Посилити процедури реагування на сексуальне насильство. Створення чітких протоколів надання допомоги після зґвалтування для працівників поліції та гуманітарних організацій, а також широке розповсюдження наборів для надання допомоги після зґвалтування є невідкладним завданням, враховуючи обмежені послуги, доступні для жертв зґвалтування в Україні.

Такі рекомендації допоможуть гуманітарному сектору в тому числі ОГС здійснювати свою роботу у напрямку насильства дієвими шляхами, з дотриманням усіх можливих протоколів та, по можливості, запобігати проявам насильства у місцях підвищеного ризику.

Список використаних джерел

1. Уповноважена повідомила про сексуальні злочини рашистів – це геноцид українського народу з особливою жорстокістю. URL : https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-povidomila-pro-seksualni-zlochini-rashistiv-ce-genocid-ukrayinskogo-narodu-z-osoblivoyu-zhorstokistyu (дата звернення: 23.05.2022).

2. Ukraine flash appeal (march-august 2022) / URL : <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-flash-appeal-march-august-2022-enruuk> (дата звернення 24.05. 2022).

3. Швидка оцінка: вплив війни в Україні на організацію жіночого громадянського суспільства. URL: https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2022/03/Rapid-Assessment-Womens-CSOs_UKR.pdf (дата звернення 24.05.2022).

Солошенко Ольга Михайлівна,
студентка спеціальності 231 Соціальна робота
Київського університету імені Бориса Грінченка;

Швед Ольга Володимирівна,
кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ)

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОПЕРАТОРІВ СЛУЖБИ «102» ЩОДО ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ

В умовах сьогодення суспільство відносить психологічні, фізичні, сексуальні та економічні прояви насильства до серйозного порушення прав людини, незважаючи на це, для України проблема протидії гендерно зумовленому насильству і досі залишається актуальною. За даними річного звіту Національної поліції України за 2021 рік [1, с. 7], було зафіксовано близько 325 599 заяв про вчинення домашнього насильства та / або насильства за ознакою статі. При цьому, згідно з основними досягненнями Національної поліції України, у межах реалізації стратегічних напрямів Національної стратегії у сфері прав людини [4, с. 4-5]. Збільшення звернень потерпілих від насильства є сталою тенденцією, яка зберігається з року в рік, і це є гарним показником, який говорить про те, що люди (особливо жінки) вже не хочуть потерпати від насильства, а звертаються за захистом.

Викорінення в суспільстві будь-яких проявів насильства є невід'ємною умовою сталого розвитку країни. Суб'єктами та об'єктами гендерно зумовленого насильства виступають і чоловіки і жінки, проте, саме жінки частіше виступають жертвами. Згідно до ст. 1 Декларації ООН викорінювання насилля щодо жінок [7, с. 2], термін «насильство щодо жінок» розуміється як: «будь-який акт насильства, здійснений за ознакою статі, якій завдає або може завдати фізичної, сексуальної чи психологічної шкоди або страждання жінкам, а також загрози здійснення таких актів, примус чи свавільне позбавлення волі як в громадському, так і в приватному житті». Законодавство України [6] розглядає синонімічний до вищезгаданого термін «насильство за ознакою статі», яке визначають як «діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать...». З огляду на розглянуті терміни, можна дійти висновку, що гендерне насильство часто сприймається як насильство щодо жінок, в якому агресорами переважно виступають чоловіки. Це може бути спричинено тим, що жінки, як правило, виступають суб'єктом психологічного насильства, а чоловіки чинять насильство

будь-якого типу, і вони, як правило, страждають від насильства (беруть участь у вуличному насильстві, розбоях та ін.).

Протидія насильницьким злочинам буде ефективною лише за умови впровадження комплексних заходів на різних рівнях. З метою подолання та протидії гендерно зумовленому насильству відома дослідниця О. Ломакіна [3, с. 9] вважає за необхідне створити дієвий механізм злагодженої роботи суб'єктів уповноважених органів. Водночас із цим вчені Г. Скіпальська та Т. Лях [8, с. 13] схиляються до думки, що органи державної влади та організації громадянського суспільства мають вибудувати свою діяльність, аби одна доповнювала іншу. Наразі основними обов'язками із надання допомоги постраждалим від насильства належать Національній поліції України.

Дієвою ланкою системи у подоланні даного явища ми вважаємо роботу телефонних «гарячих» ліній, які анонімно надають консультаційну допомогу. Служба «102» є ключовим координаційним пунктом поліції в Україні, через операторів проходять звернення громадян, вони фіксують всі повідомлення про правопорушення, у тому числі надання допомоги жертвам домашнього насильства та гендерно зумовленого насильства. Консультування на телефонах довіри надається відповідно до міжнародних стандартів і вимог, а консультативну допомогу надають висококваліфіковані фахівці, які пройшли відповідну професійну підготовку. Головним завданням операторів є забезпечення належного реагування на запит постраждалих щодо факту насильства, інформування та консультування з питань запобігання та протидії домашньому та гендерному насильству. Як правило, оператори правоохоронних органів мають справу із вразливою категорією людей, особами, які переживають негативні емоційні стани і потребують екстреної допомоги.

Не можна заперечувати того факту, що однією з вирішальних умов з попередження та протидії гендерно зумовленому насильству є високоякісна робота з надання допомоги та підтримки постраждалим особам. Від рівня професіоналізму операторів та диспетчерів служби оперативного реагування залежить швидкість прийняття рішень для вирішення складних ситуацій та якість надання допомоги постраждалим. Погоджуючись із твердженням вченої О. Перунової [5, с. 217], яка в своєму дослідженні наголосила на тому, що протидія гендерно зумовленому насильству повинна починатись ще на початку підготовки фахівців до служби в органах влади. Поліція є провідною ланкою між «жертвою» та судом, адже є першим контактним інститутом із постраждалою особою. Варто зазначити основні професійні вміння та навички, якими мають володіти оператори та диспетчери служби «102»: комунікативна інтенсивність роботи, оперативність у реагуванні на запити, необхідність у дотриманні законності, прав і свобод громадян, тактовне ставлення до

них, володіння психологічними практиками, знання нормативно-правової бази, володіння державною та іноземними мовами та ін.

Для забезпечення професіоналізму є важливим розробка і впровадження регулярних навчальних програм для працівників правоохоронних органів, фахівців інших сфер. Тренінгові програми – один з найефективніших способів відпрацювання та вдосконалення практичних навичок. Професійне середовище є сферою самопізнання та самореалізації кожної людини, а набута кваліфікація впливає на професійну діяльність людини. Під час виконання своїх професійних обов'язків людина розвивається, здобуває досвіду, постійно навчається новому, набуває нові вміння та навички. Зокрема, проходження курсів підвищення кваліфікації закладає в собі набуття досвіду та відпрацювання практичних вмінь. Як правило, подібні навчання проводять фахівці ГО, вони навчають не лише працівників поліції, а й дуже широке коло спеціалістів, дотичних до проблеми домашнього насильства: медиків, юристів, суддів, соціальних працівників, та волонтерів інших ГО [2, с. 80]. При цьому, вкрай важливим є впровадження якісної системи моніторингу та оцінки, з метою своєчасного подолання небажаних тенденцій у діяльності, удосконалення програм. Без оцінки ефективності програм не можна стовідсотково стверджувати про якісну підготовку фахівців, про важливість впровадження подібних програм підвищення професійної компетентності.

Отже, проблема протидії гендерно зумовленому насильству визнана не лише в Україні, а й у міжнародних спільнотах, як один із пріоритетних напрямів гендерної політики. Хоч, наша держава законодавчо і запроваджує нові шляхи запобігання домашньому насильству та насильству за ознакою статі, реалізовує заходи, як для потерпілих, з метою їхньої підтримки, так із кривдниками, з метою зміни їхньої поведінки. Суттєвою допомогою у подоланні гендерно-зумовленому залишається робота операторів служб «102», однак від професійної компетентності цих фахівців, які надають консультативну допомогу залежить ефективність роботи усього механізму протидії гендерно зумовленому насильству. Якість роботи підтримується навчанням, підвищенням кваліфікації консультантів, тому необхідно відстежувати та перевіряти і якість навчання, об'єм наданої інформації та кількість тих, хто пройшов спеціальну підготовку перед тим, як надавати допуск фахівців до проведення консультацій на телефоні «102». На нашу думку даний механізм оцінки ефективності професійної підготовки фахівців ще знаходиться на етапі становлення та потребує подальшого вивчення та удосконалення.

Список використаних джерел

1. *Звіт про результати роботи Національної поліції України у 2020 році.*
URL: https://www.npu.gov.ua/assets/userfiles/files/zvity/zvit-npu-za-2020-rik_com.pdf.

2. Левченко К. Б., Швед О. В. Громадські організації України в системі запобігання та протидії домашньому насильству. *Право і безпека*. 2020. № 1 (76). С. 74-82.

3. Ломакіна О. В. Теоретичні засади дослідження в Україні понять «домашнє насильство та «насильство за ознакою статі». *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 1. С. 1-12.

4. Основні досягнення Національної поліції України у межах реалізації стратегічних напрямів Національної стратегії у сфері прав людини. Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://www.npu.gov.ua/activity/zviti/dotrimannya-prav-lyudini/#panel-1-1> (дата звернення: 19.05.2022).

5. Перунова О. Основні принципи загально-профілактичних заходів у сфері гендерно зумовленого насильства. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 215-219.

6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV : станом на 7 січ. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 19.05.2022)

7. Резолюція 36/55 Генеральної Асамблеї ООН «Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії чи переконань» : Резолюція Організації Об'єднаних Націй від 25.11.1981 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_284#Text (дата звернення: 19.05.2022).

8. Скіпальська Г. Б., Лях Т. Л. Діяльність громадських та благодійних організацій, спрямована на допомогу постраждалим від домашнього насильства, в умовах пандемії COVID-19. *ResearchGate*. 2021. С. 1-15. – URL: <https://www.researchgate.net/publication/354926270>. (дата звернення: 19.05.2022).

Секція 5 ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМ'Ї ТА ДИТИНИ

Волошенко Марина Олександрівна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Державного університету «Одеська політехніка»*

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ БАКАЛАВРІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Одне з основних завдань сучасної освіти – підвищення її якості. Вирішення цього завдання пов'язане з подоланням суттєвих проблем, які є в українській освіті. До найважливіших можна віднести: орієнтацію навчання здобувачів, які навчаються за спеціальністю «Соціальна робота», на знаннєву модель вищої професійної освіти; недостатню увагу під час проходження практики здобувачів на діяльнісно-компетентні результати; перевагу у змісті навчання фундаментально-теоретичної підготовки; недостатню спрямованість на особистісний розвиток здобувачів. У гнучкому сучасному світі праці втрачається ідентифікація стійких спеціальностей, а самі вони набувають характеру короткострокових «пакетів компетенцій». У моделі випускника ЗВО початком інтеграції виступають компетенції.

Компетентнісний підхід – це навчання, що розглядає як пріоритет формування в навчального комплексу надпредметних, універсальних умінь і здібностей, які дозволяють реалізувати різні види діяльності. Згаданий підхід акцентує увагу на результаті освіти, причому розглядають не суму засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних проблемних ситуаціях. Компетентнісний підхід передбачає орієнтацію на майбутнє, яка проявляється у можливості побудови своєї освіти з урахуванням успішності в особистій та професійній діяльності.

Поняття «компетентність» та «компетенція» є запозиченими із зарубіжної педагогічної літератури. На Заході компетентні технології в освіті виростили з роздумів та дій, спрямованих на подолання недоліків традиційного, орієнтованого на знання навчання. Водночас увагу звертали на позицію споживачів продукту освітнього процесу: ринок праці сформував запит на якість, які повинен мати випускник освітнього закладу.

Компетентність асоціювалася з успішною поведінкою в нестандартних ситуаціях, що передбачають неформалізовану взаємодію з партнерами, з вирішенням невизначених чи заплутаних завдань, з оперуванням суперечливою інформацією, з динамічними та складно інтегрованими процесами, керування якими потребує теоретичного знання.

Одним із основоположників ідеї компетентнісного підходу в освіті був представник прагматичної філософії початку двадцятого століття Дж. Дьюї [1, 4]. Він розкритикував традиційну школу й підкреслив практичну спрямованість навчання. Не використовуючи терміна «компетентність», Дж. Дьюї однак виступав за розвиток у тих, що навчаються, саме тих якостей, які допоможуть їм досягти практичного успіху в житті та самостійно здобувати потрібні в конкретній ситуації знання [1, 4]. Ідеї Дж. Дьюї набули широкого поширення у ХХ столітті і мали великий вплив на формування американської та європейської освітніх систем.

Незважаючи на глибоке коріння «трудового виховання» в Україні, наша країна пішла дещо іншим шляхом у формуванні основних цілей та стратегій в освіті. Цю стратегію можна назвати фундаменталізацією української освіти. Для будь-якої спеціальності в нашій країні характерна установка – дати якнайбільше теоретичних, фундаментальних знань, сформувати методологічну культуру випускника. Навчальні плани будь-якої спеціальності у ЗВО укладали та укладають за дедуктивним методом: на першому курсі здобувачі проходять «загальні» предмети і лише на старших курсах починаються профільні предмети та предмети, орієнтовані на вирішення конкретних прикладних завдань. Логіка навчального плану: від загального до приватного. Існує думка, що опанувавши «загальні» поняття, можна освоїти конкретні технології та методики. Дедуктивний підхід до побудови навчального плану призводить до того, що, приходячи на практику на першому, другому, третьому курсі, студент не володіє прикладними методиками у своїй діяльності.

Система вищої професійної освіти зазнає суттєвих змін. Це ставить університетську освіту перед необхідністю нового осмислення та запровадження компетентнісного підходу. У сучасних умовах під час підготовки фахівців із соціальної роботи формування різноманітних компетенцій набуває особливої значущості й суттєво сприяє визначенню критеріїв оцінки якості освіти в даній галузі. З одного боку, існує нагальна потреба формування професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, що дозволяє їм ефективно працювати із соціально вразливими категоріями громадян, з іншого боку, ще недостатньо розроблені наукові засади формування професійної компетентності фахівця із соціальної роботи, зміст, форми та методи такої підготовки спеціаліста у ЗВО.

Криза традиційної знаннєвої парадигми освіти, пов'язана, зокрема, і з швидким старінням інформації у світі, змушує перейти на компетентнісну парадигму, яка спрямовує на можливості здобувачів швидко орієнтуватися у світі, що змінюється, і застосовувати практично затребувані професійні та соціальні функції. Компетентнісний підхід орієнтований на досягнення певних результатів, набуття значних компетенцій.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що більшість вчених [2, 3] вважають перехід на компетентнісну модель вищої професійної освіти своєчасним та виправданим, оскільки вона забезпечує інтегральний результат підготовки випускника. Крім того, використання компетенцій в українських ЗВО надає реальну можливість зіставлення та сумісності результатів вищої освіти із загальноєвропейськими та світовими освітніми стандартами. Однак, водночас важливо не захоплюватися зайвою деталізацією компетенцій та зведенням їх до практичного досвіду, а, спираючись на вітчизняні традиції фундаментальності, наступності та системності змісту освіти, розробляти свої оригінальні технології реалізації компетентнісного підходу у закладі вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Дьюї Д. *Досвід і освіта* / пер. з англ. Марії Василечко. Львів. Кальварія. 2003. 84 с.
2. П'ятакова Г. П. *Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі: навчально-методичний посібник для студентів та магістрантів вищої школи*. Львів. Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 55 с.
3. *Сучасні тенденції і пріоритети компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти : збірник науково-методичних праць* / за заг. редакцією В. Є. Литнєва, Н. Є. Колесник, Т. В. Завязун. Житомир. «Полісся», 2016. У 3-х ч. Ч. I. 270 с.
4. J. Dewey. (1980). *Art as experience*. Library of Congress Catalog. New York, USA: First Perigee Printing. 355 p.

Гвоздьова Ульяна Анатоліївна,
магістранта спеціальності 231 Соціальна робота
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди;

Костіна Валентина Вікторівна,
доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З СІМ'ЄЮ З ПРОФІЛАКТИКИ ПІДЛІТКОВОЇ ЖОРСТОКОСТІ

Соціально-педагогічна робота з сім'єю є важливим напрямом запобігання появи багатьох проблем як у дитячому й молодіжному середовищі так і у сучасному суспільстві в цілому. За результатами досліджень А. Конончук «90 % батьків вважають проблему жорстокого поводження з дітьми актуальною та важливою, в той час як 20 % опитаних не проти використання фізичних покарань, якщо дитина цього заслуговує; 40 % батьків вважають покарання справедливим методом виховання, якщо дитина в чомусь винна, і зовсім не важливо, фізичне воно чи моральне; 20 % респондентів висловили думку, що фізичне покарання дозволяє за короткий час навчити дитину розуміти, що таке «добре», а що таке «погано»[7, с. 169-170]. Науковці стверджують, що наслідки жорстокого поводження з дітьми у сім'ї завжди завдають серйозної шкоди як фізичному так і психічному здоров'ю дітей, а також можуть трансформуватися у виявлення такої поведінки у майбутньому, що зумовлює необхідність здійснення своєчасної профілактичної роботи з сім'єю, яку мають здійснювати соціальні педагоги закладів загальної середньої освіти та інших соціальних інституцій. Враховуючи вищезазначене, важливим напрямом у підготовці майбутніх фахівців соціальної галузі до запобігання жорстокої поведінки підлітків є формування їхньої готовності до роботи з профілактики жорстокості саме в сімейному середовищі.

З метою підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до відповідного напрямку професійної діяльності нами здійснено аналіз наукової та навчально-методичної літератури та визначено, що сім'я – це соціальне утворення, яке має на кожному історичному етапі розвитку суспільства свої особливості й традиції, а також специфічні характеристики національної культури. Аналіз наукової літератури [1, 2, 3, 5, 6, 7] показав, що жорстоке поводження з дітьми в сім'ї завжди існувало в суспільстві, тому знаходження шляхів його запобігання та подолання є актуальною

проблемою соціально-педагогічної теорії та практики. Науковці стверджують, що наслідками розповсюдження цього явища є такі: діти виростають агресивними та жорстокими; поширеним у підлітковому середовищі є явище булінгу та правопорушень; навколишнє середовище зумовлює розвиток дитини, становлення її характеру, - а отже задля запобігання поширенню явища жорстокості серед підлітків потрібно проводити якісну просвітницьку роботу з батьками дитини, щоб вони змогли сформувати у дитини розуміння необхідності дотримуватися поважних стосунків і толерантного та доброзичливого ставлення до однолітків і дорослих.

Як зазначають дослідники, «соціальна профілактика повинна мати комплексний характер, ґрунтуватися на своєчасному виявленні та виправленні негативних інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних факторів, що зумовлюють появу жорстокого поведіння та насильства, метою якої є не лише попередження жорстокого поведіння, а створення умов для повноцінного функціонування сім'ї та життєдіяльності її членів» [7, с. 160]. Науковці доводять, що соціальна профілактика сімейної жорстокості спрямована на збереження у майбутньому психологічного здоров'я підлітків, формування у них розуміння відповідального батьківства, розуміння інтересів дітей у сім'ї, умов безпечного їх розвитку в сімейному середовищі. Дослідники зазначають, що для здійснення ефективної профілактичної діяльності соціального педагога з питань попередження жорстокого поведіння батьків з дітьми в сім'ї важливими є декілька етапів [7, с. 161-162]: 1) виявлення дітей, які мають психічні проблеми, проблеми у спілкуванні, погано навчаються (використовуються анкети, тести для виявлення сімейної ситуації та стилю виховання тощо); 2) виявлення батьків, які порушують права своїх дітей, прищемляють їх інтереси, не дають можливості висловлювати свою думку, застосовують психологічне чи фізичне насильство, люблять застосовувати фізичні покарання (соціальний педагог повинен вміти визначати наскільки сильно виражена вербальна чи невербальна агресія стосовно дитини, роздратування); 3) виявлення особливостей сімейного виховання та стосунків між батьками в тих сім'ях, де виявлено порушення прав дітей (профілактика повинна бути спрямована на виявлення слабких і сильних сторін сім'ї).

Аналіз та систематизація наукової літератури засвідчили, що дослідниками визначено такий методичний інструментарій у роботі з сім'єю [1, с. 9; 7, с. 166]: індивідуальні методи (консультації та психотерапевтичні бесіди з батьками та дітьми); групові методи (семінари, відеолекторії, зустрічі зі спеціалістами, групи самопомоги та тренінгові заняття, як окремо для батьків та дітей так і разом); основні форми організації профілактичної роботи соціального педагога щодо жорстокого поведіння батьків з дітьми (профілактичні

програми, профілактичні заходи); а також представлено класифікацію за спрямованістю на анімаційні (фестивалі, марафони, форум-театр тощо); інформаційні (зібрання, пресконференції, презентації, виставки); навчальні (бесіди, тренінги, лекції, практикуми, заняття); методичні (семінари, круглі столи); дослідницькі (опитування, анкетування, тестування). Використання наведеного методичного інструментарію в процесі проєктування методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактичної роботи з запобігання поширення жорстокості серед підлітків забезпечуватиме підвищення якості їхньої професійної підготовки до комплексного вирішення зазначеної проблеми.

А. Конончук визначено такі причини низької ефективності використання різних форм та методів профілактики жорстокого поводження з дітьми [7, с. 168]: 1) виникнення кризових явищ в сім'ї, що призводять до порушення її функціональності;. 2) пізне діагностування жорстокого поводження з дитиною, що спричиняє наявність психологічних та фізичних проблем в здоров'ї дитини та руйнування сімейно-родинних стосунків між членами родини; 3) недосконалість організаційних засад соціально-педагогічної профілактики (недотримання технологій діяльності та принципів, відсутність проміжної оцінки профілактики тощо).

Узагальнення науково-методичної літератури з питань підготовки майбутніх фахівців для здійснення соціально-педагогічної діяльності з профілактики жорстокого поводження з дітьми та молоддю засвідчив наявність такого інструментарію [4, с. 121-192, 251-279; 5, с. 150-163; 6, с. 50-188]: матеріали для підготовки тренерів з питань попередження насильства в сім'ї (техніки та прийоми, які використовуються під час тренінгу з підготовки фахівців); здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї (вправи, міні-лекції, рольові ігри тощо); матеріали програми циклу тренінгів для педагогічних працівників(-ць) закладів освіти «Запобігання та протидія проявам насильства над дітьми» та для батьків здобувачів освіти та персоналу закладу освіти «Протидія та реагування на випадки насильства над дітьми»; тренінговий курс для освітян та програма «Соціально-педагогічна робота з попередження жорстокого поводження з дітьми» тощо. Використання елементів розробленого науковцями та практиками інструментарію в процесі підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі дозволить, на наш погляд, забезпечити розвиток у здобувачів вищої освіти мотиваційної, когнітивної та практичної готовності майбутніх фахівців до здійснення діяльності з сім'єю з профілактики жорстокості серед підлітків.

Перспективним напрямом наукового дослідження є експериментальна перевірка розробленого методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до

соціально-педагогічної профілактики жорстокості підлітків у закладах загальної середньої освіти.

Список використаних джерел

1. Видиш М. М. Аналіз соціально-педагогічної роботи із сім'ями. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер.: Педагогічні та психологічні. Хмельницький : НАДПСУ, 2008. № 46. Ч. 2. С. 93-97.

2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь: Універсум. 2012. 536 с.

3. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навчальний посібник для ВНЗ. Київ: Видавничий Дім «Слово». 2008. 240 с.

4. Запобігання насильству в сім'ї у діяльності фахівців соціальної сфери: навчально-методичний посібник / Авт. кол.: Бондаровська В. М., Булах Л. В., Журавель Т. В. та ін. / За заг. ред. Бондаровська В. М., Бордіян Я. І., Журавель Т. В., Пилипас Ю. В. Київ: ТОВ Видавничий дім «КАЛИТА». 2014. 282 с.

5. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник/ Андрєєнкова В. Л., Байдик В. В., Войцях Т. В., Калашник О. А. та ін. Київ: ФОП Нічога С. О. 2020. 196 с.

6. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми: методичний посібник для освітян / Авт.: Журавель Т. В., Кочемировська О. О., Ясеновська М. Е. / За заг. ред. Безпалько О. В. Київ: ТОВ "К.І.С.", 2010. 242 с.

7. Соціальна робота з сім'ями: теорії, моделі, ефективні практики: колективна монографія. Волинський національний університет імені Лесі Українки / За редакцією В. Петровича, С. Чернети. Луцьк: ФОП Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2021, 342 с.

Гіленко Дарина Андріївна,

магістрантка спеціальності 231 Соціальна робота
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ

Інтенсифікація професійної діяльності педагогів, інформаційні, комунікативні, емоційні перевантаження, виснаження адаптивних ресурсів актуалізують проблему збереження їх фізичного та психічного здоров'я, забезпечення стійкості до професійно зумовлених захворювань і розладів, зокрема професійного вигорання. Цей феномен поширюється серед представників багатьох соціономічних професій, до яких належать і фахівці навчально-реабілітаційних центрів – загальноосвітніх навчальних закладів, метою діяльності яких є реалізація права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними вадами розвитку, їх інтеграція в суспільство шляхом здійснення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток та корекцію порушень.

У науковому світі очевидним є той факт, що найбільш схильні до вигорання педагоги, котрі є трудоголіками і невротичними перфекціоністами, яких відрізняє загострене прагнення до досконалості, як особистісної, так і професійної, категоричне неприйняття усього, що не відповідає їхнім стандартам досконалості, що нівелює задоволення від праці (хоча інші можуть оцінювати її як бездоганну), їх переслідує постійне відчуття неповноцінності та вразливості, акцентований прояв прагнення до самоактуалізації в професії, хронічний суб'єктний дискомфорт. Також, передумовами формування професійного вигорання можуть виступати висока відповідальність, покладена на педагогів з боку суспільства та родини за життя й здоров'я, виховання і навчання дітей, психічні перевантаження, дисбаланс між затратами та винагородою тощо [1; 2].

На нашу думку, основними передумовами й чинниками професійного вигорання фахівців навчально-реабілітаційних центрів в Україні є: висока відповідальність, покладена на них з боку суспільства та родини за життя, розвиток, адаптацію, виховання, навчання, психічне здоров'я вихованців; щоденні психічні перевантаження, дисбаланс між затратами та винагородою; широке коло обов'язків; необхідність високого емоційного включення в роботу; жорсткі часові рамки; віддаленість результатів праці у часі; рольові конфлікти; суворий контроль з боку адміністрації; невизначеність і невідповідність психогігієнічних норм; слабе нормативне регулювання (навантаження, розклад, стимулювання тощо), поведінка вихованців та ін. Окрім цього, фахівцями навчально-реабілітаційних центрів у нашій країні є переважно жінки, тому до названих професійних чинників слід додати ще й родинні обов'язки, дефіцит часу для сім'ї, що викликає постійний емоційно та фізично напружений стан, ситуацію постійного компромісного балансування між роботою і сім'єю, що посилює психоемоційну напругу, фізичне та психічне виснаження.

Чисельні дослідження показали, що «вигорілим» педагогам притаманні такі деструктивні властивості: напруженість, дратівливість, конфліктність, агресивний самозахист, втомлюваність, емоційна лабільність, поява негативних рис характеру, погіршення психосоматичного здоров'я, пригнічення творчої активності, почуття самотності; зниження професійних спроможностей, а відтак, вдоволення від своїх досягнень, від життя загалом; порушення адекватності емоційного реагування, емпатії (зниження або втрата спроможності співчувати), рефлексії, самооцінки, нормативної поведінки, взаємин; руйнування навичок комунікативної компетентності; зниження мотивації професійної діяльності, пізнавального інтересу, а відтак самооцінки; деструктивна зміна ціннісних орієнтацій; внутрішньо-особистісні та групові конфлікти; цинічне дистанціювання від проблем та інтересів вихованців, зниження рівня мотивації щодо їх розвитку; професійна неефективність,

пов'язана з усвідомленням неспроможності нести відповідальність за поведінку та навчання дітей, показувати відповідний приклад тощо [3; 4].

На нашу думку, важливою є соціально-педагогічна профілактика професійного вигорання фахівців навчально-реабілітаційних центрів, адже ціна зазначеної проблеми дуже висока не лише для них самих, а й для всіх, з ким вони взаємодіють, тому що його негативний стан механізмом емоційного зараження передається вихованцям, їхнім батькам, колегам, членам власної сім'ї та ін. Це спричинює підвищення рівня невротизації вихованців, блокування й послаблення когнітивних і вольових процесів, що вельми негативно впливає на ефективність їхнього виховання та навчання.

Соціально-педагогічна профілактика професійного вигорання фахівців навчально-реабілітаційних центрів має спрямовуватись на формування позитивної мотивації професійної діяльності фахівців навчально-реабілітаційного центру, яку мають утворювати: любов і відповідальне ставлення до дітей, почуття професійного та громадянського обов'язку, інтерес і до результатів, і до змісту праці, захоплення нею, задоволення від спілкування з дітьми, усвідомлення високої місії вихователя тощо. Негативними ж є егоїстичні та корисливі мотиви, якщо тільки вони «тримають» фахівця у центрі: заробіток, тривала відпустка, графік роботи, можливість отримання квартири, інші пільги тощо.

Список використаних джерел

1. Григор'єва О. В. *Особливості топографічної структури особистості як фактор ризику професійного вигорання. Психологічні перспективи*. 2008. Вип. 13. С. 73–82.
2. Гуляс І. А. *Перфекціоністські настанови як чинник професійної готовності майбутніх практичних психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07. Івано-Франківськ, 2007. 20 с.*
3. Зайчикова Т. В. *Соціально-психологічні детермінанти синдрому «професійного вигорання» у вчителів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2005. 20 с.*
4. Колодяжна А. В. *Взаємозв'язок компонентів самоставлення з емоційними властивостями особистості залежно від її творчих проявів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.01. Харків, 2012. 17 с.*

Гончаренко Олена Володимирівна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ГЕНДЕРНО ЧУТЛИВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Постановка проблеми. Проблема соціальних зв'язків, відносин між суспільством, групою та індивідом, що враховує гендерний аспект, виступає нині однією з ключових проблем теорії і практики соціальної роботи. Гендер є тією функціональною, багаторівневою категорією, яка «працює» як на рівні аналізу ідентичності, міжособистісних відносин, так і на системному та структурному рівнях.

Мета статті полягає у висвітленні сутності гендеру як однієї з ключових категорій в освіті сучасних соціальних працівників та формуванні в них гендерної компетентності як основи для гендерно чутливої соціальної роботи.

Виклад основного матеріалу. Гендерний підхід широко використовується сучасними науковцями до аналізу соціальних і культурних процесів та явищ. Вираз «застосовувати гендерний підхід» означає враховувати відмінності в соціальному становищі чоловіків і жінок. Означений підхід дозволяє зробити акцент на особливостях взаємодії статей, функціонування сім'ї, ринку праці і держави, визначити, яку роль в конфігурації цих взаємовідносин відіграють громадські рухи. При цьому дуже важливим виступають кроскультурні дослідження зв'язків між гендером, соціальною політикою і соціальною роботою. Такий погляд дозволяє побачити як універсальні, так і специфічні, унікальні аспекти гендерних відносин, які варіюються в залежності від характеристик того чи іншого періоду, тих чи інших соціальних груп, держав і регіонів тощо.

Від того, чи розпізнає соціальний працівник гендерну нерівність на індивідуальному та інституційному рівні в безпосередній взаємодії з клієнтами або на структурному рівні в організаційних, соціальних і політичних відносинах, залежать перспективи антидискримінаційного соціального обслуговування, соціальної справедливості та соціального розвитку. Також завжди існує ризик, що, розбираючись з важкою життєвою ситуацією клієнтів, фахівець буде перебувати під впливом стереотипів і виходити з «природного» призначення чоловіків та жінок. Тобто йдеться про гендерну компетентність соціальних працівників як основу для гендерно чутливої соціальної роботи.

Під гендерною компетентністю ми розуміємо здатність індивіда помічати ситуації гендерної нерівності в реальному житті, протистояти сексистським, дискримінаційним діям і впливам, не створювати самому

ситуації гендерної нерівності. Гендерно компетентна людина має егалітарні уявлення, вона позбавлена гендерних стереотипів, здатна помічати ситуації гендерної нерівності, аналізувати їх та адекватно оцінювати, а також демонструвати вміння розв'язувати гендерні проблеми.

І навпаки, свідченням гендерної некомпетентності може слугувати наявність в індивіда гендерних упереджень або забобонів, в яких будуть відбиватися поширені норми статево специфічної поведінки чоловіків і жінок. Так, проявом гендерних упереджень є вираження антипатії до представників іншої статі у вербальній (наприклад, сексистські анекдоти про блондинок, жінок-вчених, жінок-водіїв; висловлювання, що принижують гідність жінок / чоловіків на кшталт «Це не жіночого розуму справа!», «Жінкам (чоловікам) цього не зрозуміти!») і невербальній формах (зневажливий тон, насуплені брови, похитування головою, щільно зімкнуті губи в ситуаціях, коли поведінка чоловіків або жінок не відповідає традиційним для даного суспільства нормам статево-рольової поведінки).

Зазначені прояви гендерної компетентності / гендерної некомпетентності дозволяють нам виділити сутнісну характеристику фахівця з гендерно чутливої соціальної роботи. Наразі, йому не властиві будь-які прояви гендерних упереджень, він вільний від гендерних стереотипів, в його поведінці відсутні сексистські, дискримінаційні практики. Адже гендерно чутлива соціальна робота ґрунтується на переконанні, що ідеологія, соціальна структура і поведінка людини взаємопов'язані (приміром, проблеми клієнта можуть бути наслідком твердих переконань щодо традиційних гендерних ролей).

І хоча поняття гендеру до розгляду проблемних питань соціокультурної дійсності почали застосовуватися порівняно нещодавно, варто зазначити, що на сьогодні гендерний підхід в соціальній роботі отримав чимале поширення у всьому світі. Так, у Західній Європі та Америці освітні програми та школи соціальної роботи обов'язково включають перспективу гендеру, оскільки інакше неможливо обговорювати шляхи розв'язання соціальних проблем, форми і причини соціальної нерівності. Конференції та студії з гендерних досліджень в державах Східної Європи і в країнах третього світу, де існують подібні проекти, також містять секції, де обговорюються практики роботи з чоловіками й жінками.

Гендерні аспекти соціальної роботи становлять особливий інтерес для університетських викладачів. За кордоном на факультетах соціології, соціальної політики, соціальної роботи, гендерних досліджень, економіки і соціальної антропології читаються курси, які піддають аналізу причини домашнього насильства, бідності, нерівності і дискримінації за статевою / расовою ознакою, гендерні аспекти сфери зайнятості, зв'язок соціально-економічного розвитку, соціальних

реформ і гендерних відносин, становища жінок і чоловіків у різних країнах, способи просування ідеалів гендерної рівності та реалізації на практиці принципів соціальної справедливості.

Подібні курси почали читати і в українських вишах для студентів соціальних, гуманітарних та економічних спеціальностей. Під час вивчення проблем зайнятості, сімейної політики, охорони материнства і дитинства викладачі торкаються питань політики соціального забезпечення, обговорюючи заходи щодо зниження бідності; під час аналізу проблем охорони здоров'я і, зокрема, заходів, спрямованих на репродуктивну сферу, звертають увагу на програми для юних матерів і політику щодо репродуктивного вибору.

Отже, нині гендер виступає однією з ключових категорій в освіті соціальних працівників, до системи знань та навичок яких має входити теоретична і прикладна інформація щодо гендерних особливостей соціалізації, переживання життєвих труднощів чоловіками і жінками, історично усталеної гендерної нерівності, факторів та умов, що її викликають, а також наслідків цього явища в суспільстві. Формування гендерної компетентності фахівців соціальної сфери являє собою цілеспрямовану діяльність, в результаті якої вони зможуть продемонструвати на практиці компетентність в ситуаціях з вираженою гендерною складовою. Цей процес є своєрідним рухом у напрямку від гендерної некомпетентності до гендерної компетентності через набуття і засвоєння гендерних знань, вмінь і способів гендерно коректної поведінки, що виступають підґрунтям для гендерно чутливої соціальної роботи.

Підготовка соціальних працівників до гендерно чутливої соціальної роботи передбачає набуття таких знань: теоретико-методологічних основ сучасної гендерної теорії; гендерних аспектів економічного, неекономічного та позаекономічного (соціокультурного) становища жінок і чоловіків у сучасному суспільстві; можливостей практичного застосування гендерно чутливого підходу до соціальної роботи та аналізу гендерної системи і гендерних відносин. Гендерна компетентність фахівців соціальної сфери має проявлятися у наступних вміннях: застосовувати гендерно чутливий підхід до соціальної роботи на практиці у безпосередній взаємодії з клієнтами різної статі; використовувати отримані знання в практичній соціальній роботі через впровадження гендерно чутливих соціальних програм; оцінювати ефективність впровадження соціальної політики на місцях і перспективи її розвитку з урахуванням гендерного підходу; застосовувати отримані знання у науково-дослідницькій роботі для вивчення соціальних, культурних, політичних та економічних феноменів і процесів, що по-різному впливають на становище жінок і чоловіків у сучасному суспільстві

Названі знання і вміння слугують орієнтиром у визначенні кінцевих цілей підготовки фахівців до гендерно чутливої соціальної роботи, яка,

в свою чергу, ґрунтується на принципах феміністської соціальної роботи – гуманістичного і критичного напрямку в соціальній роботі, де за провідну мету висувається необхідність активізації ресурсів клієнта, щоб віг самостійно міг відповідати за власне життя. До них відносять: принцип переосмислення влади (кидає виклик традиційним ієрархіям і піддає критиці владні відносини між професіоналом-експертом і клієнтом, який від нього залежить, між політиками, адміністрацією і населенням); принцип рівноцінності процесу і кінцевого результату (неможна досягти мети за допомогою примусових, несправедливих, жорстких або патерналістських методів); принцип екосистемного підходу (для розв'язання проблеми однієї людини, сім'ї чи групи необхідно залучати формальні і неформальні соціальні мережі, різноманітні організації, різних спеціалістів, ініціювати колективні дії і залучати увагу ЗМІ до проблеми); принцип перевизначення (представники громадського руху, жіночих організацій мають право голосу та самостійного визначення своїх проблем); принцип «особисте є політичним» (співвідношення індивідуальної поведінки, цінностей і переконань особистості з соціальною політикою).

Висновки. Таким чином, розвиток гендерної компетентності соціального працівника сприятиме впровадженню на практиці гендерно чутливого підходу до соціальної роботи, яка буде побудована на конструктивних гендерних відносинах між ним і клієнтом, позбавлених сексизму, гендерних упереджень і дискримінації. Наскільки чітко фахівець буде розрізняти гендерну рівність / нерівність, культурні, класові, статусні складові, владні взаємини, настільки ефективніше буде проходити подолання життєвих труднощів і розв'язання проблем гендерного порядку, який склався в українському суспільстві і який не просто може, але й повинен змінюватися.

Єрмолова Альона Олександрівна,
студентка спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;
Шевченко Таїсія Станіславівна,
викладач кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка,
керівник Креатив-групи аніматорів «Давай грай!»

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

В умовах сьогодення, навчально-виховний процес у вищій школі має сприяти становленню професійної компетентності майбутнього фахівця, забезпеченню його психологічної готовності до професії та успішного функціонування в майбутній професійній діяльності. Професіоналізм та професійна компетентність визначають ефективність професійної діяльності, забезпечують відповідність результату цієї діяльності поставленим цілям, досягнення запланованих позитивних результатів. Враховуючи те, що основою готовності до професійної діяльності є психологічна готовність, яка розуміється як складне комплексне психічне утворення, сплав функціональних, операційних та особистісних компонентів, що мають динамічну структуру з функціональними залежностями, є важливим розглянути психологічну готовність майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності.

Проблеми підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в Україні знайшли своє відображення у наукових працях психологів та педагогів – О. Безпалько, І. Звереві, А. Капської, О. Карпенко, З. Кияниці, В. Кузьмінського та ін. Особливості психологічного забезпечення професійної підготовки фахівців соціальної сфери відображаються в наукових працях сучасних філософів, соціологів, психологів, а також практиків – соціальних, психологічних та соціально-психологічних служб різного спрямування .

Поняття психологічної готовності до професійної діяльності, є важливою складовою особистісної готовності до професійної готовності майбутнього фахівця соціальної сфери, і включає певні професійно важливі риси особистості: переконання, здібності, інтереси, професійну пам'ять, мислення, увагу, спрямованість думки, працездатність, емоційність, моральний потенціал особистості, які здатні забезпечити успішне виконання професійних функцій. Кожний із вказаних вище компонентів займає важливе місце в структурі психологічної готовності до професійної діяльності. Втім, саме із когнітивним компонентом пов'язують таку характеристику фахівця, як

професіоналізм. Професіоналізм у наукових дослідженнях тлумачать як стійкий рівень знань, навичок і умінь, що дозволяє досягати найбільшої ефективності в професійній діяльності. Так, зокрема, О. О. Бодалєв зауважує, що це не лише яскравий розвиток здібностей, але й глибокі та широкі знання в тій області діяльності, у якій цей професіоналізм проявляється, а також нестандартне володіння вміннями, які необхідні для успішного виконання цієї діяльності [4, с.143].

Теоретичний аналіз наукової літератури щодо проблем професійної підготовки та аналіз практики професійної діяльності фахівців свідчить про виражений зв'язок психологічної складової особистості та успішності її професійної діяльності. Саме тому такими актуальними є питання забезпечення психологічної готовності у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в нових складних умовах соціокультурних трансформацій українського суспільства, що визначатиме потенційні можливості їх професіоналізму в цілому.

Забезпечення соціальної та психосоціальної допомоги певним категоріям осіб потребує сформованої системи спеціальних знань фахівців у цій сфері, що спиратиметься на розвиток як загальних, так і спеціальних здібностей, сформованість професійно значущих психологічних якостей та індивідуального психологічного стилю, психологічної культури та продуктивності. Формування психологічної готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери є важливою умовою їх професійної підготовки та готовності до здійснення професійної діяльності з категорією соціально дезадаптованих осіб, зокрема.

Вимоги до професійної підготовки фахівця соціальної сфери ґрунтуються на визначенні специфіки його праці. Професійна діяльність фахівця соціальної сфери спрямована на вияв та ефективне вирішення соціальних проблем, які виникають у конкретної людини, групи людей чи в суспільстві в цілому, фахівець такого профілю піклується про якість життя та актуалізацію ресурсів своїх клієнтів. Специфіка такої діяльності в соціальній сфері визначається діями, спрямованими на досягнення мети та станом об'єктів взаємодії – це соціальна та психосоціальна допомога людям, що її потребують, позаяк, не здатні самостійно без сторонньої допомоги вирішити свої проблеми, а іноді і жити .

Психологічна готовність до професійної самореалізації – це системне явище, що проявляються у вигляді єдності психічних станів і властивостей, серед яких:

1. Ставлення до себе – включає в себе оцінку своїх можливостей, яка може виражатися в усвідомленні покликання, особливого призначення особистості, можливості вирішити завдання, недоступні іншим, ідеали.

2. Спрямованість – мотиви і потреби, ціннісні орієнтації особистості, що виражаються в інтересах, бажанні творити, потребі виразити себе.

3. Творчі здібності особистості, що є найважливішим чинником самореалізації. Розвиток здібностей пов'язано з ставленням до себе.

4. Операційна система, що представляє собою інструментарій, сприяє реалізації потреб у творчості та самореалізації. Це досвід, установки особистості [2, с.12].

На думку С.М. Кучеренко, формування психологічної готовності до професійної діяльності – це розвиток, становлення необхідних ставлень, установок, досвіду, майстерності, які дають можливість людині усвідомлено здійснювати професійну діяльність [3, с. 122].

Виділяють три ступені сформованості психологічної готовності до професійної діяльності:

1) непрофесійний рівень – майбутній спеціаліст не підготовлений, не має досвіду практичної діяльності або ці показники знаходяться на низькому рівні;

2) передпрофесійний рівень характеризується незакінченою підготовкою до виконання спеціальних функцій;

3) професійний рівень розбивається на два підрівня – звичайний рівень і рівень професійної майстерності.

Головне тут полягає в тому, що вищий навчальний заклад, озброюючи майбутніх спеціалістів теоретичними знаннями, виховував любов до своєї професії, готовність до подолання труднощів.

Відповідно були визначені ознаки процесу формування готовності до професійної діяльності:

1) повна адекватність процесу формування психологічної готовності цілям підготовки майбутнього спеціаліста;

2) відповідність діяльності, до якої залучені майбутні фахівці, сукупності взаємопов'язаних елементів діяльності ефективно працюючого фахівця;

3) єдність компонентів, котрі утворюють поняття психологічної готовності майбутнього спеціаліста до виконання професійних функцій [1, с. 34].

Теоретичний аналіз дозволив визначити основні чинники формування психологічної готовності до професійної діяльності, які можна віднести до двох груп: «умовно внутрішні» (індивідуально-особистісні) та «умовно зовнішні» (соціально-педагогічні).

До «умовно внутрішніх» чинників відносяться: внутрішні протиріччя між досягнутим і необхідним рівнями професійного становлення; мотивація особистості, наявність потреби у постійному самовдосконаленні, чіткість уявлень про сутність майбутньої професії; рефлексія професійного становлення, ідентифікація з професією; вік, стать.

Відповідно до «умовно зовнішніх» чинників: включення студентів в

активну і різноманітну діяльність; забезпечення емоційного клімату, залучення до активної діяльності; особливості функціонування, структура навчального закладу, в якому відбувається підготовка спеціаліста та специфіка навчально-виховного процесу; спеціальним чином організована професійно-педагогічна підготовка в умовах інформатизації навчального процесу; використання системи критеріїв адекватного оцінювання рівнів сформованості психологічної готовності до діяльності; творчий підхід до навчання та підготовки майбутнього спеціаліста [5, с. 529].

Виходячи з усвідомлення сьогоденної складності освітнього процесу, важливості його побудови на гуманістичних засадах, які передбачають орієнтацію цього процесу на актуалізацію можливостей особистості, заклади освіти повинні формувати особистість, здатну до саморозвитку, свідомого професійного самовизначення, вільного входження у новий трудовий етап життя, що потребує перебудови змісту навчання та виховного процесу, зокрема й у питаннях формування у студентів готовності до професійної діяльності.

Отже, запити сучасності щодо надання психологічної та психосоціальної допомоги певним категоріям населення потребують гнучкого реагування системи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності. Формування їх психологічної готовності до професійної діяльності є цілком і результатом довготривалого процесу підготовки спеціаліста у вищому навчальному закладі, який являє собою комплекс організаційних, психологічних і педагогічних заходів та здійснюється з врахуванням певних психологічних чинників та принципів. Таким чином, у професійній освіті гостро стоїть питання про необхідність переносу акцентів навчального процесу на аспекти особистісної готовності. Виникає необхідність формування й розвитку елементів особистісної психологічної готовності до виконання професійної діяльності, розробки комплексних методів діагностики цього компоненту готовності до самоствердження у професійному просторі майбутніх фахівців соціальної сфери.

Список використаних джерел

1. Гуртовенко Н. В. Умови формування готовності до професійної діяльності педагогів у процесі вузівської підготовки / Н. В. Гуртовенко // Збірник наукових праць Уманського медичного коледжу. – 2014. – Випуск 13. – С. 33-39.

2. Кривоконь Н. І. Соціально-психологічні чинники професійної самоідентифікації фахівців системи соціального захисту населення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.05 «Соціальна психологія, психологія соціальної роботи» / Н. І. Кривоконь. – К., 2002. – 20 с.

3. Кучеренко С. М. Оценка психологической готовности студентов к профессиональной деятельности как одно из направлений повышения качества подготовки специалистов / С. М. Кучеренко // Вісник Харківського університету. Серія «Психологія». – 1998. – № 403. – С. 121-130.

4. Мельничук О. Б. Формування професійної культури майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах вузівської підготовки / О. Б. Мельничук // Актуальні

питання психологічного забезпечення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 25 травня 2012 р.) – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 143-145.

5. Янкевич С. М. Концептуальна модель впливу психологічних чинників на готовність майбутніх фахівців освітньої галузі до роботи із соціально дезадаптованими підлітками / С. М. Янкевич // Актуальні проблеми психології : [зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка]. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. Том XI, Ч. 4. – К., 2013. – Соціальна психологія. Вип. 6. – Книга II. – С. 525-533.

Єсіна Наталія Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ФАХІВЦІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

На сучасному етапі становлення України як правової, соціальної, демократичної держави змінюється все, окрім одного – підліткової девіантності. Вона зумовлена тим, що найближче оточення підлітка не сприяє його позитивному соціальному розвитку. Як правило, підлітки з девіантними формами поведінки зростають у неблагополучних, малозабезпечених сім'ях, які мають низький соціальний, духовний і освітній статус тощо. Ускладнює цю ситуацію неблагополучне побутове оточення, важке матеріальне становище сімей, що впливає на погіршення криміногенної ситуації серед молоді. Це, у свою чергу, знижує рівень формування сприятливого морального середовища для виховання особистості та призводить до збільшення кількості підлітків, чия поведінка виходить за межі моральних і правових норм. Одним із найактуальніших і соціально значущих завдань, що стоять перед нашим суспільством сьогодні, безумовно, є пошук шляхів зниження росту проявів девіантної поведінки серед підлітків та підвищення ефективності їхньої профілактики.

При цьому ефективність здійснення такої діяльності залежить, з одного боку, від комплексності профілактичного впливу, а, з іншого, – від професіоналізму суб'єктів впливу, зокрема соціальних працівників соціальних служб, соціальних педагогів, психологів, які мають значний ресурсний потенціал щодо ефективного вирішення означеної проблеми. Тому в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних фахівців має бути забезпечена їхня готовність до роботи з попередження девіантної поведінки підлітків.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив встановити, що проблемою девіацій займалися Н. Максимова [10], М. Фіцула [12];

девіантною поведінкою підлітків Т. Гарасимів [5], М. Кікалішвілі [6]; дослідженнями видів, форм, критеріїв, засобів, методів, шляхів запобігання та виправлення різних видів девіацій – П. Коротков [7], І. Кошова [8].

Проблемі професійної підготовки фахівців соціальної галузі присвячені праці вітчизняних науковців Р. Вайноли [1], М. Васильєвої [2], І. Романової [2].

Підготовку майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками з девіантними формами поведінки частково репрезентовано в дослідженнях Л. В.-В. Вейланде [3], О. Волошенко [4]; до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками – М. Ярошко [13].

Наявність повноцінної системи соціальної роботи в нашій країні, її теоретичне обґрунтування та дієва практика мають бути забезпечені відповідно підготовленими спеціалістами високого професійного рівня. Сучасні заклади соціальної сфери все більше і більше потребують фахівців різного профілю, здатних ефективно діяти в нових умовах розвитку суспільства, враховувати динаміку та наслідки процесів глобалізації.

Оскільки соціальний працівник належить до фахівців, що працюють з людьми, складний процес соціальної роботи потребує ґрунтовних знань у різних сферах суспільного життя, а ефективність такої роботи багато в чому залежить від самого фахівця, його вмінь, особистісних якостей, тобто від його професіоналізму та професійної підготовки.

Так, професійну підготовку соціальних педагогів З. Фалинська розглядає як «процес формування фахівця нового типу, здатного швидко й адекватно реагувати на зміни, що відбуваються у суспільстві, компетентно вирішувати соціально-педагогічні проблеми в усіх типах та видах навчально-виховних установ і закладів соціальної роботи, на всіх рівнях управління» [11, с. 16].

М. Ярошко, зауважує, що професійна підготовка соціального педагога до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками – це «складний, системний, соціально-педагогічний процес, який передбачає формування світогляду, загальної культури, практичної підготовленості до такої роботи, психологічної готовності до фахової діяльності, професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього соціального педагога, розвиток його педагогічних здібностей» [13, с. 9].

М. Волошенко трактує професійну підготовку майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки як «цілеспрямований процес формування у них знань, умінь, навичок, якостей і практичного досвіду, необхідних для успішного вирішення завдань професійної соціальної роботи з зазначеною категорією клієнтів» [4, с. 56].

Аналіз теоретико-методичних питань підготовки соціальних фахівців у наукових працях Р. Вайноли [1], М. Волошенко [4], З. Фалінської [11] дозволив сформулювати поняття «*підготовка майбутніх соціальних фахівців до профілактики девіантної поведінки підлітків*» як процес набуття здобувачами під час навчання необхідних знань, умінь, навичок, досвіду щодо сутності, особливостей, форм, методів та технологій здійснення профілактичної роботи з підлітками-девіантами, а також можливості відтворювати їх у майбутній професійній діяльності.

Результатом процесу підготовки майбутніх соціальних фахівців до професійної діяльності з профілактики девіантної поведінки підлітків визначено готовність здобувачів до здійснення такої роботи.

В. Лозова і Г. Троцько [9] трактують готовність як цілісне, складне, особистісне утворення, що забезпечує високий рівень педагогічної діяльності та охоплює професійно-педагогічні погляди, переконання, професійні знання, уміння, навички, професійне самовдосконалювання.

Зокрема, Л. Вейланде визначає готовність студентів до корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки «як прикінцеве цілісне активне особисте утворення, що є синтезом її мотиваційної, емоційно-вольової, розумової, операційної підготовленості до здійснення корекційно-виховної роботи з підлітками девіантної поведінки» [3, с. 15].

На думку М. Волошенко, готовність майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки – це «інтегративна характеристика, що базується на комплексі здобутих у процесі професійної підготовки знань, умінь, навичок, якостей і передбачає їхню придатність та здатність до виправлення й попередження відхилень у поведінці підлітка, переорієнтації його системи цінностей, розширення соціальних зв'язків, формування позитивного соціального досвіду, залучення до виконання соціальних вимог, запобігання перетворенню девіантної поведінки в злочинну» [4, с. 39]. Автор виділяє структурні компоненти досліджуваної готовності: «мотиваційний – виражає спрямованість на вивчення й оволодіння знаннями, вміннями і навичками профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки; когнітивний – зумовлений знаннями щодо сутності та специфіки профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки; операційний – відображає сформованість професійно значущих умінь і навичок із профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки; емоційно-вольовий – характеризує здатність до саморегуляції та керування своїм емоційним станом, спроможність аналізувати й оцінювати результати своєї діяльності» [4, с. 39].

Ми розглядаємо *готовність майбутніх соціальних фахівців до профілактики девіантної поведінки підлітків* як сукупність знань,

умінь та навичок, що сприяють ефективній реалізації набутих професійних компетенцій.

Нами виділено наступні компоненти готовності майбутніх соціальних фахівців до профілактики девіантної поведінки підлітків: *когнітивний* (оволодіння теоретичними знаннями з профілактики девіантної поведінки підлітків; освоєння психологічних, фізіологічних особливостей підлітків; вивчення форм, методів та технологій профілактики девіантної поведінки підлітків), *мотиваційно-особистісний* (формування у соціальних фахівців спонукань до професійної діяльності з профілактики девіантної поведінки підлітків та професійних цінностей, що забезпечують успішність діяльності майбутніх соціальних фахівців з профілактики девіантної поведінки підлітків) та *діяльнісний* (оволодіння вміннями і навичками застосовувати на практиці прийоми, засоби та технології профілактики девіантної поведінки підлітків).

Отже, професіоналізм майбутнього соціального фахівця базується на соціальних компетенціях, а саме, на знаннях, уміннях і навичках, які мають формуватися та вдосконалюватися у них протягом всієї професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Вайнола Р. Х. Класифікаційні підходи до характеристики технологій соціальної та соціально-педагогічної роботи. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2014. № 1. С. 12-18.
2. Васильєва М. П., Романова І. А. Використання сучасних дидактичних методів у підготовці майбутніх соціальних працівників. Інноваційна педагогіка. 2019. Том. 2. № 13. С. 187-190.
3. Вейландє Л. В.-В. Підготовка студентів університету до роботи з підлітками девіантної поведінки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Одеський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2005. 256 с.
4. Волошенко М. О. Профілактично-корекційна робота з підлітками девіантної поведінки: навчальний посібник до тренінг-курсу. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2015. 130 с.
5. Гарасимів Т. З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 420 с.
6. Кікалішвілі М. В. Девіантна поведінка: поняття та ознаки. Вісник Академії адвокатури України. 2011. № 3. С. 109-122.
7. Коротков П. В. Профілактика та корекція девіантної поведінки молоді у діяльності соціальних служб. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. 2013. Вип. 114. С. 98-102.
8. Кошова І. В. Психологія девіантної поведінки: навчальний посібник. Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2009. 167 с.
9. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник. Харків: «ОВС», 2002. 400 с.
10. Максимова Н. Ю. Психологія девіантної поведінки: навчальний посібник. Київ: Либідь, 2011. 520 с.
11. Фалинська З. З. Волонтерська практика в системі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Науковий вісник Ужгородського університету. Ужгород, 2013. Вип. 29. С. 230–232.

12. Фіцула М. М. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи їх попередження та подолання: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 432 с.

13. Ярошко М. М. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбанними підлітками: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2011. 20 с.

Жаровська Олена Олександрівна,
магістрантка спеціальності 231 Соціальна робота
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Рижанова Алла Олександрівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ З БАГАТОДІТНИМИ СІМ'ЯМИ В ЗЗСО

Актуальність проблеми. Держави країн, де відбувається вимирання населення, як правило підтримують багатодітні родини, намагаючись подолати демографічну кризу. Особливо загостриться ця проблема в нашій країні після широкомасштабних військових дій, що супроводжуються багатотисячними втратами серед громадян України. Зрозуміло, що багатодітні сім'ї потребують певного рівня державного фінансово-матеріального забезпечення, проте важливою є соціально-педагогічна допомога дітям, багатодітним батькам щодо їх соціального розвитку як особистостей та їх родини як соціального суб'єкта. Нині робота з багатодітною родиною в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) в основному обмежується консультаціями стосовно її можливостями отримати соціальні послуги в різних соціальних закладах, забезпеченням безоплатним харчуванням, транспортними послугами тощо, тобто тим, що підкреслює об'єктний характер ставлення до цієї родини, як до малозабезпеченої, що знаходиться в скрутних життєвих обставинах. Для того, щоб реалізувати соціально-педагогічний аспект роботи в ЗЗСО (спрямований на підвищення соціальної суб'єктності багатодітної родини) потрібне вдосконалення професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери.

Аналіз досліджень і публікацій. Багатодітну сім'ю та її соціальні проблеми аналізували: О. Безпалько, Ю. Ібрагім, А. Капська, Е. Караєва, Г. Осадча, І. Трубавіна та інші. Соціально-педагогічну діяльність з родиною в різних аспектах в ЗЗСО досліджували І. Пеша, Т. Федорченко, С. Харченко та ін. Професійну підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери вивчали Р. Вайнола, Л. Міщик,

Л. Петришин, В. Поліщук та інші, проте підготовку майбутніх соціальних педагогів до роботи з багатодітною родиною в ЗЗСО досліджено недостатньо.

Метою даної публікації є обґрунтування змісту вдосконалення професійної підготовки майбутнього соціального педагога до роботи з багатодітною родиною в ЗЗСО для підвищення її соціального іміджа.

Виклад основного матеріалу. За Законом України «Про статус і соціальний захист багатодітних сімей в Україні» багатодітною сім'єю є сім'я, що складається з батьків, опікунів, усиновлювачів (або одного з батьків, опікунів, усиновлювачів) і трьох та більше дітей, крім того зазначається що поняття «багатодітна сім'я» та «багатодітна родина» використовуються як синоніми. В умовах демографічної кризи держава забезпечує родину з трьома та більше дітей матеріально-фінансовою підтримкою, хоча все одно до рівня заможності пересічній багатодітній сім'ї далеко, як правило, вона є малозабезпеченою, тому відноситься до сімей соціального ризику. Через це у дітей з таких сімей виникає негативне ставлення до багатодітності (як до бідності), у них іноді формується споживацтво (переконання що їм всі винні, що допомоги надають мало, що слід випрошувати більше підтримки), економічна соціалізація часто відбувається викривлено, оскільки вони сприймають гроші як вищу цінність, а не засіб для досягнення життєвих цілей. Батьки втомлені намаганням заробити більше та побутовими проблемами не завжди надають увагу соціальному розвитку дітей, що буває призводить до їх занедбаності. Все це не сприяє створенню позитивному іміджу багатодітної родини у суспільстві.

Проте в після воєнних умовах, коли для відновлення України важливим є кожний громадянин, та для подолання демографічної кризи в нашій країні багатодітна родина має стати еталонною, зразком, навіть нормою, як, наприклад, в Грузії, де родина з трьома дітьми вже не є багатодітною, а лише сім'я з чотирма дітьми та більше. Щоб змінити імідж багатодітної родини, на наш погляд, слід вдосконалити соціально-педагогічну роботу в закладі загальної середньої освіти, оскільки там є фахівці – працівники соціальної сфери, а саме соціальний педагог. Проте осучаснення потребує і професійна підготовка майбутнього соціального педагога в університеті.

Проаналізувавши сучасний стан підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи в ЗЗСО та з багатодітною родиною, можемо зробити висновок, що нині провідними курсами стосовно означеної проблеми є «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти», «Соціальна робота з різними типами сімей», але в них практично не йдеться про фахову співпрацю з багатодітною родиною щодо усвідомлення нею власної соціальної суб'єктності та зміну ставлення в суспільстві до багатодітності. Переважно багатодітна родина в них розглядається як об'єкт державної системи соціального забезпечення, а студент навчається технологіям соціальної підтримка означеної сім'ї

в складних життєвих обставинах. Навіть в курсі «Технології соціально-педагогічної діяльності» є тема щодо родини - «Технології допомоги окремим типам сімей», але знову ж таки йдеться про кризоінтервентну модель допомоги неблагополучній сім'ї.

На наш погляд, значну роль у професійній підготовці соціальних працівників (спеціалізації «Соціально-педагогічна діяльність») до якісної соціальної роботи в ЗЗСО з багатодітними родинами, яка б сприяла утвердженню її позитивного іміджу в суспільстві, можуть відіграти такі дисципліни, як «Методика соціально-виховної роботи», «Соціальна робота в територіальній громаді», «Реклама та зв'язки з громадськістю в соціальній сфері», щоб зміцнити соціально-педагогічну спрямованість в роботі з означеною родиною, актуалізуючи її соціальну суб'єктність, і разом з територіальною громадою, громадськими організаціями рекламувати позитивні сторони та переваги багатодітності. Наступним завданням є розробка відповідної програми.

Мисюра Яніна Василівна,

*магістранта спеціальності 231 Соціальна робота
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;
соціальний педагог опорного закладу «Лютенський ЗЗСО I-III ступенів
імені М. Л. Величая» Полтавської області;*

Лебедик Леся Вікторівна,

*доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ПИТАНЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМ'Ї ТА ДИТИНИ

У сучасних умовах військової агресії гостро постає необхідність формування інформаційної компетентності майбутнього соціального педагога з питань соціальної підтримки сім'ї та дитини, адже його діяльність має будуватися на засадах, адекватних сучасній цивілізації. Розвиток інформатизації соціальної роботи спричинив необхідність визначення ширших освітніх завдань, ніж підготовка майбутнього соціального педагога як користувача електронної техніки. Новітнім пріоритетом означеної професійної підготовки є інформаційна компетентність соціального педагога з питань соціальної підтримки сім'ї та дитини. Соціальний педагог, який має інформаційну компетентність, здатний організувати й реалізувати соціальну підтримку сім'ї та дитини з використанням глобальної мережі Інтернет,

у тому числі з постраждалими внаслідок військової агресії, переселенцями та ін.

Незважаючи на велику кількість праць з проблеми формування інформаційної компетентності фахівців (К. Беркита, А. Верлань, Ю. Дорошенко, Ю. Жук, В. Клочко, Т. Коваль, Л. Лебедик [1–7; 10-11], А. Литвин [7], Ю. Машбиць, В. Михалевич, Н. Морзе, І. Следзинський, І. Соколова, В. Стрельніков [4–6; 8–16], О. Удод, П. Шеремет, М. Шкіль, Є. Ющенко та ін.), потребують додаткового обґрунтування питання, пов'язані з застосуванням інформаційних технологій навчання і підвищення кваліфікації соціальних педагогів з питань соціальної підтримки сім'ї та дитини.

Щоб ефективно формувати інформаційну компетентність особистості майбутнього соціального педагога з питань соціальної підтримки сім'ї та дитини, слід дотримуватися таких педагогічних умов [1–7]: а) урахування якісного рівня наявної «вхідної» інформаційної компетентності особистості соціального педагога; б) більш ефективного використання набутих знань, вмінь та навичок, які представлені «вхідною» інформаційною компетентністю соціального педагога; в) гармонійне поєднання індивідуальних і колективних форм навчальної діяльності соціального педагога, на основі застосування модульної організації змісту навчального матеріалу і програмних засобів сучасної педагогічної інформатики; г) профільна конкретизація інструментальних навичок і загальнотеоретичних знань, одержаних соціальним педагогом під час вивчення дисципліни «Інформатика»; д) організація міждисциплінарної взаємодії на всіх етапах навчально-педагогічної діяльності з реалізації завдань формування «базової» інформаційної компетентності соціального педагога з питань соціальної підтримки сім'ї та дитини;

Критеріями визначення підготовленості викладачів до формування інформаційної компетентності майбутнього соціального педагога з питань соціальної підтримки сім'ї та дитини були взяті такі складники професійної компетентності: 1) професійно важливі риси характеру, 2) психофізіологічні якості знання, вміння, навички. У структурі професійної компетентності виділяються такі компоненти: 1) мотиваційно-ціннісний; 2) когнітивний (знання); 3) система професійно важливих якостей; 4) система здібностей викладача (педагогічних і здібностей вченого); 5) афективний (здатність до емоційно-вольової регуляції поведінки, позитивне емоційно-оцінне ставлення до предмета (інформатики) і його важливості в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців); 6) конативний (уміння, навички, педагогічна техніка, поведінка) [7, с. 375].

Формування інформаційної компетентності особистості майбутнього соціального педагога з питань соціальної підтримки сім'ї та дитини із застосуванням навчання в мережі Інтернет, істотно відрізняється від традиційної підготовки, зважаючи на організованість,

інтерактивну взаємодію суб'єктів, незалежність від їх розміщення у просторі і часі [7, с. 376].

В умовах військової агресії соціальні педагоги повинні мати комп'ютери і вихід у мережу. За допомогою мережі Інтернет можна в асинхронному режимі ефективно засвоїти зміст навчальних модулів, якій є в електронних підручниках, віртуальних лекціях, семінарах, практичних заняттях, запитаннях для контролю і самоконтролю засвоєння знань, що формує інформаційну компетентність особистості з питань соціальної підтримки сім'ї та дитини [1, с. 84–85; 2, с. 45–48; 3, с. 42–45; 4, с. 49–53; 5, с. 572–579; 6, с. 100–137; 7, с. 372–378 та ін.].

Отже, виявлені педагогічні умови підготовки майбутнього соціального педагога з питань соціальної підтримки сім'ї та дитини, дотримання яких сприяє формуванню їхньої інформаційної компетентності.

Список використаних джерел

1. Лебедик Л. В. *Інформаційні технології у педагогічній підготовці магістрів. Новітні інноваційні освітні технології: проблеми, розвиток та досвід впровадження : матеріали XXXVII міжвузівської наук.-метод. конф. (Полтава, 28–29 берез. 2012 р.) : в 2 ч. Полтава: ПУЕТ, 2012. Ч. 1. С. 84–85.*

2. Лебедик Л. В. *Інформаційні технології у підготовці майбутніх фахівців сфери соціальної роботи. Інформаційні технології – 2021 : зб. тез VIII Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців, 20 трав. 2021 р., м. Київ / відповід. за вип.: М. М. Астаф'єва, Д. М. Бодненко, О. М. Глушак, Г. А. Кучаковська, О. С. Литвин, В. В. Прошкін, С. М. Шевченко. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. С. 45-48.*

3. Лебедик Л. В. *Професійний розвиток майбутніх фахівців у сфері соціальної роботи засобами інформаційних технологій. Проектування індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога в контексті Концепції «Освіта впродовж життя» : зб. тез доповідей наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Краматорськ, 10 груд. 2020 р. / відп. ред. Д. В. Малєєв. Вінниця : Європейська наукова платформа, 2020. С. 42-45.*

4. Лебедик Л., Стрельніков В. *Інтерактивні технології навчання майбутніх фахівців у сфері соціальної роботи. Імідж сучасного педагога. 2020. № 4 (193). С. 49-53. URL : http://isp.roippro.pl.ua/article/view/212383/pdf_76*

5. Лебедик Л., Стрельніков В. *Розвиток особистісно-професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи. Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти: збірник наукових статей / За заг. ред. Г. Л. Єфремової. Суми, 2021. 656 с. С. 572-579.*

6. Лебедик Л. В., Стрельніков В. Ю., Стрельніков М. В. *Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін: Навчально-методичний посібник. Полтава : АСМІ, 2020. 303 с. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/15703>*

7. Литвин А. М., Лебедик Л. В. *Педагогічні умови формування інформаційної культури особистості майбутнього фахівця зв'язку. Зб. наук. статей магістрів. Полтава : ПУЕТ, 2019. С. 372–378.*

8. Стрельніков В. Ю. *Акмеологічний підхід до підготовки фахівців із соціальної роботи. Дидактика : часопис : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю «Університетська освіта в Україні у контексті інтеграції*